

ENSOMME
GAMLES
VÆRN

Steder at være
for *socialt* udsatte *ældre*

Antropologisk studie af Multihuset på Nørrebro
JON DAG RASMUSSEN

JON DAG RASMUSSEN

Steder at være
for *socialt* udsatte *ældre*

- antropologisk studie af Multihuset på Nørrebro

Udgivet af Ensomme Gamles Værn 2012

FORORD

Der står et skilt på fortovet uden for Multihuset i Thorsgade. På skiltet står *Oasen er et værested for ældre mennesker, der brug for et sted at være.*

Alle mennesker har brug for et sted at høre til, hvor nogen genkender os, hvor vi kan være os selv, dele lidt eller meget af vores hverdag – og os selv – med andre. Værestedet Oasen åbnede i 2007 i *Arbejde Adlers Hus* på Nørrebro i København, som opfølgning på et forskningsprojekt om ensomhed blandt hjemløse gamle som Ensomme Gamles Værn gennemførte i samarbejde med Kirkens Korshær. Forskningen viste disse ældres behov for et trygt sted at være sammen med andre.

Multihuset er siden blevet en realitet. Ud over Oasen rummer det i dag aflastningspladser for ældre, der har brug for en pause fra svære psykiske og sociale forhold – eller som bor der under sygdom og svækkelse, mens der findes en mere holdbar løsning på deres situation. Nogle af disse pladser er forbeholdt hjemløse ældre. I 2011 blev der indrettet særboliger for hjemløse – men allerede i 2012 overgår disse til at blive plejeboliger for ældre fra aflastningspladserne. Sidste skud på stammen er en genbrugsbutik i lokalområdet drevet af blandt andet brugerne i Oasen. Endelig arbejdes der på at etablere en række palliative plejepladser.

Ensomme Gamles Værn har som forskningsorienteret fond det formål at skabe viden, der kan danne grundlag for handling og forbedrede vilkår for socialt og økonomisk dårligt stillede ældre. Blandt vore særlige indsatsområder er socialt udsatte ældre, der er en forskningsmæssigt overset og samfundsmæssigt usynlig gruppe af mennesker.

Pædagogisk antropolog Jon Dag Rasmussen har gennemført projektet som forskningsassistent i Ensomme Gamles Værn, og undertegnede har været forskningsleder. En stor tak rettes til projektets entusiastiske følgegruppe, forstander *Dorthe Holler*, landsformand for Arbejde Adler og formand for Multihuset *Torben Larsen*, dr.med., psykiater *Preben Brandt*, professor emerita, dr.scient.soc. *Birte Bech-Jørgensen* samt fra Ensomme Gamles Værn sekretariatschef *Mette Halding* og bestyrelsesformand *Søren Dræby Christiansen*.

Tak til alle i Multihuset for samarbejde og hjælp undervejs i projektet.

*Christine E. Swane,
kultursociolog, ph.d.,
direktør i Ensomme Gamles Værn*

Steder at være for socialt udsatte ældre – antropologisk studie af Multihuset på Nørrebro

Udgivet af Ensomme Gamles Værn 2012

Forfatter: Jon Dag Rasmussen

Fotos: Rune Hansen, www.fotorunehansen.dk

Projektleder: Christine E. Swane

Grafisk tilrettelæggelse: Ferslew Grafik

Tryk: KLS Grafisk Hus A/S

ISBN 978-87-94285-02-5

Ensomme Gamles Værn

Øster Farimagsgade 5

Postbox 2099

1014 København K

Tlf. 35 32 67 18

www.egv.dk

Publikationen kan rekvireres hos Ensomme Gamles Værn og frit citeres med tydelig kildeangivelse.

FORORD AF PREBEN BRANDT

Socialt udsatte er en betegnelse for en gruppe mennesker, der har det til fælles, at de er særligt sårbare i sociale sammenhænge. Gruppen består af mere end 100.000 borgere. Det er børn, der ikke får den kærlighed og omsorg, de behøver, unge der skal i gang med uddannelse og arbejde, voksne i den arbejdsføre alder og ældre der har levet størstedelen af deres liv. Det kan være praktisk i en socialpolitisk debat at have denne fælles overskrift, men bag den gemmer sig en mangfoldighed af forskellige grupper og mennesker, der hver især har sine særlige problemer at slås med i et samfund, der udstøder dem, der ikke kan leve op til et moderne samfunds idealkrav til den enkelte borger.

Jamen, er der også socialt udsatte ældre! Det kan da ikke være rigtigt. Har alle ældre det ikke fint? – De fleste har. Vi lever længere og længere og kan forvente at være ved godt helbred langt op i årene. Flere og flere ældre er relativt velhavende, bor i gode boliger og har et aktivt liv. Rejser, børnebørn og vennekreds fylder tilværelsen. Det skal vi både på vegne af den enkelte og som samfund være glade for. Sådan bør man have det, ja, måske endda have fortjent at have det. Men det er ikke bare den enkelte, der selv har bragt sig i en gunstig situation. At vi har det sådan, er et produkt af et samfund, der både har opbygget et velfærdssystem og en ret stor rigdom.

Det kan vi være stolte af, og vi kan lade det gå som den eneste sandhed, hvis vi undlader at konfrontere os med den skyggeside, som findes, og som bliver præsenteret i denne rapport. Her kan vi ikke undgå at få et skår i tilfredsheden med vores gode samfund. Det gør visse steder ondt at læse. Den massive forskel i forhold til dem, der er så heldige at leve deres ældreliv på den grønne gren, kan ikke undgå at vække til socialpolitisk debat om, hvor ulige et samfund vi lever i. Og hvor uretfærdigt det også er.

Rapporten beskriver og analyserer, på baggrund af en sober antropologisk undersøgelse, de ældre mennesker, der bruger eller er nødt til at bruge en privat organisations hus på Nørrebro i København. I huset er en café, nogle særboliger og en aflastningsafdeling. Nogle ældre bor her, andre kommer fra deres hjem for at tilbringe nogle timer, og atter andre opholder sig her enten i venten på at få det så godt, at de kan komme hjem igen eller på at få en plejebolig.

Ensomhed og afmagt ligger som en grundtone i beretningerne, men for de der besøger caféen hjemmefra og for de der bor i særboliger, lykkes det mere eller mindre at kompensere. Det gør det ikke for de, der må vente på igen at få noget, der ligner et hjem. De venter i et tomrum, og de der har det overordnede ansvar for og magten til at forkorte ventetiden, løser ikke opgaven. Ventetiden er uanstændig lang. Det er uværdig behandling, og det er skamfuldt, at vi som samfund lader det ske.

Rapporten ser på et lille hjørne af Danmark, et hus i Thorsgade på Nørrebro i København, men det er svært at tro, at det skulle være det eneste sted, hvor man kan møde socialt udsatte ældre, der har behov for, at vi gør det bedre.

*Preben Brandt,
dr.med., psykiater og
stifter af projekt UDENFOR*

INDHOLD

Konklusioner 8

Kapitel 1: Projektets metode 10

- Antropologisk feltarbejde 10
- Værestedet Oasen 11
- Aflastningsafdelinger 11
- Opgang med særboliger 14
- Kvalitativt fokus 14
- Om interviews 15
- Andet empirisk materiale 15
- Analyse og begreber 15
- Huset på kryds og tværs 16

Kapitel 2: 'Friheden til at række hånden frem' – om hverdagen i værestedet Oasen 17

- Hverdagen i værestedet Oasen 17
  - Indgang til værestedet 17
- Betydningen for den enkelte brugers hverdagsliv 18
- Oasens betydning for brugernes sociale liv 20
- Elementer i et komplekst fællesskab 22
  - Dårlig økonomi som fællesnævner 22
  - Livsfortællingen som medium 24
  - Måltidet som socialt kit 25
  - Aftenspisning 29
  - 'Månedsprogrammet' som socialt dokument – at dele fremtiden 31
  - At være i nærheden af andre 32
- Gensidighed og udveksling 36
  - Usynlig omsorg 36
  - Åbenlys omsorg 37
- Positioner i en uformel social organisation 39
  - Social positionering 39
  - Uformel social organisation 41
  - Fra novice til bruger – om optagelse i fællesskabet 41
  - Udfordring af den sociale orden – en trickster iblandt os 43
  - Social eksklusion 47
- Lokalets sociale geografi 50
  - Rummets sociale struktur 50
  - Tegn på liv 53
- Stemning og stemthed i værestedet 54

Kapitel 3: At være imellem hjem

– om hverdagen på aflastningsafdeling 56

- Introduktion til to aflastningsafdelinger 56
- Hverdag på afdelingerne 57
- At befinde sig i en transit-tilstand 64
- Hjem-lighed 69
- Måltidet som konfrontation 75
- Når hverdagen er ventetid 76
- At blive revet ud af sit miljø og installeret i et andet 79
- Fællesskab som del af et liv på aflastning? 84
- Afdelingernes betydning for de mennesker der bor der 91
- Vi mødes på "hjørnet" – krydsende linjer i et socialt landskab 94

Kapitel 4: Tag over hovedet – et sært privilegium 95

- Introduktion til særboligerne 95
- Introduktion til metode og opgængens beboere 96
- Et blik ind i en skjult hverdag 100
- Et socialt hierarki 104
- Indflytning i særbolig som identitetsprojekt 106
- Hvad beboerne får ud af at flytte ind i en særbolig? 107
- Tilbage til Oasen 109

Kapitel 5: At finde sig tilrette i verden 112

Litteratur 114

KONKLUSIONER

I et tidligere københavnsk plejehjem i Thorsgade på Nørrebro, der er en selvejende institution tilknyttet Landsforeningen Arbejde Adler, åbnede bestyrelsen i 2007 værestedet Oasen for socialt udsatte og ældre fra lokalområdet, som kan komme uden registrering. I årene efter etableredes to aflastningsafdelinger for hospitalsindlagte ældre med komplekse sociale, fysiske og psykiske problemer, som ikke kan vende hjem til deres egen bolig – nogle fordi de ikke har en. I 2011 blev der desuden åbnet en række boliger for hjemløse i en særlig opgang i huset med tilknyttet personale. Således er *Multihuset i Thorsgade* realiseret gennem en årrække – og det er under stadig forandring.

Forskningsprojektet er gennemført og finansieret af Ensomme Gamles Værn. Der er benyttet antropologisk feltarbejde som tilgang til at skabe viden om det sociale liv, fællesskaber, samvær, nærvær, omsorg, netværk, marginalisering og social eksklusion blandt socialt udsatte ældre – som er den primære målgruppe for Multihuset. Værestedet Oasen fungerer som husets 'hjerne', hvor brugere fra de forskellige afdelinger henter en del af hverdagens tryk og sociale engagement – og studiet af Oasen udgør hovedparten af projektet.

Forskningen har som mål at skabe en dybtgående indsigt i hverdagen i Multihuset – set fra brugere og beboeres perspektiv. Projektet dokumenterer værestedets betydningsfulde rolle i socialt udsatte ældre menneskers liv; stedet giver nogen at være i nærheden af og noget at være sammen om. Projektet viser også, at socialt udsatte ældre på aflastning efterlades alt for længe i et tomrum, der truer deres identitet gennem fravær af meningsfuldt samvær med andre og indhold i livet.

VÆRESTEDET OASEN

Brugerne i værestedet deler livsvilkår, der er karakteriseret ved dårlig økonomi og hårde livsløb med mange tab. Oasen udgør et trygt og meningsfuldt alternativ til den ensomhed, isolation og uvished, mange ellers oplever, og relationerne rækker ud af værestedet.

- Oasen er med til at bryde socialt udsatte ældres uvirksomhed, idet stedet giver noget og nogen at stå op til om morgenen. Måltider, kaffe, rygning, samtaler og fysisk nærvær kitter brugerne sammen, lige som husets aktivitetsprogram giver brugerne en fælles fremtid.
- Fællesskaberne er både talende og tavse. Selv kortvarige samtaler og gestus kan have en stor betydning for mennesker, der befinder sig i en ensom og socialt udsat situation.
- Gensidighed er en grundlæggende social mekanisme i værestedet, hvor brugerne drager både synlig og usynlig omsorg for hinanden. Manglende gensidighed og upassende adfærd kan føre til eksklusion af fællesskabet.
- Oasen præger den enkelte brugers stemthed i en positiv, social retning. At komme i Oasen kan bringe brugere fra en oplevelse af at verden er begrænset, til mere positive forventninger til sig selv og andre.

AFLASTNINGSAFDELINGER

Beboerne i aflastningsafdelingerne er revet ud af deres sociale liv som følge af hospitalsindlæggelser og aflastningsophold, og det er stort set umuligt for dem at vedligeholde relationer i deres lokalområde. De befinder sig i et identitetsmæssigt og socialt tomrum, hvor deres liv i måneder, ofte år, er præget af meningsløshed i nutiden og uvished i forhold til fremtiden.

- *Sociale relationer har svære kår* pga. beboernes fysiske, psykiske og sociale problemer, bruddet med lokalområdet, deres uvise fremtid og den løbende udskiftning i afdelingen.
- *Hverdagen er karakteriseret ved stilhed, kedsomhed og en lurende ensomhed.*
- *Måltider har ofte karakter af sociale 'konfrontationer'*, idet beboerne er tvunget til at forholde sig til hinanden uden forudsætning herfor. Personalet spiller af og til en vigtig rolle med nærvær og evne til at mediere kontakt mellem beboerne.
- *Døgnbemandingen bringer tryk og sikkerhed ind i beboernes liv.* Opholdet kan fungere som en tiltrængt pause fra en hverdag, de ældre kun lige akkurat mestrer.

Undersøgelsen påviser nogle forhold, der uden store resurser vil kunne forbedre beboernes hverdag. Mange beboere ytrer ønske om *sociale aktiviteter*, som de ikke selv er i stand til at etablere. De nærer desuden ønske om at have *personlige ejendele* omkring sig under opholdet. Aflastningen er en belastning af deres i forvejen skrøbelige netværk, og nogle har brug for hjælp til at tage *kontakt til miljøer eller personer* i deres lokalområder.

SÆRBOLIGER

Opgangen med særboliger bebos af mennesker med erfaring fra livet i samfundets skyggeside, som har vanskeligt ved det 'at bo'. Alle har været objekt for offentlige tiltag, som ikke favner dem. Massivt misbrug, psykisk og fysisk sårbarhed og erfaring med længere tids hjemløshed er fællesnævnerne for disse meget forskellige beboere.

- Særboligerne giver et relativt sikkert sted at bo, hvor personalet, Oasen og en direkte adgang til sundhedshjælp baner vej til et bedre helbred og en eksistentiel støtte i hverdagens små og store spørgsmål.
- Indflytningen i opgangen kan ses som et *identitetsprojekt* og markerer et *statusskift*. Med boligen følger et nyt ansvar og nye sociale normer og koder.
- Hverdagen i opgangen er *uforudsigelig*, og stemningen afhænger af beboernes gode og dårlige perioder.
- Det at lukke sin dør til egen bolig resulterer i *ensomhed* for beboerne.

AT FINDE ET STED AT VÆRE

Projektet dokumenterer betydningen af *det sociale* i udsatte ældres liv. Det sociale ligger i relationer mellem mennesker. Et hårdt liv med mange tab og en dårlig økonomi, måske sygdom og misbrug, kan betyde svære vilkår for relationer og fællesskaber, når man bliver ældre.

Her er værestedet Oasen et godt sted at være, fordi det er et sted hvor man bliver set, hørt, genkendt, anerkendt, modsagt og selv har lejlighed til at udtrykke sig. Det er et sted hvor man bliver mødt med forståelse og omsorg – og hvor man selv har lejlighed til at drage omsorg og hjælpe til. Gensidighed er et fundamentalt element i socialt samvær og fællesskab.

Et godt sted at være er også et godt spise-sted, idet måltidet, der er en fysiologisk nødvendighed, også er en social institution i vores liv. Det er svært at spise godt alene, og det at spise – det samme eller sammen, skaber samvær og samtalestof. Det kan også være rart blot at spise for sig selv i et rum, hvor andre er til stede og taler.

Alle ældre har brug for at fortælle om deres erfaringer fra et langt liv. Erfaringer der ikke får mindre betydning, efterhånden som man bliver ældre. At finde sig tilrette i livet forudsætter, at man har nogen at dele sine livserfaringer med. Multihuset er således også et *fortælle-sted*, hvor muligheden for at blive set og hørt, lidt eller meget efter behov, er til stede.

KAPITEL 1: *Projektets metode*

Undersøgelsens empiriske materiale er indsamlet gennem antropologisk feltarbejde i Arbejde Adlers Hus på Nørrebro i København. Feltarbejdet er foregået i perioden fra september til november 2011 i løbet af ca. 30 dage fordelt henover dag- og aften timer, dog fortrinsvis om dagen. I det følgende beskrives feltarbejdet som metode til at opnå viden om den sociale mikroværden, og dernæst beskrives kortfattet, hvordan metoden er tilpasset hverdagen og dynamikkerne i husets afdelinger – *værestedet Oasen, de to aflastningsafdelinger og særboligerne*. Undersøgelsen tager udgangspunkt i brugere og beboeres perspektiver og hverdag.

Husets personale og ledelse er inddraget i undersøgelsen på flere måder. Afdelingernes ansatte indgår som direkte følge af, at undersøgelsen foretages på deres arbejdsplads. De udgør derfor en del af de sammenhænge som studeres. Derudover er der foretaget interviews med personale fra alle afdelinger for at opnå professionelle perspektiver på hverdagen og livet i huset. Vægtning og måder at bruge materialet på varierer gennem rapporten. I kapitlet om værestedet er personalet ikke at finde med direkte interviewuddrag, men deres bidrag er alligevel indeholdt i analysen. I kapitlet om aflastningsafdelingerne kommer personalet til orde gennem enkelte interviewuddrag, og i kapitlet om særboligerne er analysen båret af interviewuddrag med opgængens ansatte. Husets leder har gennem feltarbejdet stået til rådighed for korte og længere samtaler om den praktiske tilgang til husets beboere, brugere og personale. Der er i undersøgelsens afsluttende fase også lavet interview med lederen.

ANTROPOLOGISK FELTARBEJDE

Det antropologiske feltarbejde er en vej til at skabe forståelse for mennesker og de fællesskaber og mangfoldige sammenhænge, de indgår i. Som den danske antropolog Kirsten Hastrup skriver, så retter den antropologiske opmærksomhed sig mod det almindelige liv (2003: 399). Vejen til viden om hverdagslivet går, for antropologen, gennem feltarbejde, der betyder *at arbejde i felten*.¹ Felt-begrebet dækker her de fysiske og sociale grænsedragninger, som forskeren foretager for at søge viden i en konkret undersøgelse (ibid: 15, 399). Det empiriske materiale skabes gennem *deltagende observation*. Dette metodebegreb leder i to retninger: *deltagelse* rettet imod det nære og sanselige, hvor liv og hverdag deles af forsker og udforskede, hvor *observation* beskriver en mere distanceret og udefra beskuende position. Enhver social sammenhæng er unik, og derfor må metoden altid tilpasses den konkrete felt. Balancen mellem forskerens deltagende og observerende roller skabes i mødet med de konkrete mennesker der studeres. I afsnittene nedenfor redegøres for, hvordan det er gjort i de forskellige afdelinger i Multihuset.

VÆRESTEDET OASEN

I Oasen har feltarbejdet været karakteriseret af en langvarig og stabil deltagelse. Det har i praksis betydet, at der er brugt mange dage og timer med at sidde ved bordene i værestedets lokaler, hvor der blev snakket om stort og småt, diskuteret avisoverskrifter og drukket kaffe. Vejen til min delvise optagelse i disse fællesskaber er gået gennem langsomt opbyggede relationer til de daglige brugere. Ved at tage del i hverdagen, har jeg nærmet mig en stor del af de faste brugere og er på fineste vis blevet inviteret 'indenfor' i det daglige liv. Med denne metaforiske invitation i hånden har det været muligt at udforske hverdagslivet 'indefra', ved at tage del i det sammen med stedets brugere. Der er blevet delt erfaringer, glæder og sorger, og tiden sammen, på tværs af formiddage, eftermiddage og lejlighedsvis aftener, har resulteret i nye bekendtskaber. Med disse relationer er der skabt en gradvis viden om, hvordan hverdagen tager sig ud for de mennesker, der har Oasen som en del af deres daglige liv.

Det skal nævnes, at ikke alle værestedets brugere har ønsket at medvirke i undersøgelsen. Der er brugere der, som det senere vil blive beskrevet, sætter pris på, at værestedet kan anvendes som et fristed, hvor man kan komme og sidde i et hjørne uden nødvendigvis at have verbal kontakt med andre eller hvor man er i stand til selv at tage initiativ til kontakten, når det føles rigtigt. På samme måde er det ikke alle de mennesker, som ivrigt deltager i det sociale liv og dermed har spillet en stor rolle i samtalerne ved bordene, der har haft lyst til at blive interviewet. Det er selvfølgelig blevet respekteret, men oplevelser med at aftaler udsættes eller omgås, betragtes dog også som kilde til viden om livet i værestedet.

AFLASTNINGSAFDELINGER

I husets to aflastningsafdelinger, placeret i henholdsvis stueplan og på 4. sal, er hovedvægten i feltarbejdet lagt på de individuelle beboere og deres oplevelser af hverdagslivet på afdelingen. De to afdelinger er, på tidspunktet for undersøgelsen,² forskellige i den måde, hvorpå det sociale liv er struktureret. Overordnet ligner dagens struktur: måltider, kaffetider etc. hinanden på etagerne, men afdelingerne er væsensforskellige, når det kommer til beboernes brug af hinanden og deres anvendelse af de fysiske rammer. I stueetagen er beboerne generelt ikke meget sammen. Det kommer til udtryk ved en opholdsstue, der ofte står tom i tiden mellem de daglige måltider, og ved en udpræget rolig atmosfære på de øvrige fælles arealer det meste af døgnet. På 4. sal er grupper af beboere som regel at finde i opholdsstuen, i rygekabinen og på gangen. Det ses tit at flere samles i opholdsstuen længe inden mad eller kaffe serveres eller at større grupper bliver siddende efter måltiderne for at snakke, se TV eller spille et spil. På begge afdelinger bor mennesker, der orienterer sig udadtil, og som bruger lokalområdet til gåture eller andet, og på begge afdelinger er der beboere, der ikke kommer ud som følge af fysiske eller psykiske begrænsninger. Igen opleves den forskel, at flere af beboerne på 4. sal bruger hinanden og følges ud af huset sammen, hvor tendensen i stuen er, at beboerne går mere ud alene.

Disse forskelle har resulteret i, at forskningen blev lagt forskelligt til rette på de to afdelinger. I stuen er meget af feltarbejdet gjort gennem samtaler eller interviews med en enkelt beboer ad gangen og en mindre del ved observation. Det er hovedsageligt foregået på beboernes værelser og i mindre grad på afdelingens fællesarealer. På 4. sal har det, med den udtalte sociale aktivitet, vist sig meningsfuldt at anvende en større grad af deltagende observation på de fælles arealer. Det betyder, at materialet her i højere grad er tilvejebragt gennem erfaringer gjort i interaktionen mellem beboere, ansatte og forsker i situationer med flere deltagende. Der er stadig foretaget interviews i en-til-en situationer på beboernes værelser.

¹ *Felten* (en felt) anvendes i en antropologisk kontekst, og er derfor ikke forvekslet med den almindelige term *feltet* her.

² Afdelingerne er af både personale og beboere beskrevet som meget omskiftelige, da stemning og hverdag i høj grad er betinget af den aktuelle sammensætning af beboere, og disse beboeres fysiske og sociale mobilitet m.m.

De to afdelinger har samtidig en række paralleller, hvad angår formål, beboertyper og fysisk rumlighed. Derfor er der i analysen både implicit og eksplicit foretaget sammenligninger. Det betyder, at oplevede begivenheder og erfaringer på den ene afdeling har influeret på det blik, der blev anlagt på den anden. Da feltarbejdet begyndte på 4. sal, er den viden, der er tilegnet her med til at forme og indramme de efterfølgende erfaringer i stueetagen. Det betyder i praksis at fx beboerne i stuen fremstår mere isolerede som følge af det indledte engagement med 4. sals tilsyneladende mere uadvendte beboere. Sammenligningen giver mulighed for forskningsmæssige erkendelser, fordi der kan *spejles* i forholdene i husets anden aflastningsafdeling.

OPGANG MED SÆRBOLIGER

Særboligerne viser sig ikke uventet at være den sværest tilgængelige del af huset. Da de syv beboere hver har deres egen lejlighed i en delt opgang, er det ikke muligt at 'træde ind ad døren' fra gaden. Samtidig er de svære at møde 'naturligt', da de ofte er på gaden i korte eller længere perioder eller opholder sig i deres lejligheder (og ikke på de fælles arealer). Jeg er meget interesseret i, at møde beboerne uden at skulle præsenteres af en ansat fra huset – for at have en så "neutral"³ tilgang til at møde dem som muligt. Denne strategi viser sig ret hurtigt at resultere i møder i Oasen, da flere af beboerne fra opgangen kommer der. Men muligheden for at disse kortvarige møder og samtaler med enkelte af beboerne fra opgangen kan udvikle sig til længerevarende og bæredygtige relationer, besværliggøres af deres uregelmæssige måder at anvende værestedet. Ofte handler beboernes kortvarige besøg i Oasen om at få dækket nogle specifikke behov. Det kan være et måltid mad eller en kop morgenkaffe, som købes i værestedets køkken, eller behovet for hjælp eller sparring hos det pædagogiske personale, der har kontor i forbindelse med værestedets lokaler. Kontakten til beboerne i særboligerne forbliver derfor sporadisk feltarbejdet igennem. Også dette forhold ses som en indirekte indgang til viden om livet i opgangen – uregelmæssigheden i kontakten til beboerne kan siges at være ligefrem proportional med den måde, de lever deres liv på. Beboerne har, for hovedpartens vedkommende, aktive eller nyligt afsluttede massive misbrug af alkohol, piller og narkotiske stoffer, og deler erfaringer med længere tids hjemløshed. For mange af beboerne kan hverdagens mønstre derfor siges at være præget af en gadelivs-struktur (jf. Bech-Jørgensen 2003), hvor der leves fra dag til dag, og hvor lejligheden i opgangen fungerer som en eventualitet i et kompleks af alternativer, der ligger uden for denne bolig. I særboligerne er feltarbejdet derfor udført som en række kortere nedslag i beboernes liv. Det har taget form af samtaler over en kop kaffe om formiddagen i Oasen, men også af besøg i lejlighederne eventuelt kombineret med et uformelt interview eller en samtale, som er optaget eller noteret i hovedtræk efterfølgende.

KVALITATIVT FOKUS

Undersøgelsen er en *kvalitativ undersøgelse*, hvor det primære fokus er på informanternes beskrivelser af deres erfaringer, oplevelser og blik på eget liv – et *hverdagslivsperspektiv*.⁴ Undersøgelsen vil derfor analysere, hvordan livet som beboer eller bruger i en eller flere af husets afdelinger tager sig ud, når vi forsøger at forstå de involverede menneskers beskrivelser af deres egne liv. Den kvalitative forskningspræmis er, at undersøgelsens erkendelser og viden hviler på et oplevende og fortolkende subjekt, feltforskeren, som bevæger sig i en kompleks og mangetydig social verden. I feltarbejdet og den efterfølgende analyse er foretaget en lang række valg, i erkendelse af at andre, med høj sandsynlighed, ville iagttage, erfare og vægte andre fænomener på andre måder.⁵

³ Vel vidende at relationen mellem forsker og udforsket er en magtrelation som er karakteriseret ved en *ibøende asymmetri*, da forskeren besidder en definitionsmagt over både ansigt-til-ansigt situationen og den efterfølgende skriftlige fremstilling (Geertz 1988).

⁴ Fx Bech-Jørgensen 1994: 150-179.

⁵ Fx Olsen 2002.

OM INTERVIEWS

Sondringen imellem interview og almindelig samtale i feltarbejdet er svær at definere. Det skyldes, at meget af arbejdet netop består af uformelle samtaler og 'small-talk', som dog i denne sammenhæng på ingen måde er *small*. Når der i rapporten refereres til *interview*, menes der i første omgang, at en samtale er optaget med diktafon med det formål at kunne gengive, hvad der ordret er sagt. Også her har det (jf. ovenstående) været vigtigt at tilpasse metoden til de sociale sammenhænge, den skulle bruges i. Generelt er de foretagne interviews udført med base i en *interviewguide*, hvor centrale tematikker og spørgsmål er formuleret som forberedelse til interviewet.⁶ I praksis har brug af guide og fremgangsmåde varieret, og der er desuden lavet enkelte interviews af mere spontan karakter.

I de tre afdelinger er interviewene udført på hver sin måde: I Oasen har interview-samtalerne fundet sted i selve værestedet. Interviewperson og interviewer har placeret sig ved et bord i en mere rolig ende af værestedet og brugt den tid, der var nødvendig og mulig. På aflastningsafdelingerne er interviewene foretaget på beboernes egne værelser – altid ved det bord som er en del af det faste møblement på værelserne. Og i særboligerne er de foretaget i beboernes lejligheder. Interview med de ansatte er foretaget i de afdelinger, hvor de har deres daglige gang og i personalerum.

Transskriberingen af undersøgelsens interviews er gjort i udvalg, og det er derfor ikke alt materiale, der er omsat fra lydoptagelse til tekst. Udvalget er baseret på en række tematiseringer, som er anvendt ved gennemlytning af optagelserne, og nye temaer er opstået undervejs. Hvor de udvalgte citatuddrag fremstår usammenhængende, skyldes det tale- og associationsspring under samtalen.

ANDET EMPIRISK MATERIALE

Udover interviews består materialet af feltnoter, som under arbejdet er nedskrevet i en notesbog. Noterne er efterfølgende suppleret ved behov og udgør et dokument på 83 sider. Det er et bredt materiale, der indeholder fx nedskrevne iagttagelser, tanker, beskrivelser af erfaringer og situationer, og ansatser til analyser.⁷ Dette materiale er anvendt som en kilde til løbende inspiration under skrivningen af rapporten.

ANALYSE OG BEGREBER

Rapportens analyser trækker på en bred vifte af teoretiske begreber fra antropologi, sociologi og filosofi. Litteraturen er brugt til at finde *indgange* til at reflektere over erfaringer gjort i huset, så de kaster ny viden af sig. Det gøres ved at anvende teoretiske *greb* på det empiriske materiale, altså ved at bruge teorier, som er udviklet i andre sammenhænge.

Der er i rapporten tænkt nøje over repræsentationen af de mennesker som er involveret.⁸ Ambitionen er at fremstille alle på en måde som de, forhåbentligt, vil være i stand til både at genkende og anerkende.⁹ Når fx termen 'bruger' anvendes om de mennesker, der har deres daglige gang i Oasen, er det, fordi informanterne selv benytter sig af denne betegnelse.¹⁰ I husets andre afdelinger anvendes de, i en samfundsvidenskabelig kontekst, mere neutralt ladede termer 'beboer' og 'ansat'.

⁶ Jf. Fog 1994.

⁷ Jf. Emerson, Fretz & Shaw 1995.

⁸ Jf. Clifford 1986.

⁹ Jf. Eriksen 1995: 35.

¹⁰ Hvor 'bruger' i andre sammenhænge kan have en klientgørende klang, jf. Järvinen & Mik-Meyer 2003.

HUSET PÅ KRYDS OG TVÆRS

Da beboere og brugere bevæger sig rundt i huset og derfor mødes på kryds og tværs af husets rum og tilbud, er der også indsamlet materiale på andre fysiske steder end de nævnte. Eksempler på dette er mere eller mindre tilfældige møder på gange, i husets gård, på gaden uden for huset eller omkring indgangsparti og hall. Enkelte brugere er fulgt ud af huset, hvor fx turen til købmanden eller ophold og samtaler på en bænk i nærheden af huset har resulteret i ny viden om hverdagen. Ved flere lejligheder har værestedets lokaler eller specifikke sociale arrangementer desuden været ramme om møder mellem mennesker fra husets forskellige afdelinger.

Det er i forskningsprocessen blevet tydeligt, hvordan det har været udbytterigt at studere på tværs af husets afdelinger på samme tid.¹¹ Det skyldes, at man kan spejle erfaringer fra de enkelte afdelinger, når man som forsker bevæger sig imellem dem. Men også fordi brugere og beboere anvender huset og den nærmeste offentlighed som mødesteder på tværs af afdelingerne. At kunne følge en beboer fra fx værelset på aflastningsafdelingen og ind i værestedet tilbyder med andre ord ny viden om begge steder og det sociale liv. Der er i denne bevægelse hentet modspil, inspiration og ideer til analysen.

En beboer som fraflyttede en aflastningsafdeling under feltarbejdet, er desuden fulgt i skiftet mellem Nørrebro og egen bolig i et af Københavns nordvestlige kvarterer. Gennem flere besøg i lejligheden er tilvejebragt nye perspektiver på Multihuset og beboerens erfaringer derfra. Ved også at spørge til denne hændelse i det netværk af bekendte, som beboeren havde etableret under opholdet, blev det ligeledes muligt at skabe en ny viden om sociale sammenhænge i huset.

KAPITEL 2:

'Friheden til at række hånden frem' – om hverdagen i værestedet Oasen

HVERDAGEN I VÆRESTEDET OASEN

Dette kapitel handler om hverdagen i værestedet Oasen, og omdrejningspunktet er stedets sociale vilkår for fællesskab og deltagelse. Værestedets betydning for brugernes liv, og de sociale bånd der knyttes, analyseres. Det berøres også, hvordan hverdagen rummer både socialt inkluderende og ekskluderende elementer. Analysen giver indblik i det *hverdagsliv* brugerne deler og viser, hvordan stedet fungerer som et mikrokosmos, en lilleverden, med egne logikker og rutiner.

Indgang til værestedet

Oasens lokaler ligger i den røde murstensbygning stueetage. Fra gadedøren kommer den besøgende ind i en art entré eller vindfang, der kun bruges til gennemgang. Den næste dør markerer indgangen, og ved dørtærsklen passerer grænsen til værestedets verden. Indenfor mødes den besøgende af et stort lokale med borde og stole i forskellige formationer. Til venstre langs med de højtsiddende vinduer mod gaden findes et langt bord med tilhørende stole. For enden af bordet modsat indgangen står et klaver, der bruges mere som møbel end som musikinstrument, og på klaveret ligger stedets gæstebog. Nogle mindre borde med plads til henholdsvis fire og seks personer er ligeledes placeret i denne første 'del' af rummet. I højre side af lokalet findes det, der henvises til som 'ryger-afdelingen'.¹² To mindre borde med plads til 3 og 6 personer og et langbord med 10-12 siddepladser udgør tilsammen med et akvarium, en stor tv-skærm og trappen til et personalekontor møbleringen her. Fjernet fra gaden findes fire mindre borde med plads til 3-6 personer, der med udsigt og udgang til husets atriumgård kan sidde i værestedets mest rolige 'hjørne'. Modsat indgangen i lokalets ende mødes endelig det, der på mange måder kan beskrives som 'værestedets hjerte' – køkkenet. Her tilberedes mad og drikke, som kan købes, der laves smørrebrød og brygges kaffe, og personalet har en række af deres daglige opgaver ved køkkenbordet og den disk, der udgør stedet for udveksling af mad, kaffe, sodavand, penge og kortere samtaler. Fra køkkenet er der adgang til et toilet og passage til husets øvrige afdelinger – beboere fra fx husets aflastningsafdelinger og andre med en vant gang i huset bruger denne indgang til værestedet.

Værestedet er åbent på hverdage fra kl. 8:30 til 15:30 mandag, onsdag og fredag, og fra kl. 11 til 18 tirsdag og torsdag, hvor der serveres varm mad tilberedt i husets industrikøkken. Et måltid koster 30 kr.

En almindelig dag starter stille; få brugere kommer ved åbningstid på de tidlige dage, men der er alligevel altid stille aktivitet og mennesker ved bordene i rummet. Ofte er morgenerne præget af stilhed, tavst ophold eller lavmælt samtale i værestedets mere afsides 'hjørner'. Dagen får lov til at begynde roligt. Lyden af døren mod gaden, der smækker som et tegn på *nogens kommen eller gåen*, er altid vigtig, men får i dagens første timer tilskrevet en ekstra signifikans – noget der kan aflæses på de tidligst ankomnes ansigter. Fra morgenstunden og op imod frokost ankommer mange af de *faste brugere*.¹³ Langsomt, og til tider næsten umærkeligt, fyldes flere af stedets stole, og duften af kaffe og tobaksrøg blander sig med lyden af samtale fra de grupper der gradvist opstår eller genopstår¹⁴ i lokalet. Mad og kaffe er centrale omdrejningspunkter for dagligdagen, og

¹¹ Under samme tag, men anden administration, findes E-huset som er Københavns Kommunes plejehjem for aktivt drikkende alkoholikere.

¹² Det var frem til 1. jan. 2012 tilladt at ryge i denne del af lokalet.

¹³ Anvendes her om de mennesker, der har værestedet som en fast del af deres hverdag.

¹⁴ *Genopstår* bruges her fordi de fleste brugere sidder sammen med mange af de samme mennesker hver dag.

når klokken nærmer sig 12, er mange af de faste brugere ankommet og har indtaget deres mere eller mindre vante pladser ved bordene i lokalet. Midt på dagen er der en bred variation i måderne, Oasen anvendes på. I rummets periferi, ved bordene ud mod atriumgården og andre mindre borde, sidder brugere alene, hovedsageligt mænd, og ryger, løser kryds & tværs, spiser og drikker kaffe. Små grupper er forsamlet ved bordene i rummets midte, hvor de læser avis eller diskuterer den aktuelle offentlige debat over en kop kaffe eller nogle stykker mad. Og ved det store bord i 'rygerafdelingen', et bord der spiller en vigtig rolle, fordi det er værestedets mest brugte, er der gerne en stor håndfuld mennesker engageret i kaffedrikning, rygning, samtaler og indtagelse af mad. Brugere spiser ikke nødvendigvis samtidig, men de anvender bordet som en base. Det betyder, at der drikkes kaffe, ryges og spises på skift, og denne aktivitet akkompagneres ofte af livlige diskussioner og fortællinger fra begivenhedsrige liv og deling af livserfaringer og oplevelser. Eftermiddagene er ofte rolige, der er en afslappet atmosfære, og samtaler over kaffen og cigaretterne præger rummet. På tirsdage og torsdage, hvor der er varm mad, kan det iagttages, hvordan der fra omkring kl. 16 og frem imod kl. 17, hvor maden serveres, ankommer betydeligt flere brugere end på ugens andre dage. Hvor eftermiddagene ellers er karakteriseret ved en gradvis affolkning, ses en tiltagende fremkomst af forventningsfulde brugere og dermed øget aktivitet, samtale og summen ved bordene. Der er mennesker som har disse to ugentlige fællesspisninger som deres eneste berøringspunkt med værestedet, og de to ugentlige aftenåbninger værdsættes desuden af langt de fleste brugere fra det faste 'dag-klientel'.

BETYDNINGEN FOR DEN ENKELTE BRUGERS HVERDAGSLIV

I dette afsnit udforskes værestedets betydning for den enkelte brugers hverdagsliv gennem brugernes egne beskrivelser af deres anvendelse af værestedet.

Interviewer: Hvordan går en almindelig hverdag?

Kvindelig informant: Jaa altså.. for mig der er det jo noget med, at jeg står op og kigger lidt på morgen-TV.. og så går jeg herover.. som regel, ikk'. Fordi så er det ved at være den tid, hvor jeg kommer over og får en frokost og sådan noget.. herovre.. og en kop kaffe.. og det er meget hyggeligt, fordi.. ellers før i tiden, der sad jeg bare derhjemme.. og kiggede fjernsyn, ikk'.

En anden bruger beskriver hverdagen på følgende måde:

Mandlig informant: Det jeg synes, er fedest.. det er, at man har noget om morgenen at stå op til. For eksempel når de åbner.. de tre morgener om ugen hvor de åbner halv ni, ikk'. Ja, jeg plejer gerne at vågne ved syv-otte-tiden.. så går jeg ud og vasker og barberer mig. Det har jeg glemt i dag, men det er så noget helt andet.

Interviewer: Ja (griner).

Mandlig informant: [...] Men.. det at man vågner og tænker nu.. nu kan du sgu køre op og få en kop kaffe og et par smøger og sætte dig ned og sludre med alle de andre, ikk'. I stedet for bare at vågne og tænke: hvad fanden skal jeg nu.. så er det rart at kunne køre herop [...].

Som det kan læses af de to uddrag, indtager værestedet en central rolle i de interviewede brugeres hverdag. Tanken om værestedet og det sociale liv her er til stede i de to brugeres bevidsthed allerede fra den tidlige morgenstund. I begge uddrag beskrives værestedet som en del af det, man også kan kalde *den daglige rutine* – altså indgår den daglige gang og de relationer, der hører til i værestedets lokaler som en fasttømret del af den måde, de tænker og fortæller deres hverdagsliv på. Fælles for de to brugere er også, at de modstiller livet i værestedet med den isolation, som kan opstå i hjemmet som konsekvens af, at dagens timer tilbringes alene. Værestedet er i disse uddrag synonymt med socialt samvær og hygge. Hos den kvindelige informant associeres frokost og kaffe med hyggelige stunder og samvær med andre, og hos den mandlige bruger ses, hvordan cigaretter og kaffe fungerer som *anledninger* til sludren og uformelt socialt samvær. Kvinden fortæller under en af vores mange samtaler, at hun slet ikke er i stand til at spise alene. Hun beskriver, hvordan hun kan tilberede aftensmad, men ofte alligevel ikke er i stand til at spise den, hvis hun er alene. Hvordan et langt liv med børn i huset har resulteret i vaner og behov for at have folk omkring sig ved måltidet. Og hvordan den lejlighed, som nu kun udgør et hjem for hende selv, ikke er et passende sted at spise længere. Som det også ses ovenfor, forbinder hun livet i værestedet med det at spise sammen med andre. Hygge og måltider hænger sammen og er noget af det, hun både søger og finder i Oasen. Hos manden er det ligeledes de sociale elementer, der vægtes. Værestedet fremstår som et tilbud, der mindsker den tvivl som ellers fornemmes hos brugerne, fordi dagens indhold ikke er givet på forhånd. Det ses hos begge, hvordan værestedet giver noget at tage sig til, et indhold i det daglige, som de ser frem til. Samtidig ses, hvordan visheden om dets eksistens og de sociale relationer, der knytter sig til stedet, er med til at skabe en form for tryghed og *social garanti* i hverdagen.

Gennem interviewene adresseres vinkler på hverdagen, som kan virke fremmede for brugerne eller som de i hvert fald ikke overvejer til daglig. Dele af den viden som søges med interviewene, kan betragtes som *tavs* eller *kropsliggjort viden*, altså indsigter, der ikke direkte kan sættes på sprog og fortælles, men som ligger indlejret i kroppens praktiske gøren og laden. Som Kirsten Hastrup skriver, tages kulturen, her den daglige tilstedeværelse, vaner og ritualer, altid for givet hos de *indfødte* (1992: 76). Når brugerne nævner maden og kaffen i så tæt relation til værestedets betydning for deres liv, gøres disse elementer til *symboler* på det, der umiddelbart ikke kan forklares – det *upåagtede*.¹⁵ Som symboler anvendes *kaffe, mad og cigaretter* til at give udtryk for stemninger og fornemmelser, som brugerne sætter pris på. En tredje bruger fortæller følgende.

Interviewer: Hvad betyder det for dit liv i det hele taget at komme her?

Informant: Igen, at jeg har noget at stå op til om morgenen, ikk'. Ellers så kunne man godt blive liggende og flyde i sengen til klokken tolv.. Nu får jeg jo invalidepension og har.. skal ha' min dag til at gå, ikk'.

Værestedet beskrives som en faktor, der medvirker til at få ham ud af sengen om morgenen. Igen ses, hvordan der tales rundt om den konkrete beskrivelse af tilbuddets betydning, men på samme tid ses, hvor vigtigt det er i hans liv. Det fortælles igen, hvordan værestedet er med til at skabe mening i hverdagen, og hvordan det kommer til udtryk gennem lysten til at forlade sengen, lejligheden og ensomheden til fordel for livet i værestedet. Det kan påstås, at brugeren 'kommer ud af sengen' i både konkret og overført betydning, da det fornemmes af uddraget, hvordan forventningen til dagen sætter hele hans væsen i gang og motiverer til aktiv handling kontra uvirksomhed.

¹⁵ Bech-Jørgensen 1994: 147-150.

Hos en fjerde bruger finder vi følgende indgang til at fortælle om værestedets vigtighed.

Informant: Jeg tager på arbejde om morgenen, og så bruger jeg så Oasen efter arbejde.. normalt.. når jeg kan.. kommer jeg her og får en kop kaffe og gearer lidt ned.. og bliver næsten menneskelig.. Så det betyder en del, at man kan komme herved og.. og slappe af, ikk'.. Ja, sammen med en masse andre rare mennesker jo.

Interviewer: Ja. Og hvad består den afslapning af.. hvad laver I?

Informant: Sidder og fører en samtale med folk.. øhh.. og.. får noget kaffe og sådan.. altså alt det, der gør at man stort set slapper af, ikk'. Der er jo nogle fornuftige mennesker iblandt så.. og i hvert fald søde mennesker mange af dem. Så det er et behageligt sted.. at komme lidt til sig selv. [...] i det små kan vi måske hjælpe hinanden lidt. Stedet er meget vigtigt, synes jeg..

Her anvendes tilbuddet efter endt arbejdsdag, og det fortælles, hvordan det bruges til at ”*geare lidt ned.. og blive næsten menneskelig..*”. Formuleringen fremstår stærkt, fordi den verden, som brugeren finder udenfor, som modsætning må opleves som umenneskelig. Værestedet fungerer som et asyl fra den omgivende verden og forbindes af brugeren med mennesker, der kan relateres til på mange områder. Vi ser også, hvordan gensidighed og hjælp trækkes frem som vigtige elementer.

En mandlig bruger, som ikke ønsker at lade sig interviewe, fortæller hvordan han, siden sin kones død for halvandet år siden, er kommet fast i Oasen. Værestedet udgør, tilsammen med et socialt fællesskab i en marskandiserforretnings baglokale i indre by og et andet værested, som holder åbent i weekenden, de mest betydningsfulde sociale samlingssteder i mandens liv. Ud fra fortællingerne fremstår hjemmet som en celle, der med disse alternativer bliver mulig at forlade. Stederne og de relationer der opbygges, fungerer som veje ud af ensomheden og en oplevelse af at være spærret inde i lejligheden.

Afsnittet viser, hvordan værestedet tilbyder de daglige brugere en *anledning* til at forlade hjemmet. Hvordan det fungerer som en vej ud af den ensomhed og isolation, der opstår, når man har mistet en ægtefælle eller på andre måder føler sig udsat og alene. Vi ser, hvordan værestedet beskrives som ’noget at stå op til’, og hvordan de fællesskaber og relationer, der knytter sig til stedet, udgør meget betydningsfulde tilhørsforhold. Der fornemmes en underliggende taknemmelighed for værestedets eksistens, og det spejler de mange positivt stemte tilkendegivelser, som feltarbejdet har frembragt.

OASENS BETYDNING FOR BRUGERNES SOCIALE LIV

Hvor der ovenfor er givet bud på, hvordan værestedet af brugerne tænkes som en del af hverdagens struktur og rutiner, handler dette afsnit om stedets betydning i brugernes konkrete sociale liv.

Interviewer: Kan du beskrive, hvad det betyder for dig at have muligheden for at komme her?

Kvindelig informant: Det betyder.. rigtig meget.. fordi jeg får et socialt netværk her.. det har jeg faktisk. Og.. vi kan sidde og snakke om alle mulige ting her.. der er ikke noget, man ikke kan snakke om.. faktisk. Jeg synes, vi er meget åbne over for hinanden, ikk'.. kender hinanden på rigtig mange områder.

Brugeren har etableret et *socialt netværk*, som er signifikant for hendes oplevelse af hverdagen, og som praktiseres og plejes gennem samtaler og kropsligt nærvær. For kvinden er det vigtigt, at hun oplever en åbenhed i den daglige dialog, og at forholdene til stedets andre brugere rummer et indgående personligt kendskab til hinanden. I det nedenstående uddrag er det igen en netværkstanke, der kommer til udtryk, når værestedets betydning udforskes.

Interviewer: Kan du fortælle noget om, hvad det betyder for dit liv i det hele taget at komme her?

Mandlig informant: (kort pause).. Ja, du kommer et sted hvor.. hvor du er sammen med et.. et fællesskab.. jeg vil kalde det et fællesskab, ikk'.. hvor du er sammen med nogle andre mennesker.. det betyder enormt meget.. hvis der ikke var sådan nogle steder, så tror jeg nok, man ville have kedet sig.. jamen, det ville man.. man ville virkelig kede sig.

Interviewer: Så for dig betyder det, at du kommer ud og ser nogle andre mennesker?

Mandlig informant: Ja.. det betyder enormt meget.

Interviewer: Ja.. hvordan betyder det meget?

Mandlig informant: Ja altså.. ligesom man møder dem på.. på vejen, ikk'.. altså nogle gange kan man møde dem på Nørrebrogade eller på Østerbro eller.. alle mulige steder, ikk'.

Interviewer: Nå, så man støder på de folk.. der kommer her, andre steder?

Mandlig informant: Ja.. ja, og det er jo rart.

Først og fremmest er det her ideen om et fællesskab, der formuleres og værdsættes. Dernæst, da der graves en smule dybere i denne betydning, fremstår det, hvordan relationerne rækker ud af værestedet og for denne bruger fungerer som et netværk, der strækker sig ud over byen. Oasen bliver hermed til et *mødested*, hvor de sociale forbindelser initieres og vedligeholdes, men vi ser også, hvordan de fortsætter ud i offentligheden, hvor de er *potentielt tilgængelige*. Det tilføjer et nyt niveau til ideen om et socialt netværk, da det ikke kun er forankret på den fysiske lokalitet, men også er tilgængeligt – i hvert fald på betydnings- og ideplan – i den bredere offentlighed i byen.

En af stedets mere perifere brugere fortæller en eftermiddag, hvordan de sociale forbindelser på stedet i hans tilfælde overtager den rolle, en konventionel familie ellers ville udfylde. Han er midaldrende og har ingen børn, ingen kontakt til sin familie, forældrene er døde, og ingen kæreste. Under den samtale, der udfolder sig denne eftermiddag, ligger det hele tiden implicit, hvordan Oasen udfylder denne *familære funktion* i mandens liv. Manden har ikke særlig mange mennesker omkring sig, men at komme i værestedet giver ham mulighed for at *række ud efter og nå* andre mennesker – folk der, som han formulerer det, ”er skøre på den samme måde som mig selv”. Han taler om ubehaget ved at have fødselsdag og konfrontationen i, at ingen kommer forbi, og om at holde jul alene. Uvisheden om, hvor den næste jul skal holdes, er noget, der tydeligt bekymrer ham, og som er forbundet med en følelse af sorg og ubehag. Værestedet og det netværk, han finder her, kan delvist kompensere for de sociale mangler og savn, han oplever i det daglige.

ELEMENTER I ET KOMPLEKST FÆLLESSKAB

Når man som fremmed bevæger sig ind i Oasen, er noget af det første man bemærker, hvor forskelligartede brugerne ser ud. De er umulige at kategorisere i fx *aldersklasse* og *type*. Brugere er fra ca. 40 år og opefter. Typemæssigt repræsenterer de alt fra den velklædte og velsoignerede til det slidte og oplejede. De bærer alt fra nystrogede skjortærmer til oprullede sweatre, der afslører tatoverede arme, fra fleecetrøjer og joggingtøj til kjoler og blanke sko. Det interessante er, at disse *ydre tegn* ikke har den store betydning. Det, der binder folk sammen, handler om så meget andet. I de nedenstående afsnit skal vi se nærmere på, hvordan fællesskabet hænger sammen. Hvordan mennesker, som uden for værestedet har levet, og lever, forskellige liv, finder frem til en række *fællesheder*, som her udgør grundlaget for samvær eller *sam-eksistens*.¹⁶

Værestedet er en lokalitet eller et knudepunkt, hvor brugernes livslinjer mødes og flettes sammen på forskellige måder.¹⁷ Ved at studere fænomener, som indtagelse af mad og drikke, generelt og i forbindelse med den fælles aftenspisning, visualisering og planlægning af en delt fremtid, fortællingen af livshistorier samt en række økonomiske og sociale vilkår, som deles af brugerne, skal analysen i det følgende give os indsigt i, hvordan fællesskabet er bundet sammen.

Dårlig økonomi som fællesnævner

Samtaler forbinder værestedets brugere med hinanden. De er centreret om tilbagevendende temaer, som kontinuerligt er vedkommende for en stor del af brugergruppen, bl.a. fokus på 'privatøkonomi'.

Når der i denne sammenhæng tales om privatøkonomi, adresseres både brug af penge og det, der udspringer af manglen på samme. Herved iagttages både *det reelle*: de hverdagslige bekymringer og praktiske bestræbelser med at få pengene til at slå til, og *det imaginære*: forestillingen om en anden økonomisk situation end den nuværende og deraf følgende fælles dagdrømme.

Scene:

Det er mandag formiddag, og ved det store 'ryger-bord' sidder en gruppe mennesker forsamlet over kaffe, cigaretter og samtale. Da en mand nævner det, der beskrives som "et godt tilbud" i annonce fra en af de gratisaviser, der bladres igennem af flere af de deltagende, kommer samtalen til at handle om de stigende priser på dagligvarer. Det er et samtaleemne, som ofte udforskes ved bordene. En kvinde bidrager til denne samtale ved at fortælle, at Fakta har et godt tilbud på toiletpapir i denne uge, og at hun var i butikken på Jagtvej den anden dag for at benytte sig af det. Denne oplysning bliver modtaget med tydelig interesse fra flere af de andre ved bordet, og der spørges ind til detaljerne.

Økonomi har mange brugeres interesse. *Det gode tilbud* deles blandt de tilstedeværende, og oplysningen er et bidrag, som værdsættes i gruppen. Der føres også talrige samtaler om pensionsforhold, udbetaling af forskellige ydelser og den gæld, som nogle er belastet af. Værestedets personale indtager i denne forbindelse centrale roller som samtalepartnere i de brede diskussioner ved bordene. De fungerer også som resursepersoner, der kan konsulteres ved behov for en mere specifik samtale omkring fx økonomi eller forståelsesspørgsmål i forbindelse med breve fra det offentlige og andre instanser. Temaet om privatøkonomi dukker desuden op i relation til en mængde andre samtaleemner. Når der fx spørges til den mad, som kan købes i køkkenet, nævnes prissætningen ofte. Her følger eksempler fra to interviews:

"[...] det er jo også godt med hensyn til maden.. at prisen er lav, ikk'. Altså, det er et godt niveau at prisen ligger på de der 30 kr., for det kan de fleste faktisk betale.. selvom de er pensionister."

[der refereres her til de to ugentlige aftenspisninger]

"[...] og alting er jo røvbilligt. Det er ikke derfor, jeg kommer her, vel [...]. Men der er jo nogle, der ikke har så mange penge, og jeg synes det er helt i orden for dem. [...] Det skal være billigt på væresteder [...]. Der ligger et cafeteria lige oppe på hjørnet, der koster maden en 50'er.. og det er også god mad og sådan, men.. det er sgu billigere her."

Selvom de to interviewuddrag er revet ud af en bredere sammenhæng, fornemmes det alligevel, hvordan temaet økonomi kobles med talen om maden i værestedet. Privatøkonomi knytter sig til det levede liv og er en gennemgående reference blandt brugerne i Oasen. Den økonomiske knaphed er et emne og en hverdagslig bekymring, som berører alle, og som brugerne på hver deres måde har et personligt og erfaret forhold til. Det kan med dette blik ses som en af de mest udtalte *fællesnævner* for de mennesker, der bruger værestedet.

Et andet sted, hvor den økonomiske resurseknaphed kommer til udtryk, er gennem fortællinger om tøj og andre beklædningsgenstande. Disse samtaler læner sig op ad den beskrevne scene med brugernes 'indkøbstips' til hinanden. Et eksempel er en brugers fremvisning af en nyindkøbt foret vinterjakke ved det store bord. Præsentationen af jakkens anvendelighed og aktualitet – det er ved at blive koldere i vejret – følges af fortællingen om den pris, den er købt for. Den har været billig, og den er købt i et stort supermarked i nabolaget. En anden gang tales der om det tøj, de har udvalgt og hentet i Kirkens Korshærs tøjuddeling i Københavns Nordvest-kvarter. De udviser en stor taknemmelighed over denne adgang til tøj m.m., og flere ved bordet udpeger de dele af deres påklædning, som stammer fra tøjuddelingen.

Richard Jenkins skriver, at delte symboler er en væsentlig faktor i et givet fællesskabs konstruktion og vedligeholdelse (2009: 140). Det ses i situationen ovenfor, hvordan tøjet gøres til *symbol* på fælles vilkår, og fungerer dermed som en vej til identifikation blandt brugerne. De genbrugte beklædningsgenstande konverteres fra at være *tegn* på fattigdom til at være *tegn på fælleshed*. Med Jenkins ses altså, hvordan *medlemsdiskursen*, dvs. bestemte måder at tale med hinanden om bestemte ting, og anvendelsen af delte symboler, her tøjet fra Kirkens Korshærs tøjuddeling, bidrager til at skabe et fællesskab i det daglige.

I de første uger af feltarbejdet, frem imod folketingsvalget den 15. september 2011, er der daglige politisk motiverede debatter ved bordene. De diskussionsemner som trænger sig mest på, er en eventuel ændring af ældrechecken og afgiftsstigninger på fødevarer og tobak. Den massive mediedækning af valgkampen og de politiske løfter som svirrer i luften, lader til at skabe en utryk stemning hos en stor gruppe af de daglige brugere. Igen er det et spørgsmål om økonomi, der tildeles interesse, og samtalerne handler om indvirkning på privatøkonomien for borgere i brugernes situation, altså hovedsageligt pensionister og førtidspensionister, ved henholdsvis et regeringsskifte, eller fortsættelse af den daværende regering.

Et emne, som ligeledes har base i en økonomisk tematisering og som jævnlige diskuteres, er chancen for at vinde den store gevinst i Lotto. Rigtig mange spiller både dette og andre mere 'hurtige' spil som

¹⁶ Begrebet bruges til at indfange at det at komme i værestedet ikke nødvendigvis implicerer socialt ansigt-til-ansigt samvær med andre, men også kan foregå ved at brugerne rent fysisk befinder sig i samme rum på samme tidspunkt.

¹⁷ Jf. Ingold 2007.

fx skrabelodder. Ofte, og specielt op til udtrækningen af de særligt store Lotto-gevinster, udforskes forestillinger om en stor pengegevinsts potentielle indflydelse på brugernes liv, hvor der leges med tanken om økonomisk uafhængighed. Ved at dele disse drømme med hinanden, visualiseres modsætningen til brugernes aktuelle og i økonomisk henseende trange situation. Gennem samtalerne besøges en art *imaginært sted* – et drømmenes eller dagdrømmenes sted.¹⁸ Tanken om det økonomiske *Utopia*, det sted som i sin natur ikke findes,¹⁹ er en modpol til det liv og det *livsløb*,²⁰ som brugerne har erfaring med. Interessant er det derfor at iagttagelse, hvor ydmyge ønsker mange af brugerne udtrykker i denne forestillingsleg. Ved flere tilfælde fremstår det som en decideret vanskelig opgave at indtage denne, i økonomisk forstand, højloftede utopi.²¹ Mange har levet med stærkt begrænset tilgang til finansielle resurser eller liv præget af en slags alternativt forbrug.

Når viden om et godt tilbud på en relevant vare, eller en anden mulighed for at spare penge, gives videre, er det også udtryk for en omsorg, der baserer sig på fælles erfaring med at få pengene til at slå til. Socialitet og omsorg praktiseres på samme tid, og der udvises en livsduelighed i forhold til at få de forhåndenværende resurser til at række. Gennem deling af viden praktiseres og fremmanes en art *vilje til overlevelse* – altså en kraftfuld fortælling om overlevelse og den daglige kamp. Hermed ses, hvordan økonomi og relaterede diskussioner bliver referencer til en delt erfaringsverden. Diskussionerne artikulerer en social og fysisk forankring i verden, en i-verden-væren,²² og gør det muligt at betragte de privatøkonomiske vilkår som fællesnævner, der knytter brugerne til hinanden i det daglige.

Livsfortællingen som medium

En analyse af livsfortællingernes betydning i Oasen er vigtig for at forstå, hvordan fællesskaberne *vedligeholdes*. Meget af denne vedligeholdelse sker gennem sproglig praksis og refleksion.

For at analysere en hyppigt benyttet samtaleform introduceres begrebet *cirkel-snak*. Det betegner et fænomen, hvor brugerne i værestedet taler en art selvrefererende tale. Det er ikke et fænomen, som står klart ved de første møder og i den indledende fase af arbejdet, men over tid bliver det synligt, hvordan både livshistorier og historier om værestedets fællesskaber fortælles igen og igen. Det handler fx om informanternes livshistorier: beretninger om partnerskaber, børn, oplevelser og erfaringer med misbrug, vold, sygdom etc. hører til blandt de emner, der fylder meget i denne cirkel-snak.

Fortællingerne har, som begrebet indikerer, en art *cirkulært liv*. De fortælles på de samme måder og på nye måder, nye detaljer ser dagens lys, og små nuanceforskelle fornemmes, men grundpillerne i fortællingerne er stabile. Det er bemærkelsesværdigt, hvordan man som nyttilkommen bliver budt velkommen, og kan opleve at høre beretninger, der går lige på brugernes ofte problemfyldte og dramatiske livshistorier. Man bliver inviteret indenfor i lange og detaljerede fortællinger, og på en måde 'for tidligt' eller før man under andre sociale omstændigheder ville få en fortælling af denne karakter, præsenteres for interessante, men også intense og barske indsigter i disse menneskers liv. Det viser sig efter længere tids ophold, at historierne er en del af det *konstante materiale*, der udgør samtalerne stof i de mere verbalt engagerede grupperinger i værestedet.

Hver bruger har et sådant *stof*, som udgør deres personlige bidrag til en fælles fortælling. Cirkel-snakken tager samtalen i forskellige retninger på forskellige dage, afhængigt af samtalerens deltagere. Ved ét tilfælde sidder en kvindelig og en mandlig bruger ved et af stedets store borde. Manden fortæller ofte

detaljeret om sin fortid med misbrug som narkoman, og senere alkoholisme, om sine tre ægteskaber, de mange forhold til kvinder i hans liv og om venskaber og fjendskaber. Kvindens bidrag handler gerne om en tidligere partner, hendes børns far, og om hvordan han brugte deres penge uden at tænke på andre end sig selv, om sin bror som hun elsker højt, og om sine afdøde søskende, der begge har begået selvmord. Ved bordet denne dag aktualiseres, blandt flere, disse to menneskers erfaringer – deres bidrag til samtalen – og de indgår i dagens *pulje*. Emnerne er alle hørt før fra de to, men fortællingerne må give mening for de mennesker, der bliver ved med at vælge disse fokuseringer. De samme cirkler gentages igen og igen, men lader af den grund ikke til at være udtømt eller blive kedsommelige eller irrelevante. De udgør i sammenhæng vigtige bidrag til det fælles.

Livsfortællingen bliver et vigtigt bærende element i forholdet mellem mange af værestedets brugere. Til tider fremstår detaljer og fortællinger som sekundære, alt imens det *at fortælle* som handling indtager en primær rolle i vedligeholdelsen af relationerne til hinanden. Da brugerne kun har deres ene liv af tale ud fra, er cirkel-snakken en følge af denne fortælletradition. Det peger formentligt på nogle vilkår i et verbalt fokuseret samfund, hvor det bl.a. er via samtalen, vi gør opmærksom på os selv. Samtalerne om livsløbet bærer ikke bare information, de bliver selve det medium, relationerne vedligeholdes igennem, som leder til samvær, identifikation og fællesskab.

Langt fra alle samtaler har dog karakter af cirkel-snak. Det forekommer oftest, blandt brugere, der kender hinanden indgående. En informant adresserer dette i nedenstående uddrag.

Informant: [...] Og det er jo også igen det der med.. jamen vi kommer og kan fortælle, at vi har haft det sådan og sådan, ikk'.. og vi har alle sammen ting i bagagen. De fleste af os, der kommer her, det er også nogle, der har haft det sådan .. øhh, måske lidt svært her i livet, ikk'. Det, der også er godt, synes jeg, det er, at så kan vi måske opmuntre hinanden også, ikk'.

Samtalerne har altså også en funktion af støtte og opmuntring. Det skal derfor ikke udelukkes, at cirkel-snakken også besidder denne funktion, og at gentagelserne har karakter af sparring og støtte i hverdagen.

Opsamlende kan Oasen betragtes som et *fortællested*, hvor de indbyrdes forhold, for en stor gruppe brugere, udvikles, bekræftes og vedligeholdes gennem samtalen. Fortællelysten er mærkbart til stede i lokalet.

Måltidet som socialt kit

[Informants svar på spørgsmålet om, hvad det bedste er ved at komme i værestedet]
 ”Jamen det er, at du kan købe noget mad, og du kan få en tår kaffe og.. og du kan snakke med de andre”..

I dette afsnit ses nærmere på den betydning, som mad og drikke har i værestedet. Vi skal her betragte det at spise og drikke, og andre elementer som knytter sig til dette fænomen, som noget af det stof, der binder fællesskaberne sammen, en art *akse i det sociale*.

¹⁸ Bachelard 1994 [1958].

¹⁹ More 1969 [1551].

²⁰ Swane 2007: 21-22.

²¹ Deres livsløb er således determinerende for de muligheder, de overhovedet er i stand til at forestille sig, jf. fx Jæger, Munk & Ploug: 2003.

²² Merleau-Ponty 1994 [1945].

Brugernes entré i værestedet går, for langt de flestes vedkommende, via *køkkenet*. Nogle tager turen forbi de bekendtskaber, der allerede er til stede i rummet ved ankomsten, inden dette værestedets 'hjerne' konsulteres. Andre går den direkte vej til køkkenets skranke eller til det lille bord med kaffe, te, mælk og sukker inden opmærksomheden rettes ud i det store lokale. For de fleste brugeres vedkommende er vejen via køkkenet altså en del af den *daglige rute* ind i værestedets mikrokosmos. Den fysiske indgang sker gennem døren fra fortovet, men den *sociale indgang* praktiseres af mange gennem erhvervelsen og indtagelsen af noget at spise og/eller drikke. Sagt på en anden måde udgør kaffe, mad og andre levnedsmidler en metaforisk *billet* til værestedet. I dagtimerne foregår indtagelse af mad blandt brugerne alligevel efter et tilsyneladende vilkårligt princip. Der er sjældent tale om koordinerede måltider, hvor de besøgende som følge af planlægning fx indtager en frokost sammen. Hvor værestedets personale og andre ansatte ofte samles om et af de mindre borde i lokalet og her spiser frokost sammen, er spise-mønstrene hos de daglige brugere langt mere tilfældige i deres udtryk. Selvom en brugers besiddelse af nyindkøbt smørrebrød fungerer som en slags social legitimering, indtages det ofte alene, og dog alligevel, som analysen viser, indirekte sammen med andre; brugerne spiser oftest ikke samtidigt – men mange sidder sammen, når de hver især spiser.

Scene:

En bruger ankommer til Oasen lidt før tolv på en tirsdag. Da han går ind i rummet, kigger rundt i lokalet og hilser lavmælt på en ældre mand, der sidder og bladrer i en avis ved bordet under vinduerne mod gaden. Han bevæger sig målrettet hen til det store bord i 'rygeafdelingen', hvor fire andre brugere er forsamlet. Tre af dem er placeret ved og omkring bordenden, og den sidste sidder nær bordets midte. De tre for bordenden drikker kaffe, snakker og ryger cigaretter på skift. Manden, der sidder nogle pladser derfra, drikker af en sodavand og er lige blevet færdig med at spise smørrebrød. Han strækker benene under bordet, læner sig sukkende tilbage i stolen og finder en pakke cigaretter frem fra brystlommen i sin skjorte. Den senest ankomne bruger hilser på de tilstedeværende ved bordet, hænger sin jakke over den udvalgte stol og bevæger sig derefter i retning af køkkenet, hvor der købes kaffe og ostemadder. Efterfølgende vender han tilbage til 'stambordet', og her indledes samtale, ostemadderne spises, og kaffen drikkes.

Med denne scene rammes en stemning, der er karakteristisk for mange af dagene i værestedet omkring kl. 12. Indtagelse af mad og drikke er karakteriseret ved en række parallelle handlingsforløb og har ikke nødvendigvis karakter af egentlige *sociale måltider*. Som det ses i scenen, har *stambordet* en funktion som *base* for en gruppe mennesker – bordet er det sted, hvor deres fællesskab materialiserer sig. Det er interessant at betragte, hvordan mad og drikke som genstande, eller *tegn* der legitimerer tilstedeværelsen, er del af brugerens måde at 'melde sig ind' i fællesskabet på ved ankomsten, og hvordan det dernæst, tilsyneladende, indtages individuelt.

Den tyske sociolog Georg Simmel beskriver i sit lille skrift "Måltidets sociologi" fra starten af 1900-tallet hvordan "[...] det fælles måltid løfter en hændelse, der er fysiologisk primitiv og uundgåeligt almen, op i den samfundsmæssige vekselvirkningssfære og dermed til en sfære af overpersonlig betydning [...]" (1998 [1904]: 136). Herved, skriver han, får det rent fysisk udvendige ved ernæringen "[...] forbindelse til princippet i en orden, der befinder sig på et langt højere niveau [...]" (ibid.: 137).

Allerede ved første øjekast ses, hvordan det Simmel kalder det "fysisk udvendige", altså behovet for at spise, og dets forbindelse til en *orden*, kommer til udtryk i den praksis, der beskrives i ovenstående scene. Der en tydelig relation imellem brugen af fødevarer og det sociale. Måltidet og de sociale betydninger og an-

vendelser af mad er åbenlyst til stede, men fordi fænomenet ikke har form af det konventionelle *delte måltid*, bliver vi nødt til at anskue den indlejrede socialitet fra et ukonventionelt ståsted. Det, Simmel benævner "det fælles måltid" i citatet ovenfor, skal i værestedets kontekst bredes ud, så det at spise sammen ikke nødvendigvis indebærer en *samtidighed*. "Det fælles måltid" er derimod en tilstand, der strækker sig henover hele åbningstiden. Dette underbygges af køkkenets åbningstid, idet der er åbent i hele værestedets åbningstid. Muligheden for at købe noget at spise er derfor til stede, lige så længe som den i forvejen forberedte mad er på lager i køkkenets køleskab. Ved at anskue måltidet som en art varende tilstand i værestedet, repræsenteret ved den kontinuerlige indtagelse af mad og drikke i rummet, forenes brugerne ved ovenstående scenes stambord om det *måltid som altid er i gang*. Som vi ser, har den ene netop afsluttet sin spisning, da en anden *tager over* eller *tager spisningen videre*. Den enkelte bruger forenes med samtlige andre brugere i rummet via denne diakrone fælles-handling. Ved at tage del i indtagelsen af mad og drikke løftes brugerne ud af deres individualitet og tager del i en social, det Simmel kalder en overpersonlig handling sammen.

Andetsteds i Simmels tekst findes kimen til en materiel betragtning af måltidet, som kan understøtte analysen. Her retter Simmel blikket på måltidets *materialitet*. Han peger på, hvordan der gennem anvendelse af spiseredskaber som kniv og gaffel "[...] lægges en fælles form, der fremmer et fællesskab mellem flere [...]" (ibid.: 138). Ved at dele den materialitet, som omgiver måltidet, bliver det med andre ord *fællessgjort*. De spisende forbindes herved gennem et materielt æstetisk formsprog. Det handler altså ikke alene om at spise sammen, men også om at spise *af* det samme. Det lader sig hermed betragte, hvordan indtagelse af mad og drikke gennem et kompleks af delte genstande: kopper, glas, tallerkener, gafler, knive, servietter etc. bidrager til samhørighed i værestedet.

Maden som købes i køkkenet, er den samme for alle brugere. Det sociale ligger, som beskrevet ovenfor, netop *ikke* i, at brugerne spiser samtidig, noget som ellers vægtes højt i konventionel etikette, men i at de spiser *det samme*. Vi kan herfra se, hvordan de materielle genstande *mad* og *service* udgør en del af den symbolske konstruktion i værestedet.

Med base i Simmel bliver det derfor plausibelt at betragte de levnedsmidler, som indtages og de materielle genstande, der omgiver måltidet, som en art *kit*, der forbinder de mennesker, som har deres hverdag i værestedet. Der er selvfølgelig variationer over denne tilgang til den daglige spisning, og nogle af brugersegmenterne mødes flere gange ugentlig om et måltid. Et eksempel er to ældre mænd, som gerne er tidligt på færde i værestedet. De finder sammen ved et bord og spiser her dagens første stykker smørrebrød i selskab med hinanden, kaffen og dagens gratis-aviser.

Aftenspisning

Ved de to ugentlige aftenspisninger er den *orden*, som beskrives ovenfor, vendt på hovedet. Disse begivenheder afspejler langt mere den organisering af spisning, som kan iagttages i fx en kantine. På disse dage stiger antallet af brugere eksplosivt sidst på eftermiddagen, og fra kl. 16 og frem til kl. 17, hvor maden serveres, fyldes værestedet. Bordene optages, og disse eftermiddage og aftener er blandt værestedets absolutte 'myldre-tider'. Maden hentes i køkkenet, hvor personale og frivillige tager sig af anretning på tallerkener og modtager betaling. Det hele foregår i en fælles koordineret bevægelse – fra kødannelsen ved skranken til udlevering af maden ved de store gryder og fade, videre til betaling, og herfra fordeler de spisende sig ved bordene, hvor siddepladserne allerede er indtaget i tiden op til kl. 17. Det hele fremstår effektivt og ordnet. Mange borde er fuldt optaget af spisende, hvilket betyder, at de fleste sidder tæt sammen i fysisk forstand og er engageret i den samme bestræbelse samtidig – at spise. I nedenstående interviewuddrag adresseres disse arrangementer.

[Samtalen bevæger sig fra at omhandle de sociale arrangementer i værestedet til spisning]

Informant: Og så også det med maden og sådan noget.. det er et godt arrangement.

Interviewer: Hvad er det for noget med maden?

Informant: At vi får mad om aftenen.. to gange om ugen. Det betyder altså rigtig meget også. Det, at man véd, at de to aftener, der får vi mad herovre. Og det er også et socialt samvær på en eller anden måde, ikk'. Det synes jeg også, er rigtig hyggeligt.. at vi kan sidde og spise sammen og sådan noget der... og så sidder man også og får en hyggelig snak og sådan noget. Det kan jeg godt lide.

Her udtrykkes to centrale ting. For det første arrangementets *vished*: det er betydningsfuldt, at man som bruger kan vide sig sikker på den stabilitet og rytme der ligger i, at der serveres et varmt måltid to gange ugentligt. Dernæst lægges der vægt på det sociale samvær: det er *hyggeligt* at sidde og spise sammen, og der opstår rart samvær og gode samtaler. Den informant som udtaler sig i det ovenstående uddrag, er en af værestedets faste brugere. Han er forbi hver dag med meget få undtagelser. Det kan derfor synes bemærkelsesværdigt, at han kalder aftenspisningerne for ”et godt arrangement”. Til trods for at de fælles spisninger afholdes inden for værestedets normale åbningstid og er en fast del af ugen hele året rundt, udgør de alligevel noget andet end hverdagen. Det kan søges forklaret med de mange samtidigt tilstedeværende brugere. Lokalet summer af aktivitet, samtale og gensyn, og adskiller sig derved fra de mere rolige for- og eftermiddage i værestedets hverdag. Dernæst er de tilstedeværende alle samlet omkring det specifikt samme formål: de skal spise aftensmad. Herved er de tilstedeværende brugere forbundet på en måde, der adskiller sig fra hverdagens løsere struktur. Aftenspisningerne får karakter af arrangementer, fordi deltagelsen fordrer en fælles bevægelse og den enkelte brugers vilje til at praktisere fællesskab gennem fysisk nærvær og ofte også konversation ved bordene i rummet. Man kan gå så vidt som til at sige, at samværet her er styret af andre logikker. Det betyder samtidig, at flere af de faste dag-brugere *ikke* deltager på disse aftener, og det kan tænkes at bunde i tabet af den fleksibilitet og autonomi, der er forbundet med den løsere struktur i dagtimerne. Deltagelse i aftenspisningerne kræver noget andet, og derfor beskrives denne tilbagevendende og faste bestanddel af hverdagen som et *arrangement*.

”Det (de fælles spisninger, red.) er også godt, hvis man nu.. ikke har lyst til at spise alene for eksempel. Nu er jeg startet med at lave mad, men der var et tidspunkt, hvor jeg aldrig lavede mad.. kun ja.. købemad eller smørrebrød. Og så var det meget godt at komme her og spise noget billig mad. [...] Og sådan tror jeg at der er mange som har det her. De gider ikke spise alene, og det er rart at komme et sted og ja.. spise sammen med nogen.”

Informanten fortæller, hvordan hun har brugt tilbuddet om aftenspisning i en periode af sit liv. Andetsteds forklarer hun, at værestedet har været vigtigt for hende i en tid med sygdom, arbejdsløshed og en deraf følgende ensomhed. Det er bemærkelsesværdigt, hvordan hun overfører denne følelse på andre brugere og fortæller, at hun tror at mange deler denne følelse. Når hun siger om andre at: ”*De gider ikke spise alene og det er rart at komme et sted og ja.. spise sammen med nogen*”, får det ytrede *nogen* en speciel vægt. Det fremstår i sammenhængen ikke i en betydning af *nogen konkret*, men snarere de mennesker, der mere eller mindre tilfældigt måtte vise sig at deltage i spisningen på dagen. Det er dog langt fra den gennem-

snitlige oplevelse af brugernes tilgang til disse begivenheder. Den organisering som kendetegner måltiderne i form af tilrettelæggelse af menu, som kan læses på både det ophængte månedsprogram og på en tavle nær køkkenet, og personalemæssige indsatser kan siges at blive spejlet i brugernes engagement. De fleste brugere har *nogle bestemte* mennesker de spiser sammen med på disse aftener. Det er med andre ord *ikke* tilfældigt, hvem der sidder sammen, og hvor de sidder. Meget af denne organisation tager sit afsæt i de sociale og fysiske mønstre, der er etableret og gentaget i ’den almindelige hverdag’. Det vil sige, at brugere med tilknytning til det samme ’stambord’ ofte orienterer sig i forhold til de relationer og mønstre, der er skabt her. Men fordi der er mange deltagende til aftenspisningen, som ellers ikke frekventerer stedet eller som kommer sjældnere, brydes mange af disse mønstre også op. Det ses fx hvordan en ældre mand, der til hverdag har sin base ved ’ryger-bordet’, orienterer sig imod et af stedets mindre borde på en af disse aftener. Her sidder to kvinder som tidligere har haft en hverdag i værestedet, men som nu hovedsageligt deltager ved de ugentlige aftenspisninger. Manden bruger begivenhederne til at holde kontakten til de to kvinder ved lige og forlader den gruppe, han sidder sammen med i hverdagen, til fordel for de to middagsbekendtskaber.

Fordi dagens menu er skrevet op på en tavle i køkkenet, har brugerne også haft tid til at reflektere begivenheden gennem samtaler om fx menu og smagspræferencer. Også i denne aktivitet ligger forberedelser til aftenens eller ugens næste fælles spisning. De sociale muligheder udforskes, og aftaler indgås. Det iagttages desuden, hvordan flere fællesskaber sammen finder vej til nabokirkens spisetilbud om onsdagen.

Afslutningsvist vendes tilbage til Georg Simmel og ”Måltidets sociologi”, hvor han peger på, at måltidet besidder en grundlæggende inkluderende og sociologisk betydning, og er i stand til at forene vidt forskellige mennesker. De spisende kan *finde hinanden* via en ’primitiv materiel interesse’ og herfra bevæge sig tættere på hinanden. Simmel skriver, at fælles mad og drikke udløser ”[...] en enorm socialiserende kraft [...]” og kan forvandle ”[...] dødsfjende til ven for en stund [...]” (ibid.). I Oasen kommer dette fænomen til udtryk, og vi ser, hvordan mad og drikke fungerer som *praktiske indgange* til samvær og sameksistens brugere imellem.

’Månedsprogrammet’ som socialt dokument – at dele fremtiden

Centralt for hverdagen i Oasen er de sociale arrangementer. De er oftest tilbagevendende begivenheder, som afholdes med faste tidsintervaller. Der spises varm aftensmad to gange om ugen, drikkes en kop gratis kaffe med tilhørende kage om fredagen, den såkaldte ”fredagskaffe”, og spilles banko anden onsdag i hver måned. Årets gang markeres med grill-arrangementer med udendørs spisning om sommeren, julefrokosten, ”Spil dansk dagen”²³ og ”Mortensaften”, hvor både brugere og ansatte deltager. Arrangementerne er en del af værestedets traditioner. Månedens, eller periodens,²⁴ arrangementer formidles til brugerne gennem værestedets *kalender*, der har form af et printet dokument, som hænges op på stedets opslagstale og placeres på bordene i lokalet, når det ’udkommer’. Som besøgende feltarbejder er det betagende at opleve, hvilken opmærksomhed dette dokument tildeles af de daglige brugere. Det er mest udtalt i dagene umiddelbart efter ’offentliggørelsen’, hvor dokumentet får en betydningsfuld rolle i samtalerne ved bordene. Dokumentets indhold distribueres brugere imellem – de først ankomne giver nyhederne videre til senere ankomne og indleder hermed vigtige samtaler om den kommende tid. Den ophængte kalender udgør et *referencepunkt* i det sociale, fordi brugerne ofte ’konsulterer’ opslagstavlen for at bringe viden med tilbage til bordet, hvor en samtale om fremtidige fælles arrangementer lige har fundet sted eller, med den nye viden, kan fortsættes og kvalificeres.

²³ Arrangement hvor der i mange sammenhænge (radio, spillesteder etc.) spilles dansk produceret musik.

I Oasen har der i flere år på denne dag været besøg af den samme musiker, som brugerne efterhånden har lært at kende.

²⁴ Ofte rækker det omdelte program længere frem end en måned.

Den israelsk-amerikanske sociolog Eviatar Zerubavel beskæftiger sig i ”The Seven Day Circle” (1985) med tidsstrukturers betydning for det sociale liv. Han viser, hvordan strukturering af tid fungerer som *social teknologi* og peger på, hvordan *institutionalisering af arbejdsugen* også har effekt på den tidsmæssige organisation af aktiviteter, som ikke er relateret til arbejde (ibid.: 91). Med dette perspektiv ses, hvordan ideen om *ugen* er med til at forme socialt liv.

Aktiviteterne i Oasen er tilrettelagt, så de skaber og indgår i en social orden. Ved at bruge Zerubavel får vi øje på, hvordan *ugen*, gennem tilrettelæggelse af aktiviteter, udgør en *social struktur*. Med dette perspektiv er ugens faste indslag: aftenspisningerne og ”fredagskaffen” etc. medvirkende til at indstifte et mønster, der sikrer stabilitet og dermed tilbyder tryghed for brugerne. De kan vide sig sikre på, at der på tirsdage og torsdage er mulighed for at købe sig et måltid varm mad, og at det kan indtages sammen med andre i værestedet. Og de kan stole trygt på, at der fredag eftermiddag kan drikkes en kop gratis kaffe med tilhørende kage. Traditionerne gentages i en fast ugentlig *cyklus*, som bliver en del af brugernes vaner og hverdagsrutiner. På samme måde er det tilbagevendende bankospil udtryk for en orden, der er med til at konsolidere det sociale liv – denne rutine har blot en cyklus på fem uger. De årligt tilbagevendende aktiviteter er alle med til at give brugerne en følelse af at høre til og indgå i det fælles liv. Som hverdagsritualer og traditioner er de med til at samle brugerne *om noget*, som står ud fra hverdagen, men alligevel er hverdag i kraft af gentagelserne.

Det, at arrangementerne tidsmæssigt har forskellige intervaller, bevirker, at man som ny bruger hurtigt kan komme til at bevæge sig ind i fællesskabet. Inden for få uger kan en ny bruger deltage i den faste tradition ”fredags-kaffe” og på samme tid være godt i gang med at orientere sig i, hvordan aftenspisningen foregår, og hvem af de andre hun har eventuelle interessefællesskaber med. Qua disse stabile traditioner, den orden, der er etableret med den tilbagevendende cyklus, er der mulighed for, at den enkelte bruger kan indgå i hverdagen som fx ”en af dem der er med til at spille banko om onsdagen” eller ”en af dem der spiser her tirsdag og torsdag aften”.

Men også arrangementer uden en klart tilbagevendende cyklus er vigtige for det fælles liv og den delte hverdag. Mens feltarbejdet stod på, var der fx en specielt arrangeret rundvisning på det Kongelige Teater og en biograftur iblandt denne type tilbud. Også disse arrangementer har en integrerende og samlende effekt. Ud over at være konkrete oplevelser, som kan deles i tid og rum, imens de står på og bagefter, giver de mulighed for, at brugerne kan visualisere og forberede en *fælles fremtid*. Programmet, som beskrevet ovenfor i form af et dokument, indtager karakter af et *monument*, et fysisk vidnesbyrd om de ting, der er i vente – det *rækker ind* i fremtiden. Det er ikke en krystalkugle, men det er et redskab, hvorigennem fremtiden i værestedet kan visualiseres. Fordi det har en fysisk form, kan man vende tilbage til det ved behov.

Med programmets fysiske tilstedeværelse i rummet fungerer det som et *billede* på den sameksistens og de fælles oplevelser, der potentielt ligger i brugernes delte fremtid ved at sikre en fornemmelse af orden, forudsigelighed og meningsfuldhed.

At være i nærheden af andre

Oasen udfylder som beskrevet funktionen af et *socialt sted* for mennesker, der befinder sig i en ensom, socialt perifer eller udsat situation, idet brugere kan komme ind fra gaden og anvende værestedet uden at blive registreret eller blive objekter for professionel indblanding og pædagogiske interventioner. Dette forhold skaber plads til eksistenser, der værdsætter en afdæmpet og stille tilstedeværelse i den fysiske nærhed af andre, og som formentlig ville være intimideret og skræmt væk af mere opsøgende og kon-

fronterende indsatser fra professionelle. Gennem en afventende og tilbageholdende tilgang til brugerne stiller personalet et socialt rum til rådighed, som kan anvendes af en bred mængde mennesker i det daglige.

Interviewer: Er det nødvendigt at kende de andre der kommer her eller kan man komme og bare være sig selv?

Informant: Du kan godt komme og være dig selv.. det kan du sagtens.

Som det lille uddrag måske vidner om, hviler det stillede spørgsmål på en lang række iagttagelser af mennesker, der kommer og bruger værestedet alene. Det har ikke været muligt at udføre interviews med denne gruppe af den simple grund, at de ønsker at sidde for sig selv i værestedets mere rolige afdelinger – i hjørnerne eller ved bordene, der vender ud mod atriumgården. Enstemmigt og ofte meget kortfattet har de takket nej til at lade sig interviewe. De adspurgte brugere har måske opfattet forespørgslerne som ubehagelige og ligefrem konfronterende. Dette tolkes ud fra oplevede reaktioner som vigende blikke, en fornemmelse af at have overtrådt en vigtig social grænse og et generelt sanset ubehag. I afvisningerne ligger alligevel en vigtig kilde til viden om disse brugere og deres anvendelse af værestedet, fordi de her, med brug af deres kropssprog og få verbale ordvekslinger, viser, hvad deres tilstedeværelse i værestedet handler om: de sætter pris på at komme, men vil have lov til at være ladet alene eller til at opholde sig i en passende afstand til andre. Analysen understøttes af de mange timers deltagende observation i værestedet. Fordi disse menneskers ophold i rummet gøres meget stilfærdigt, foreligger der kun det empiriske materiale omkring deres tilstedeværelse, som er opstået indirekte gennem en bredere deltagelse og observation i lokalet, og gennem interview med andre, mere tilgængelige, brugere.

Informant: Du [kan].. (...) bare komme, og så sætter du dig ned og læser avisen og får noget at spise og går så igen.. det er ikke nødvendigt at kende nogle andre. [...] Altså nu kender jeg jo nogle stykker hen ad vejen, ikk'.. det gør jeg.. det er sådan.. lige 'hej' og sådan.. Så er der ikke mere i det.

Interviewer: Så du kommer her også en gang imellem for bare at..

Informant: Ja, bare lige siger 'hej' og måske få en tår kaffe eller.. et stykke mad eller sådan noget andet.. simpelthen.. det er ganske udmærket. Det kan jeg godt li'.

Informanten følger sin beskrivelse af, at det ikke er nødvendigt at kende andre brugere for at komme i værestedet, op med en gennemgang af hans aktuelle bekendtskaber i værestedet. De er produkt af en længere periodes engagement med stedet og de mennesker, der kommer her, men alligevel af tilsyneladende lettere flygtig karakter. Det kan umiddelbart fremstå overfladisk og tilfældigt, men ved at se nærmere på beskrivelsen af det tilsyneladende henkastede 'hej' – den hilsen som veksles med de bekendte i forbindelse med køb og indtagelse af mad og kaffe – ses, at denne kontakt er signifikant for manden. *Social responsivitet* er ifølge den svenske sociolog Johan Asplund en almen menneskelig tilbøjelighed til svar og gensvar.²⁵ Responsiviteten er en vekselvirkning mellem mennesker der 'svarer' på hinandens handlinger og "[...] lever op i andres nærvær (Bech-Jørgensen 1994: 97).” I værestedet kommer responsiviteten – dette behov for andres tilstedeværelse og gensvaret på deres handlinger – til udtryk gennem fx den ovenfor beskrevne mands korte interaktion med andre. Han sidder og spiser sin mad og læser dagens avis alene, men han er, i fysisk og social forstand, ikke alene. Han befinder sig i rummet sammen med andre, sammen med dem, han betegner som 'bekendte', altså mennesker, som han hilser på, og som han spiser sammen med. Her ses, hvordan brugeren tager stemningen i rummet til sig og anvender den. Han gør aktivt brug af andre menneskers nærvær, uden at indgå i en konkret længerevarende dialog

²⁵ Asplund 1987, Bech-Jørgensen 1994, Swane 1996.

eller observerbare samhandlinger. Det sociale ligger i det, der kan kaldes *sameksistens*, og som helt banalt handler om fysisk at være i nærheden af andre, og om at respondere på andre menneskers eksistens. Dette fænomen tydeliggøres i nedenstående uddrag fra interviewet med samme bruger.

Interviewer: Kan du sige noget om, hvad det betyder for dig at komme her?

Informant: Det er afslappende.. [...] Og så sidde og høre på de andre mennesker, hvad de sidder og snakker lidt om, ikk'... Jeg synes, det er meget afslappende og meget behageligt at have med at gøre.

Interviewer: Ok. Så det giver dig en rolig fornemmelse at komme her?

Informant: Ja, ja det gør det.

Interviewer: Og der er nogle andre mennesker og..

Informant: Ja og sådan.. i stedet for de sædvanlige.. man mødes med hver dag, ikk'.

Interviewer: Jo, så du har nogle ovre på [...] (et værtshus, red.).. og så nogle andre herovre?

Informant: Ja, ja, det er også det, jeg mener, ja... det har noget at gøre med orientingssans og... observationssans..

Interviewer: Ja..

Informant: Det er næsten samme procedure vi er inde i der, ikk'.

Interviewer: Hvordan mener du det?

Informant: Så.. det jeg mener.. altså hvad du observerer.. og så samler sammen oppe i.. systemet heroppe (peger mod sit hoved, red.).. og ser, at det har du oplevet i dag.. ”Hvorfor gjorde hun sådan i dag?. Hvorfor gjorde du ikke sådan de sidste dage?” sådan.. observerer hvad der foregår omkring dig.

Interviewer: Ja.. og hvad bruger du det til?

Informant: Det bruger jeg til min videreudvikling.. altså.. altså.. hjernemæssigt.. altså når du møder andre folk i for eksempel Fakta, Netto eller.. eller på anden måde... nå, det var sådan, ja... fint.. det er altid noget man kan bruge.

Interviewer: Nå, til at danne nogle meninger om, hvordan mennesker opfører sig og..

Informant: Ja, ja, ja, ja.. nemlig.. meget.
(pause ca. 5 sek.)

Interviewer: Og sådan også til at.. ja.. hvordan man opfører sig her?

Informant: Også det.. det har også meget at sige.. altså observationssans og så se på, hvad der egentlig foregår... nogle af dem.. de fleste af dem, det er pensionister og invalidepensionister og.. hele vejen derudaf.. det kan jeg regne ud på forhånd..

Det er et langt uddrag at analysere, men jeg vil forsøge at bevæge mig forsigtigt igennem det. Informanten fortæller, at han ikke kender de mennesker, der kommer i værestedet indgående, men at de alligevel indtager en central plads i hans hverdagsliv, fordi værestedet er socialt vigtigt for ham. Her kan han komme og slappe af. Han kan lytte til andre mennesker, der taler, og han kan have korte, men vigtige samtaler med personalet, som han køber mad hos eller som kort kommer forbi hans bord og siger 'hej'. I uddraget tydeliggøres, hvor meget 'de andre' betyder for hverdagen. At komme i værestedet tilbyder mulighed for at opholde sig i en afslappende atmosfære sammen med andre mennesker. Det der understreges her, er netop den fysiske *nærhed* til andre mennesker. Muligheden for at tilbringe tid tæt på andre, og for at lytte til samtaler ved bordene i lokalet fremhæves. Informantens involvering i det sociale liv kan være svær at få øje på gennem iagttagelse af hans tilstedeværelse i rummet. Men som uddraget giver indblik i, *føler* han sig involveret. På samme tid fortæller han, hvordan det daglige liv analyseres. Hvordan

både hverdagen i værestedet, på værtshuset og i de dagligvarebutikker han frekventerer, er genstand for en udtalt analytisk opmærksomhed. Som det første ses, at det er de sociale kontekster som har betydning for manden. Dernæst fremtræder det, hvordan han forsøger at finde en plads i disse sammenhænge, hvordan han bruger de informationer, som samles til et indtryk af de mennesker, han er sammen med – dette måske med håbet om at identificere en vej ind. Det perifere formelle kendskab til værestedets øvrige brugere ses igen afslutningsvist, når han fortæller, hvordan hans viden om disse mennesker baserer sig på gisninger og oplysninger, han kan ”*regne ud på forhånd*”. Vi ser, at han altså ikke har indblik i disse andres personlige liv, men at de alligevel har en vigtig funktion og betydning i hans hverdag.

Den britiske historiker og samfundsforsker Benedict Anderson har konstrueret et begreb om *forestillede fællesskaber* i arbejdet med at analysere og forstå, hvordan nationale stater holdes sammen og forstås som sammenhængende helheder af individer, der aldrig vil møde, eller bare kende navnene på, mere end en meget lille andel af deres medborgere (1983: 26). Dette sker, argumenterer Anderson, gennem mekanismer, hvor fællesskab, lighed og broderskab *forestilles* og dermed resulterer i en national bevidsthed (ibid.: 37-46). Ved at bringe dette begreb ind i analysen af værestedets lilleverden kan vi betragte, hvordan lignende mekanismer gør sig gældende her – blot i mindre skala. Vi ser, hvordan manden ovenfor føler sig som en del af det fællesskab, der udfolder sig i værestedet, uden at være konkret involveret i andre brugeres personlige liv, og med en placering i periferien af det iagttageligt sociale. Med begrebet om forestillede fællesskaber fremstår hans anvendelse af stedet som social, selvom det ikke umiddelbart kan iagttages. Og på samme måde skaber det basis for at forstå, hvor vigtige disse *forestillede* eller *tavse* bekendtskaber og fællesskaber er for brugere i mandens situation.

Med nedenstående scene skal vi se på, hvordan personalet skaber plads til alsidige anvendelser af rummet gennem en praksis, der respekterer den enkelte brugers behov.

Scene:

Det er formiddag og stemningen i værestedet er rolig. Radioen i køkkenet er tændt og sender med dæmpet lydstyrke formiddagens musik og nyheder ud i lokalet. Fordelt i rummet sidder enkelte brugere alene ved hver deres borde. Det er en af de formiddage, hvor der ikke tales meget i værestedet. En ansat smører mad til dagen, som sættes i køleskabet, og betjener ind imellem de brugere, som kommer op til disken for at betale for deres kaffe eller bestille mad. Da opgaverne i køkkenet er gjort, vander hun stedets blomster, der står i vindueskarme og på borde. Ved et bord i afdelingen ud mod atriumgården sidder en ældre mand. Han er fordybet i en kryds & tværs og sidder roligt, næsten ubemærket og anonymt i denne afkrog af rummet. Da medarbejderen vander blomsten, som er placeret på bordet ved siden af den mandlige bruger, siger han lavmælt: ”Hanne, kommer du ikke lige herhen bagefter?” hvortil hun svarer: ”Jo selvfølgelig, jeg skal lige være færdig her”. Hun vander færdigt og vender tilbage til manden. Det viser sig, at han har brug for hjælp til et af ordene i sin kryds og tværs, og efter få venligt stemte ordvekslinger mellem bruger og medarbejder, vander hun tilbage til de praktiske opgaver, og han tilbage til sin kryds & tværs.

Scenen tydeliggør, hvordan personalet arbejder fintfølede og respektfuldt imellem de brugere, der kommer i værestedet. Den ansatte baserer sin tilgang til manden på et kendskab til hans ønsker og behov for tilstedeværelse i rummet. Hun har over tid identificeret brugerens mønster og ved derfor, hvordan hun skal signalere åbenhed og tilgængelighed. Dette går begge veje, og brugeren er derfor også klar over, hvordan han kan gøre brug af den ansattes professionelle kompetencer på en måde, så interaktionen matcher hans ønsker. Man kan sige, at der er oparbejdet et gensidigt kendskab, således at begge parter respekterer og opretholder et *rum for gensidig forståelse*. Den ansatte er hermed i stand til at reagere på brugerens subtile tilkendegivelse af behov for en kort opmærksomhed og på samme tid 'dosere' sin intervention, så den respekterer den ellers tavse og perifere brugers intimsfære. Fordi værestedet har mange

brugere med et behov for 'plads omkring sig', er denne balancegang central i det daglige. Mange indfinder sig ved lokalets borde alene eller de er med i større forsamlings uden at bidrage verbalt. For disse mennesker vil et 'hej' ved ankomst og et 'vi ses' ved afgang udgøre det meste af den verbale interaktion under de daglige besøg.

Det er gennem analysen synliggjort, at meget små hændelser, en kortvarig samtale med en medarbejder eller en anden bruger, kan have stor betydning for folk i en ensom og socialt udsat situation. Dagen kan vendes til det bedre som følge af en kort interaktion, vekslede blikke eller personer, der kender ens navn og hilser.

GENSIDIGHED OG UDVEKSLING

I de følgende afsnit ses nærmere på, hvordan brugerne i forskellige variationer hjælper sig selv, samtidig med at de yder hjælp til andre. Hverdagen er vævet sammen af en myriade af små, og ved første øjekast ubetydelige, sociale og praktiske transaktioner. Gennem deres tilstedeværelse og engagement i værestedet over tid etablerer brugerne små opgavemæssige 'territorier', som har deres funktion i, og til ære for, fællesskabet. Dette fænomen handler i al sin enkelthed om *udveksling*. Oasen kan beskues som en *social arena*, hvor denne udveksling kan foregå. Nedenfor analyseres, hvordan brugerne anvender såvel stort set skjulte som direkte og åbenlyse måder at vise omsorg over for hinanden og markere deres tilhørsforhold til værestedet.

Usynlig omsorg

I dette afsnit adresseres de upåagtede handlinger, som er iagttaget i værestedet. Det empiriske materiale indeholder talrige eksempler på variationer af denne form for omsorg. Her følger et par af disse eksempler:

Scene:

En bruger er meget orienteret imod at bistå den daglige oprydning i værestedet – dette er mest udtalt umiddelbart op til værestedets lukketid. Her flytter han borde og stole til deres rette plads, dette gerne med en udmålt nøjagtighed. Askebægre fra bordene i ryger-afdelingen tømmes, og enkeltstående glemte kaffekopper flyttes fra bordene til opvaskebakken på et rullebord i værestedets køkken, hvor der somme tider også hentes en klud til at tørre bordene af med. Sammen med disse praktiske indslag iagttages en udtalt iver for at sige 'farvel og tak for i dag' til det personale, der står for lukningen af værestedet. Det lille ritual får gennem de mange gentagelser karakter af et behov for at 'bringe tingene tilbage til den tilstand de var i, da stedets døre blev åbnet med dagens start', for at hjælpe til med at gøre lokalet klar til næste dag – for at vise taknemmelighed ved at runde dagen af. Manden er en af de faste brugere og kommer i værestedet langt de fleste af ugens dage.

Scene:

En ældre mand, der kommer i værestedet et antal gange om ugen, bringer ofte en stak gratis-aviser med sig. Umiddelbart efter ankomsten fordeles tryksagerne ved bordene i lokalet. Han er gerne tidligt på færde og den gestus, som den sagte fordeling af dagens avis udgør, bevidnes ikke nødvendigvis af andre brugere. Næsten umærkeligt bevæger den ældre herre sig fra bord til bord med sine anonyme bidrag til dagens øvrige besøgende og den debat, der senere vil udfolde sig ved bordene.

I de to scener kan identificeres en hensyntagen til og en fornemmelse for de andre brugere. De beskrevne handlinger er sociale i deres sigte – de *henvendes* til andre, uanset hvor anonyme og afdæmpede de må forekomme. I den første scene ses, hvordan brugeren markerer et tilhørsforhold ved at værne om og passe på stedet. Han fremstår i mange sammenhænge som en stilfærdig person og kan i sociale situationer opleves som indadvendt og tilbagetrukket.²⁶ Ved at beskue hans handlinger som socialt rettede og kommunikative ses derimod, hvordan de daglige bidrag til oprydningen udgør en gestus til fællesskabet. Han involverer sig selv i en vedligeholdelse af værestedet gennem *hilsner* og bidrag, der adresserer fællesskabets velbefindende. Det samme gør sig gældende i anden scene, hvor aviser fordeles på stedets borde. Gratisaviserne er yderst vigtige, fordi de bringer stof til mange af dagens samtale- og debatmøder, men de placeres her som en art anonyme gaver med fællesskabet som modtager. Handlingen gøres af en bruger, som har en perifer rolle i værestedets sociale grupperinger. Han sidder ofte for sig selv på den samme plads, ved bordet under de høje vinduer mod gaden, han hører dårligt og ses sjældent, eller yderst kortvarigt, i verbal interaktion med andre brugere.

Den franske sociolog Marcel Mauss beskæftiger sig med gavegivning og reciprocitetens, gensidighedens, væsen (2000 [1950]). Mauss viser, hvordan udveksling af gaver er med til at etablere og bekræfte sociale bånd imellem mennesker, og at en modtaget gave altid må gengældes. Udveksling af materielle genstande og symboler er et vigtigt element i vedligeholdelsen af samfund og fællesskaber. Ved at overføre denne tænkning på eksemplerne ovenfor, ser vi, hvordan brugerne 'giver tilbage' til fællesskabet og værestedet. Ved at tænke med *gensidighed* som forståelsesramme for de beskrevne handlinger, ser vi, hvordan brugerne udveksler konkrete og metaforiske *gaver*, og dermed træder værestedet som en *social udvekslingsarena* frem.

Den amerikanske socialpsykolog George Herbert Mead opererer med begrebet *den generaliserede Anden* (2005 [1934]) i bestræbelse på at vise, hvordan menneskers kommunikation og handlinger altid er socialt privilegeret, dvs. altid har et socialt sigte. Meads mener, at vi tilrettelægger og tilpasser vores handlinger i overensstemmelse med en fornemmelse for de modtagere vi, abstrakt, anonymt eller ansigt-til-ansigt, berører med disse handlinger. Dette er repræsenteret ved ideen om *den generaliserede Anden* som skal forstås som et fællesskabs eller et samfunds generaliserede normfigur. Det beskrives ovenfor, hvordan mændene *træffer*, eller tavst *tiltaler*, værestedets aktører, brugere og ansatte i en form, som er svær at få øje på, da bidragene er forsigtige og diskrete og derfor utydelige i det daglige. Med Mead bliver disse gestus til *kommunikation*, idet de to brugere hver har fundet et *sprog* – et middel til at nå disse *vigtige Andre* i hverdagen, som matcher deres egne kommunikative kompetencer, lyst og behov. Hvor nogle ville rette en hilsen, skrive et brev eller fortælle med et klap på skulderen, gør de to mænd brug af en kommunikationsform, der gør noget materielt til symbol på tilhørsforhold og hengivenhed. De indtager derved en plads i stedets sociale orden, som de også selv bidrager til.

Åbenlys omsorg

Men også en åbenlys praktisering af omsorg er del af hverdagen i værestedet. Nedenstående scene giver indblik i dette fænomen.

Scene:

En kvindelig bruger har en udadvendt og social rolle i værestedet. Det betyder, at hun kender og taler med stort set alle, der kommer her. Kvinden fortæller, at en vigtig del af hverdagen for hende handler om at sikre, at andre brugere har det godt. Hun har i perioder haft frivillige opgaver på stedet, men er i månederne, hvor feltarbejdet foregår, hovedsageligt bruger.

²⁶ Men er i høj grad også talende og verbalt engageret i gruppen ved 'ryger-bordet'.

Hvor de sociale gestus er materielt repræsenteret hos de mandlige brugere ovenfor, ser vi hos kvinden her en mere direkte og praktisk rettet social tilgang til kommunikationen. Kvinden er talende, opsøgende og udviser synlig interesse for værestedets daglige brugere. Hun fungerer som en *social figur*, der er i stand til at skabe kontakt mellem stedets øvrige brugere, mellem både nye brugere og folk, der er 'gamle i gårde', og fungerer ofte som *bindeled* imellem stedets sociale grupperinger. Hun fortæller om sig selv som en person, der tager sig af andre, når de har brug for social og eksistentiel støtte, og hun har en erfaringsmæssig ballast at trække på. Hendes bidrag og omsorg uddyber hun i et interview på følgende måde:

Informant: Og jeg tror også, at jeg har et eller andet omsorgs-gen for andre. Hvis der er nogle andre, der har det dårligt og sådan noget, så kan jeg jo ikke dy mig, så skal jeg jo prøve, om jeg ikke kan gøre det lidt bedre, ikk' (griner).

Interviewer: Og hvordan bruger du det her?

Informant: Altså.. jamen det er, hvis der er nogle der sidder med et eller andet.. socialt problem.. hvor jeg måske kan.. gi' nogle ting.. og sige 'jamen prøv at gøre sådan'.. og 'hvis I gjorde sådan, så kunne det jo godt være at I kunne.. få noget ud af det'.. også med systemet og sådan noget der.. altså, som jeg siger.. jeg kæmper meget nogle gange. Og har gjort det i mange år faktisk [...].

Værestedet fremstår her også som et rum, hvor der deles livserfaringer, og hvor mennesker mødes og reflekterer over deres livs bagage sammen. Mange brugere er fysisk, psykisk eller socialt udsatte og har på forskellige måder levet meget af deres liv på samfundet og familiens kanter. Derfor er der også en udtalt forståelse over for komplekse erfaringer med fx stofmisbrug, alkoholisme og andre former for sociale og fysiske udfordringer brugerne imellem. Erfaringer fra disse begivenhedsrige liv deles ved bordene i lokalet, og der er en udpræget og tydelig opmærksomhed over for de andre brugeres velbefindende i alle henseender. Det uddybes af kvinden nedenfor.

Informant: [...] vi er der jo altså for hinanden, hvis der er nogen, der er kede af det eller syge eller sådan noget, ikk'. Så kan vi ligesom.. bakke vedkommende op, ikk'.

Interviewer: Ja. Hvordan kommer det til udtryk?

Informant: Jamen hvis.. vi lægger jo mærke til hinandens helbred.. meget.. også hvis der er nogen, der ikke kommer i et stykke tid, og vi ved, at de plejer at komme her hver gang. Så lægger vi jo mærke til det, og så siger vi til hinanden, at 'gad vide om vedkommende er syg eller et eller andet?'. Og nogle gange finder vi ud af, hvordan vi kan finde ud af, om vedkommende er syg og sådan noget.

Uddraget beskriver den sociale opmærksomhed over for andre brugere som en vigtig del af engagementet i hverdagen i Oasen. Brugere 'holder øje' med hinandens velbefindende og trivsel. Beskrivelsen underbygges af observationer ved bordene i rummet. Talrige samtaler omhandler brugere, som ikke har vist sig i værestedet i en periode. Samtalerne opstår i forlængelse af én brugers artikulerede undren over en anden brugers fravær. En sådan samtale indledes typisk med et: 'Er der nogen der har hørt fra Otto? Han var her ikke i går'. Det fortælles af en anden bruger på følgende måde:

"[...] fordi, hvis man nu af en eller anden grund ikke er her en enkelt dag, ikk', så når man kommer den næste dag, så siger de: 'hvor fanden har du været henne af, har du været syg eller..'"

Der føres også længere samtaler om folk, der ikke kommer i værestedet for tiden eller som har været fraværende over en længere periode. De tilstedeværende deler deres viden og iagttagelser med hinanden og stykker herved et billede sammen om de fraværende. Det er flere gange iagttaget, hvordan der samles en art *socialt puslespil* ved hjælp af de 'brikker af viden', som deles omkring bordene. Ved flere lejligheder har der været ført samtaler om en meget vellidt person, som ikke længere kommer i værestedet. De tilstedeværende skaber sammen en fælles fortælling om dette menneske. Én har mødt ham på Nørrebrogade og fortæller, at han så bleg ud. En anden bidrager med, at han 'da også fejlede noget med galdeblæren'. Gennem samtalen bearbejdes det 'tab', fællesskabet har lidt. På samme tid bekræftes de sociale bånd, og fornemmelsen af, at 'folk bekymrer sig om hinanden', sættes i tale brugerne imellem. Delingen af viden om *de fraværende* kan altså ses som handlinger, der adresserer flere elementer i det sociale. Her ses vigtigheden af de relationer, som er blevet knyttet i værestedet, men siden er blevet perifere eller decideret ophørt. Ved at anvende *den fraværende* udtales og demonstreres viljen til omsorg direkte imellem de tilstedeværende. Deltagerne i disse samtaler konstruerer i samme bevægelse en fortælling om sig selv som: 'mennesker der tager sig af andre'. Herved bliver fællesskabet, og den omsorg som ligger immanent i de daglige brugeres gensidige opmærksomhed, tydelig. Fortællingen om et fællesskab, der interesserer sig for de enkelte brugere, gentages – og bliver derved også del af den vished og tryghed, der for brugerne knytter sig til værestedet.

POSITIONER I EN UFORMEL SOCIAL ORGANISATION

I de følgende afsnit skal vi se nærmere på sociale positioner i værestedet betragtet som et *socialt landskab*. Det har sine særlige rutiner og systemer, som kommer til udtryk gennem en uformel social organisation, og heri bliver en række positioner mulige. Over tid har faste brugere indtaget og fået tildelt positioner, som knyttes til deres person, men positioneringen foregår også fra dag til dag, time til time. Som beskrevet ovenfor, kommer nogle brugeres handlinger og væsen eksplicit til udtryk i lokalet, mens andre er mere tilbageholdende i deres måder at give deres socialitet til kende på.

Social positionering

I det følgende er ambitionen at beskrive de mest iøjnefaldende og markante sociale positioner, som er iagttaget gennem feltarbejdet. Dette gøres for at skabe indblik i de måder, som værestedets fællesskaber og det der tidligere er kaldt *sameksistensen*, fungerer på. Hvor et traditionelt sociologisk rolle-begreb²⁷ kan have tendens til at fastholde sociale aktører i bestemte mønstre, giver positions-begrebet plads til at se, hvordan mennesker konstant forhandler, indtager og placeres i en given social position. Den oftest uformelle, sociale organisering er af omskiftelig og dynamisk art.

Nedenfor er Oasens mest fremtrædende sociale positioner beskrevet, som redskab til at analysere stedets dynamik. Positionerne er konstruktioner, dvs. at kategorierne er analyseret frem af empirien. Som beskrivelser trækker de på stedets brugere, deres måder at indgå i sammenhængen på, men de er *ikke* beskrivelser af konkrete mennesker. Denne tilgang vil give indblik i, hvordan stedets aktører manøvrerer rundt i det sociale landskab, og i fællesskabernes præmisser i det daglige.

Den erfarne er en tydelig social position som indtages af en række brugere i hverdagen. De er kommet på stedet gennem længere tid og har derfor en *uformel anciennitet* og *autoritet* at trække på. De fremhæver ofte deres store erfaring med og kendskab til værestedets daglige liv og rutiner.

²⁷ Her tænkes fx på den amerikanske sociolog Erving Goffmans arbejde (1959).

Novicen er en position, der anvendes af og tildeles nye brugere. Det kan være mennesker, som kommer i værestedet sjældent og derfor forbliver perifere i forhold til de daglige brugere eller det kan være mennesker som 'arbejder' på at bevæge sig længere ind i fællesskaberne. Positionen kommer til udtryk gennem en afprøvende adfærd, hvor deltagelse i samtaler og samvær er karakteriseret ved en behersket og varsom "følen de andre brugere på tænderne" og en gradvis tilpasning til gældende normer og måder at være bruger på.

Den udsatte (eller 'lillebror-positionen') er eksponeret for andre brugeres udtalte opmærksomhed og omsorg i det daglige. Dette ses, både når disse personer er til stede i rummet, og når de er fraværende, og det kommer til udtryk i samtaler med, og om, dem. Brugere i denne position bliver derfor en slags modtagere af en kollektiv omsorg, der er både direkte og indirekte. Det kommer til udtryk i form af ansigt-til-ansigt samtaler med den udsatte person, og gennem fortællinger om den støtte, der ydes af fællesskabet i kampen med at holde fx et alkoholmisbrug fra døren. Den udsatte finder i fællesskabet støtte og opmuntring til håndtering af specifikke udfordringer i hverdagslivet.

Den perifere/løsgænger karakteriserer en del brugeres positioner i det daglige liv i Oasen. Det er mennesker, som har meget lidt verbal kontakt med personale og andre brugere, og som mest bruger deres tid på stedet alene. Positionen læner sig op ad den ovenstående *novice*, men adskiller sig ved, at der ikke foregår en bevægelse ind i fællesskaberne. Hos løsgænger er et perifert socialt engagement kendetegnende for den måde, værestedet bruges på.

Omsorgspersonen er en position, der opleves hos mange daglige brugere. Langt de fleste brugere har på forskellig vis en mærkbar social orientering i deres daglige tilstedeværelse. Omsorgspersonen finder de andre brugeres velbefindende vigtigt og bekræfter dette gennem samtaler med værestedets andre aktører. Det iagttages fx hvordan en bruger kaldes "Mor" af en anden bruger, og hvordan denne titulering og hilsen ledsages af et knus ved ankomst og afsked. I anvendelsen af den familiære term og parallelle kropslige gestus udtrykkes hengivenhed.

Den barske er en position, som indtages gennem fortællinger om hårde liv og voldsomme erfaringer fra samfundets mere skyggefulde sider. Gennem en sådan iscenesættelse af sig selv opnår disse mennesker social tyngde, fordi mange af stedets brugere kan nikke genkendende til deres erfaringer med base i egne eller nære bekendtes liv. Den barske tilskrives en uformel autoritet til sin person gennem fortællinger om fx fysiske konfrontationer og tidligere tiders ugeringer.

Den upassende: I denne position findes mennesker, som i forskellig grad og i varierende former ryster, i nogle tilfælde truer, de eksisterende fællesskaber og harmonien i værestedet. Den upassende befinder sig i korte eller længere perioder på kanten af det, der kan tolereres af de øvrige brugere, det gælder måder, der tales på, det der siges og tales om, påklædning, måden rummet bruges på – elementer, der alle kan samles under betegnelsen *fremtrædelse*. Disse mennesker anses som ustabile og uden for rationel rækkevidde af den øvrige brugergruppe, som tager afstand fra normbrud og udfordringer af den eksisterende orden, som disse upassende personer repræsenterer.

Tidligere centrale brugere er en mindre gruppe mennesker, som har haft deres faste gang i værestedet, men som ikke længere kommer her, eller som har en, set i forhold til deres tidligere engagement, begrænset berøring med stedet. Disse mennesker er udsat for en udtalt opmærksomhed, når de besøger værestedet. Det ses fx ved aftenspisningerne, hvor flere tidligere centrale brugere stadig kommer lejlighedsvist. Deres personlige historik på stedet er medvirkende til at sætte dem i en central og privilegeret social position.

Gæsten som position indtages af mennesker, som kommer kortvarigt og sjældnere i Oasen. Det er folk som ikke har en daglig gang her, men som lejlighedsvist kommer forbi som 'besøgende'. Beboerne fra husets aflastningsafdelinger befinder sig i denne position, når de deltager ved et banko-arrangement, men sidder adskilt fra Oasens daglige brugere ved et af de mindre brugte borde i rummets hjørne. Det ses ligeledes hvordan positionen gæst indtages, når en af de faste brugeres bekendtskaber kommer i værestedet for at hilse på eller spise et måltid. I disse situationer fordrer denne midlertidige sociale konstellation en anden fysisk placering i rummet, end den brugeren ellers anvender. Også mennesker der har de to ugentlige aftenspisninger som deres eneste berøring med Oasen, kan siges at indtage denne position. Det iagttages fx hvordan en bruger, der ellers kun kommer til aftenarrangementerne forsøger sig med at komme i værestedet en formiddag, men ikke rigtigt er i stand til at finde fodfæste i den sociale organisation, der gør sig gældende i dette tidsrum.

Uformel social organisation

Med ovenstående positioner kan vi begynde at ane konturerne af den sociale organisering i værestedet. Vi får her blik for en myriade af måder, man som bruger kan passe ind i, eller være på kant med, fællesskaberne på. Sociale positioner udgør en orden, et hierarki, der virker regulerende for det sociale liv. Nogle brugere har gennem et langvarigt engagement i værestedet opnået en uformel autoritet, nogle bliver genstand for stedets omsorgsydende personer, imens andre befinder sig i sociale yderpositioner. Mange små og store kampe udgør hverdagens magtspil. De sociale positioner er produktive ved at skabe bestemte muligheder og begrænsninger for stedets mennesker, og samtidig har den enkelte bruger over tid mulighed for at påvirke *den sociale helhed* ved at gøre forsøg med at forhandle en anden position.²⁸

Fra novice til bruger – om optagelse i fællesskabet

Dette afsnit handler om, hvordan mennesker som er nye i Oasen finder vej til optagelse²⁹ i værestedets fællesskaber. Det følgende handler således om bevægelsen fra *novice* mod en position som *erfaren bruger*. Allerede i feltarbejdets første dage fremstod det, hvordan nogle brugere forholdt sig tilbageholdende og afsøgende, mens andre manøvrerede rundt i hverdagen med en udtalt sikkerhed og en mærkbar autoritet. Mennesker som er nye i værestedet, er ofte karakteriseret ved en dæmpet tilstedeværelse. Fx indtager en mand, der er kommet i Oasen i ca. halvanden måned ved undersøgelsens start, en tilbagetrukket og vurderende position i langt de fleste sociale situationer. Mandens engagement kommer til udtryk gennem utallige afsøgninger af stedets herskende normer for accepteret opførsel. I samtaler skifter han standpunkt eller modificerer sine ytringer, når de møder modstand fra værestedets mere erfarne brugere.

Læringsteoretikerne Jean Lave og Etienne Wenger har skrevet om optagelsen af nye medlemmer i formelle og uformelle praksisfællesskaber (2003 [1991]). De opererer med begrebet *legitim perifer deltagelse* for at vise, hvordan en nyankommen bevæger sig fra et givent fællesskabs periferi og i retning af en mere fuld deltagelse (ibid.: 77). Teorien er udviklet til at analysere initiationsprocesser mellem lærlinge og mesterlærere (jf. ibid.: 101). De beskriver, hvordan den nyankomne gennem en accepteret position i udkanten af et fællesskab har mulighed for at anvende en "iagttagerposition", men på samme tid opøver evnen til tilpasning gennem den konkrete *deltagelse*. Herfra kan drages en direkte parallel til den mandlige novice. Gennem legitim periferitet gives der mulighed for, at han kan tilegne sig praksis på stedet. I det nedenstående interviewuddrag omtales dette.

²⁸ Den franske filosof Michel Foucault har, blandt andre, skrevet om magt og magtrelationers produktive potentialer i både negativ og positiv henseende (fx 2002).

²⁹ Jf. fx Turner 1967.

Informant: [...] hvis man er til at tale med.. på fornuftigt plan, så bliver man lynhurtigt draget ind i et fællesskab.

Interviewer: Ja. Hvordan sker det?

Informant: Det sker ved at vi sidder og snakker, og 'hvad hedder du', og 'hvor bor du', og 'hvad laver du'... De sidder jo også og lytter, og siger noget en gang imellem ikk'.. og så lige pludselig.. så er vi sgu blevet gode venner.

Interviewer: Ja. Jeg så godt at der var en jeg ikke har set tidligere her ved bordet før.

Informant: Ja. For.. fordi dengang vi kom nede på [...] (et andet værested) for en fem, seks år siden... der brød jeg mig ikke ret meget om Hans (en af de faste brugere og informantens gode ven, red.).

Interviewer: Nej, ok.. nå, du kendte ham dengang også?

Informant: Ja ja. Men så efter at vi er kommet herop.. er vi kommet meget tæt ind på hinanden og.. er blevet rigtig, rigtig gode venner.

Interviewer: Ja.. nå, fedt.

Informant: Ja.

(6 sek. Pause – informanten tænder en cigaret)

Interviewer: Hvad tror du det kan skyldes? Er det fordi I har ændret jer, eller er det stedet der gør noget andet eller..?

Informant: Det er nok stedet.. der gør at... at vi har lettere ved at.. komme ind på livet af hinanden.

Interviewer: At man mødes på en anden måde simpelthen eller?

Informant: Ja.

Interviewer: Ja. Hvad tror du.. hvordan tænker du at det foregår?

Informant: Jamen øh... Man har nemmere ved at joke med hinanden for eksempel.. og det er ikke så meget det der med at være efter hinanden.. nærmere.. joke, ikk'.

Interviewer: Ja.. at være efter hinanden på den gode måde (griner).

Informant: Ja.

Her beskriver en af stedets meget erfarne brugere optagelsen af nye mennesker i fællesskabet, og hvordan samtalen spiller en vigtig rolle i denne proces. Men det fremstår på samme tid, at det ikke lige meget, hvad man som novice siger – man skal, som det formuleres, være "til at tale med på fornuftigt plan." Det handler om at lære, hvordan man *passer ind*. Er man ikke i stand til at tage disse krav og fordringer på sin person, betyder det at man ikke kan optages. Vi ser altså et hierarki af normer, som er bestemmende for, om man kan optages og på hvilke præmisser.

Den britiske socialantropolog Victor Turner er blandt andet kendt for sit arbejde med initiationsriter (*rites de passage*³⁰), de ritualer som omgiver overgangen fra en social tilstand til en anden i forskellige kulturelle kontekster. Turner anvender termen *liminalitet* for at begrebsliggøre, hvordan deltagere i forbindelse med initiation, og i transformationen fra en tilstand til en anden, befinder sig i en hverken-eller-position (1967:97).³¹ Som det beskrives i interviewudraget ovenfor, er transitionen fra bekendtskab til venskab sket over længere tid. Informanten forklarer ændringen i bekendtskabets status med, at der i Oasen, kontra et andet værested, som de begge frekventerede tidligere, er bedre mulighed for at møde hinanden gennem en afslappet omgangstone, hvor der kan *jokes* med hinanden. Et andet bud på en fortolkning af

dette kunne, i forlængelse af Turner, være at initiationsprocessen mellem den erfarne bruger, der interviewes, og novicen, som omtales i uddraget, har fået *tid* til at ske. Her beskrives processen af en anden erfaren bruger.

Informant: [...] tilhører man ikke nogle af de grupper, som jeg har nævnt.. som vi har svært ved at tage.. men så synes jeg ikke, det er svært for folk at komme her og.. og blive optaget i.. i vores fællesskab. Så på den måde synes jeg, at vi er rimelig åbne.

Interviewer: Ja. Og hvordan foregår det.. hvordan optager man folk.. hvordan kommer det i gang?

Informant: Altså.. mange gange så kommer de jo hen til vores store bord her.. sætter sig ned, og måske begynder de, det er i hvert fald sket for mange, så begynder de at snakke og så.. selvfølgelig.. kommunikerer man med dem, ikk'.

Det forklares at man – den nyankomne – hvis man tilhører en bred kategori af *normale*, har mulighed for at blive optaget i fællesskabet. Dette syn på optagelse gør sig kun gældende, hvis en ny bruger er interesseret i at blive optaget i *det samtalende fællesskab*. Er man interesseret i en mere isoleret anvendelse af stedet, sker optagelsen efter andre logikker, og for en sådan ny bruger vil det kun være nødvendigt at fremvise sin *egnethed* gennem en tavs og distanceret tilstedeværelse i lokalet.

I det følgende afsnit ser vi nærmere på, hvordan udfordringerne af værestedets orden kommer til udtryk, og hvilke betydninger det har for hverdagen.

Udfordring af den sociale orden – en trickster iblandt os

Allerede i feltarbejdets første uge tydeliggøres et interessant socialt fænomen, som i det følgende er analyseret gennem ideen om en *trickster*. Som det fremgår af afsnittet ovenfor, og en række andre steder i rapporten, er Oasen en ramme, der er i stand til at rumme en broget mængde af vidt forskellige mennesker med divergerende interesser og ideer om såvel verdsligt som religiøst liv. Men der er grænser for, hvilke opførsler, der kan accepteres. Vi skal her tage udgangspunkt i positionen *den upassende*. Nedenstående scene slår tonen an.

Scene:

Det er eftermiddag i værestedet og lokalet er præget af lejlighedsvis, dæmpede samtaler mellem brugere, der sidder sammen i mindre grupper ved bordene, men også af længere perioder med tavshed. Flere af de tilstedeværende bladrer gennem de reklamer og aviser, der er spredt på bordene. Ind ad døren kommer en af de faste brugere. Han bevæger sig hurtigt igennem rummet og hen til det store bord, hvor en gruppe sidder og taler sammen. Her adresserer han gruppen og afbryder dermed den samtale, de er i gang med. Han taler højt og ophidset om en oplevelse, han har haft samme dag, og omtaler i denne forbindelse en bestemt religiøs trosretning, og de mennesker, der bekender sig til denne overbevisning, i stærkt nedladende vendinger. Han fremstår vred og ophidset, men brugerne ved bordet tager ingen særlig notits af ham. Den ene ytrer kortfattet at "han afbryder", og dernæst ignorerer gruppen de følgende bemærkninger fra manden. Ved den udeblivende respons bevæger han sig ud i køkkenet, imens han siger, "afbryder... hvem er det, der afbryder.." og højlydt gentager flere af de rabiater og nedsættende pointer. I køkkenet er en medarbejder i gang med nogle praktiske opgaver, og da brugeren, som følge af sin ophidselse, spilder store

³⁰ Et begreb som hentes hos den franske etnolog og folklorist Arnold Van Gennep.

³¹ Turner bruger begrebet *betwixt and between*, der kan oversættes med udenfor og imellem.

dele af sin nyligt skænkede kaffe ud over køkkenbordet, kvitterer den ansatte ved at sige, ”Du skal ikke stå der og svine med din kaffe, fordi du kommer sur ind ad døren”, og beder ham dernæst om at tørre det spildte op. Ved det store bord grines der over optrinnet, og brugerne veksler højlydte bemærkninger om manden, der desuden lyder flere øgenavne, tildelt af brugere fra værestedet. Bemærkningerne har eksplicit spydig karakter og er direkte rettet imod manden. En siger, ”han har snart dem alle sammen imod sig, ikk”, som for at bekræfte, at mange i værestedet er trætte af den opførsel som fremvises. Den ophidsede bruger køber to stykker smørrebrød af medarbejderen i køkkenet og vender derefter tilbage imod det bord, hvor den kommenterende gruppe sidder. Han sætter sig ved et bord i umiddelbar nærhed til gruppen. Medarbejderen er færdig i køkkenet og kommer ligeledes hen og sætter sig ved bordet. Hun kommenterer ikke de sidste minutters hændelser yderligere, men virker alligevel til at hjælpe en ro på vej ved sin blotte tilstedeværelse. Den undtagelsestilstand, der præger hele lokalet, stilner af i løbet af et par minutter. Imens dette sker, fører gruppen ved bordet sagte samtale og er vendt tilbage til tidligere emner. Brugeren, som var skyld i optrinnet, bladrer i en avis. Efter en kortere periode retter han henvendelse til gruppen i en langt mere afdæmpet stil, og den mere rolige stemning, der kendetegnede rummet inden den nylige begivenhed, indfinder sig igen.

Her beskrives et af de mange optrin, som under feltarbejdet opleves i Oasen, og som involverer denne bestemte mand. Som det ses, har han fået tilskrevet en bestemt ’historie’ til sin person og væremåde. Han er placeret i, og indtager, en position som *upassende* i mange af hverdagens sammenhænge og befinder sig via denne position på kanterne af de eksisterende fællesskaber. Ofte bliver stemningen i rummet allerede anspændt i det øjeblik, han træder ind af døren.³² Manden lyder som beskrevet flere øgenavne, der refererer til elementer af hans sociale baggrund. Hans fysiske fremtrædelse er i værestedet, og i gadebilledet generelt, vanskelig at placere i en velkendt kategori. Påklædningen er distinkt særegen og består af genstande, som ellers er forbeholdt afgrænsede, ikke-offentlige kontekster, men her bruges som del af den daglige påklædning. Håret er klippet anderledes, end det konventionelt ses i både værestedet og gadebilledet. Hertil kommer hans karakteristiske gang og måde at føre sin krop på. I social henseende set falder han også uden for kategori, da han har interesser som værestedets øvrige brugere ikke deler, og samtidig lader til at være uvillige eller ude af stand til at forstå og anerkende. Det afholder dog ikke manden fra at fortælle om dem dagligt.

Trickster er en mytisk figur, som findes i mange litterære og religiøse traditioner. En allestedsnærværende uforbederlig, umættelig, bedragende, komisk og omskiftelig figur i forskellige stammekulturers myter.³³ Eksempler fra kendte vestlige traditioner er Klodshans, Loke fra den nordiske mytologi, Jokeren fra kortspillet og hofnarren. Tricksteren er en figur, som befinder sig imellem konventionelle kategorier, som er i stand til at skifte form, provokere, forarge og skabe splid i det etablerede. Det er en figur, som sætter ind, hvor der er stilstand, og formår at skabe bevægelse og flytte rundt på tingene. Tricksteren er ofte marginal, fordi den som følge af personlig baggrund, opførsel, værdier og personlighed ikke passer ind i samfundets, eller mytens, etablerede kategorier, men gennem sin position som udenforstående formår at ryste, og rykke ved forskellige strukturer.³⁴ I forhold til værestedet antydes i den ovenstående scene, hvordan denne bruger, *værestedets trickster*, har funktioner, der er produktive og fungerer samlende for

dele af fællesskabet. Andre brugere gives, med tricksterens entré i lokalet, mulighed for at forenes i en fælles front imod denne person gennem de normbrud, han bringer med sig.³⁵ Fordi denne bruger overskrider grænserne, bliver gruppen for det første opmærksom på disse. Dernæst kan de bruge normbruddene til at skabe en fælles forståelse af, at tricksteren er ’for meget’ og fremmed for dem – han er noget, de ikke er. Det giver dem nogle muligheder for at bekræfte og styrke et fællesskab indadtil, fordi en række grænser mellem *tricksteren* og *os*³⁶ trækkes op og sættes under pres med overskridelserne. Det giver gruppen noget at snakke om, og noget sammen at lægge afstand til. I scenen ses en deltager i gruppen af mennesker, der sammen kommenterer og tager afstand til tricksterens normbrud, ytre at: ”han har snart dem alle sammen imod sig, ikk”. Det er bemærkelsesværdigt, fordi denne bruger selv har en delvist perifer position i fællesskabet. Han er selv *novice* og derfor *under optagelse*. Påstanden kunne her være, at han aktivt anvender tricksterens udenforstående position til at hægte sig på en kollektiv stemning omkring normbryderen, og dermed bevæge sig selv ind i fællesskabet. Det er socialt accepteret at tage afstand til tricksteren, fordi han netop besidder denne marginale position. Han er i et socialt limbo, hvor det er accepteret at spotte, kritisere og diskutere ham. Indirekte tjener han andre brugere ved at fungere som en art *fællesskabets syndebuk*, også når han ikke er til stede. Det høres fx flere gange, hvordan forventningen om hans komme leder til små samtaler, hvor igennem fællesskabet italesætter den ’trussel’ han udgør. Igennem sætninger som ”hvornår mon [...] (tricksterens øgenavn) kommer?” ses, hvordan denne figur, trods sine konstante normbrud og eksistens på fællesskabernes kanter, er garant for en forudsigelighed, som er vigtig for brugerne, og samtidig fungerer som et værdsat ’krydderi’. Så hvor vi i første omgang ser en udenforstående bruger true harmoni og sameksistens, gennem konstante bevægelser på grænserne for det tilladelige, fremstår også en figur, der bidrager med forudsigelighed med sin konsekvente måde at være på, og underholdning (jf. hofnarren), der trods alt værdsættes. Givet de eksklusionsmekanismer der findes i værestedets hverdag, og som sættes i spil, når et menneske gentagende gange opfører sig i strid med sociale og formelle reglementer, må vi se tricksteren som en anerkendt og delvist accepteret del af værestedets sociale orden. Selvom han er kontrær og opererer i grænselandet, formår han at opretholde sin adgang til værestedet. Han udfordrer fællesskaberne, men bringer i samme bevægelse brugbare elementer ind i værestedet – heri ligger hans berettigelse og sociale position.

Social eksklusion

Der er også folk, der falder uden for den acceptable norm blandt Oasens brugere og fællesskaber. Først skal vi se på de forhold, som fører til eksklusion.

Interviewer: Har du oplevet, at der kommer folk i Oasen som ikke passer ind i gruppen?

Informant: Ja, det har jeg. Og der har vi måttet sige farvel til nogle.. som ikke rigtig passede ind i systemet.. som måske var lidt for.. altså.. hvad kan man sige.. de var lidt for belastende på den måde de var på.. sådan så det gik ud over fællesskabet.

Interviewer: Ok. Og hvordan kom det til udtryk?

Informant: Altså, vi havde en som.. som snakkede meget, hvilket selvfølgelig er belastende for de mennesker, som ikke har så meget at give af.. så det at blive overfaldet af en eller anden meget snakkende person det er.. det kan godt være

³² Han betjener sig af en speciel personlig entré i værestedet. Som det beskrives ovenfor involverer det gerne en hurtig gang, hurtige kropslige bevægelser (set i forhold til den ’gennemsnitlige hastighed’) og højlydt tale. Denne tale er dog langt fra altid ophidset, men ofte udtrykkes rabiante holdninger med en volumen, der gør dem hørbare i hele rummet.

³³ Turner 1969, Ballinger 1991.

³⁴ Turner 1969: 110, Ballinger 1991: 22.

³⁵ Den danske etnograf Karen Lisa Salamon siger at: ”Tricksteren overskrider hele tiden grænser og gør på den måde grænserne tydelige for de andre [...]”. I artiklen ”Designeren som Trickster” (2009) fra Danish Centre for Design Research: <http://www.dcdr.dk/dk/Menu/Aktuelt/Netmagasin/Artikellarkiv/Designeren+som+trickster,2/5-2012>.

³⁶ En omskrivning af dikotomien *dem og os*.

lidt for meget.. både for mig og de andre sådan set.. men han er så holdt op med at komme her.

Interviewer: Ja ja. Var det sådan at han talte om ting, som I andre ikke ville tale om?

Informant: Ja.. altså manden var jo nok syg.. det krævede for meget.. at beskæftige sig med ham hele tiden, ikk'.

Det beskrives her, hvordan en meget snakkende adfærd kan være svær at håndtere for værestedets brugere, og hvordan en ufølsom tilgang til samtale kan virke belastende for de af stedets øvrige brugere, som ikke altid har et socialt overskud. Informanten vender flere gange tilbage til at forklare disse menneskers, i sammenhængen upassende, handlinger med reference til et sygdomsbillede. Evnen til social indføling og empati hos disse *upassende besøgende* anses altså som værende rundet af fx en psykisk lidelse. Det handler derfor ikke om, at grænsen for det tilladelige nås ved almindelig samtaleiver, men om at den overskrides, når tale og tematikker har en karakter, der opleves som meget voldsom, ensporet og decideret påtrængende.

Informant: [...] men i hvert fald, gudskelov.. de fleste.. altså dem vi har haft, de er sådan set.. de har forladt stedet.. eller også.. nogle af dem har vel fundet ud af at.. 'nå men, vi passer måske ikke lige ind i billedet der'.

Interviewer: Nej, det er et andet værested, hvor de føler sig bedre tilpas eller..?

Informant: Ja.. og det er jo til glæde i hvert fald for.. for os også, ikk'.. at de finder andre græsgange. Fordi her er der jo fredeligt og stille. Man er jo heller ikke udsat for.. der kommer jo ikke folk der er.. høje, skæve og fulde her.. det vil sige at det er rimelig behageligt, ikk'.. man behøver ikke at dukke sig hele tiden.

Interviewer: Nej (griner).. der flyver ikke ting rundt..

Informant: Der flyver ikke mærkelige ting rundt i luften så.. vi har faktisk haft én som også.. han fik livslang karantæne.. fordi han smed.. jeg tror sgu det var en teske lige i hovedet på Erling. Altså, han var også for belastende at have, ikk'. Han var psykisk syg også, men alligevel.. det var for belastende.. vi er ikke gearret til at have den slags mennesker her. Så det er altså.. på den måde kan man godt sige, at vi har nogle grænser.. for hvad vi kan klare at have her.. men ellers synes jeg sgu, der er rimelig rummeligt.. det synes jeg.. det er det da.

Det fortælles her og i flere af studiets øvrige interviews, hvor vigtigt det er for de faste brugere, at de mennesker som forstyrrer hverdagen ved at sætte tryk og forudsigelighed på spil "finder nye græsgange". Dette fremstår gennem den interviewede brugers gentagende tilkendegivelser, af hvor altafgørende både formelle³⁷ og uformelle eksklusioner er for stemningen i værestedet. Han udtrykker i den første del af uddraget noget, der kan tolkes som en art taknemmelighed over, at disse forstyrrende elementer forlader stedet. Det giver i første omgang indblik i, hvor fundamentalt distraherende han anser dem som. Han taler om disse mennesker som *undefrakommende* trusler og som elementer, der ikke kan være en del af hverdagen på stedet. Samtidig fornemmes den kærlighed, han nærer til Oasen, og den måde han betragter sig selv og andre faste brugere som en del af stedets 'naturlige' bestanddele. Når han siger at:

"vi er ikke gearret til at have den slags mennesker her" og senere at: "på den måde kan man godt sige, at vi har nogle grænser", opererer han med en ide om et tydeligt os og et tydeligt *dem*. Herved taler han sig selv ind som del af et kollektiv, der besidder en definitionsmagt over værestedet, og derfor også er i stand til at dømme handlinger og måder at opføre sig på henholdsvis *inde* og *ude*.

Elementerne *fred og ro* fremhæves ofte, og af en meget stor del af de faste brugere, som kvaliteter der vægtes højt og sættes pris på i hverdagen. Det samme gælder fraværet af personer, som er påvirket af henholdsvis alkohol og andre euforiserende substanser.³⁸ Der flourer fortællinger om lejlighedsvis hændelser, der enten har tenderet vold eller direkte været det. Gennem feltarbejdet skabes syn for disse fortællinger, der langt mere fungerer som en art *lokale myter*,³⁹ end de spejler hverdagens liv i værestedet. Det nedenstående interviewuddrag underbygger dette.

Interviewer: Hvad er det, der gør, at de ikke passer ind, tænker du?

Informant: Jamen, hvis de har drukket for eksempel.. det er nogen som ikke passer ind, men det kan man jo se. Eller hvis de bliver lidt ubehagelige.. eller siger mærkelige ting.. sådan nogle ting. [...] Det giver sådan.. det giver ikke en rar stemning i hvert fald.

Det centrale er *stemningen* på stedet. Begge ovenstående informanter understreger, at der er plads til diversitet på stedet. Studiets empiriske materiale viser, hvordan en myriade af forskelligheder til dagligt tolereres af værestedets brugere. Men bryder en persons opførsel med denne, på mange måder brede normforståelse, resulterer det i utryghed. Som det beskrives i følgende uddrag, er der et udtalt behov for, at værestedet kan være en tryk og forudsigelig ramme om socialt liv.

Informant: Jeg føler virkelig også, at jeg er blevet et helt andet menneske.. øh.. fordi jeg også kan gå herover og snakke med nogle andre voksne, ikk'. Og her.. her er jeg tryk.. og det betyder meget for mig. Hvis der er et eller andet, så siger de også 'det skal du ikke tage dig af, vi skal nok...', 'hvis du har problemer, så siger du det bare ikk'.

Interviewer: Ja. Altså de andre brugere her?

Informant: Ja.. altså.. der er ikke nogen, der skal genere mig vel.. for så er de der. Så bakker de virkelig op, og det synes jeg er meget vigtigt.. at man har det fællesskab. Sådan så jeg også kan vide.. nå men.. her behøver jeg slet, slet ikke at være bange for noget vel. For de passer på mig, ikk'.

Nogle grænser er at finde i Oasens formelle reglement, andre er mere flydende og svære at definere. I tilfælde af vold, beruselse og anvendelse af euforiserende stoffer vil stedets personale intervenere og sanktionere med base i det formelle reglement. Anderledes følsomme er sanktioner over for mennesker, som belaster andre brugere med uønsket tale og ved at overse gængse gældende sociale koder. Disse brud er langt mere problematiske, da de afhænger af deltagerne i den sociale situation. Vi kan med andre ord tale om både et *formelt reglement*, som for det meste håndhæves af personalet, og et *socialt reglement*, som, i første omgang, er en sag imellem brugerne af værestedet. Nedenfor skal vi se nærmere på hvordan eksklusionen i praksis foregår mellem brugerne.

³⁷ I tilfælde af fx en karantæne, der er udstedt af personalet.

³⁸ Dette er en del af det formelle reglement i Oasen og derfor en regel, der håndhæves af personalet.

³⁹ Der også fungerer som vejledning og socialiserende fortællinger i relation til optagelsen af nye brugere.

Interviewer: Så hvordan fungerer det så.. hvis folk ligesom ikke rigtig passer ind? Der er nogle måder man ikke passer ind på altså?

Informant: Ja.

Interviewer: Hvad skal der til for at..

Informant: En kold skulder.. ligesom ham den fede, der kaldte Inger for fed... Han blev simpelthen frosset ud.

Interviewer: Han overtrådte nogle grænser ved at sige nogle.. forkerte ting?

Informant: Ja... Og ham Jens dér.. han er også frosset, indtil det her skete (han fik karantæne, red.). Han var typen, der blandede sig i alt. Der er nogle psykisk syge der tror de ved alt, og at de har lov til alt.. ingen grænser vel.

Interviewer: Ja, deres virkelighed kan være en anden.

Informant: Ja.

Interviewer: Så det viser man dem ligesom ved at give dem en kold skulder, at de ikke er velkomne eller.. eller hvad sker der?

Informant: Ja, ja. Altså, vi vil ikke snakke med dem [...].

Her beskrives, hvordan mennesker som krydser grænsen for det som er socialt tilladeligt rent praktisk ekskluderes. Det iagttages gentagne gange under feltarbejdet, hvordan fx blikket anvendes til at signalere, hvornår en grænse er nået eller overtrådt. Den 'kolde skulder' gives ved at ignorere forespørgsler eller invitationer til samtale fra mennesker, der befinder sig på grænsen af det tilladelige, og nogle handlinger omtales eller kommenteres ikke, men ties ihjel. Det er ofte en meget subtil form for kommunikation, der praktiseres i disse tilfælde, der har karakter af en art opdragende indsats.

LOKALET'S SOCIALE GEOGRAFI

I det næste afsnit ses nærmere på Oasen som fysisk ramme og materialitet. Det fysiske værested, lokalet og dets materielle bestanddele er vigtige medskabere af det *sociale sted*. Analysen vil synliggøre, hvordan det sociale og det fysiske hænger sammen i værestedet.

Rummets sociale struktur

Socialgeografen Yi-Fu Tuan beskæftiger sig med forbindelserne mellem det byggede miljø og social praksis. Ifølge Tuan fungerer arkitektur som en vigtig nøgle i menneskers bestræbelser på at begribe og indtage virkeligheden (Tuan 1977). Arkitekturen retter henvendelse til vores sanser og påvirker de måder, vi orienterer og opfører os på.⁴⁰ Vi kan med dette perspektiv begynde at se det store stueetage lokale i bygningen i Thorsgade som besiddende en art vejledende effekt. *Møblementet*, som i dette tilfælde betegner alt fra maling på væggene til pottplanter, service, og de mange andre artefakter, der har plads i lokalet, er med til at forme hverdagen i værestedet. I det følgende uddrag tales der om dette gennem spørgsmålet om den interviewede brugers fysiske placering i rummet.

Interviewer: Har du din faste plads i lokalet?

Informant: Neej, altså.. det vil sige.. ikke helt. Jeg sidder normalt ovre ved det store bord. Fordi der sidder de folk, jeg snakker med til daglig, ikk'. Jo, så det er klart jeg opsøger det store bord. Og før i tiden, ja okay, der må jeg nok indrømme, at der havde vi næsten en klike af faste personer, som kom og satte sig ved det bord. Der var det måske knap så nemt at komme tæt på, fordi at.. vi

havde jo faktisk allerede udfyldt alle pladserne ved bordet, ikk'.. kan man godt sige (griner).. med folk der indbyrdes syntes om hinanden. Så det kunne måske godt, på det tidspunkt, være svært at komme udefra.

Interviewer: Ja.. er det blevet mere åbent siden?

Informant: Ja altså.. det ville næsten kræve, at vi tilføjede endnu et bord til det store bord som i forvejen er ret, som du ser, stort, ikk'.

Interviewer: Ja.. nå, så det er i virkeligheden nærmest lokalet eller indretningen, der skaber nogle grænser?

Informant: Ja.. det kan man godt sige. Fordi der var jo flere, der havde lyst til at.. at komme og sidde der.. øhh.. der var sgu ikke plads til dem.. der var sgu ikke plads.

Placeringen af konkrete borde og stole har indvirkning på det sociale liv, fordi de muligheder og begrænsninger, som arkitekturen foreskriver – det, der med Tuan kan kaldes *rummets geografi* – er med til at skabe den sociale verdens struktur. Som informanten fortæller, gør han ikke brug af en decideret fast plads, i betydningen en stol med hans "navn" på, men han befinder sig i en bestemt del af rummet sammen med en bestemt gruppe mennesker. Dette uddybes i videre i et uddrag fra samme interview.

Interviewer: Hvad tror du, det betyder, at man sidder nogenlunde det samme sted hver dag?

Informant: Altså, det er noget med.. jeg ved det sgu ikke.. at man kender stedet, ikk'.. man får opfyldt de forventninger, man har normalt.. og det handler om de andre, som man forventer, kommer og sætter sig ved bordet. Enten så sidder de der sgu allerede, eller også så kommer de hen ad dagen.. og det er folk man kan snakke med.

Interviewer: Så ved man, at de kommer. Ja..

Informant: Så.. det er en betydning..

Interviewer: Der er en sikkerhed i det på en eller anden måde?

Informant: Ja.. og de andre som man kender, de søger også det bord, ikke (en anden bruger kommer og hilser på, og interviewet afbrydes kortvarigt, red.)... Som sagt så er det meget ofte de samme mennesker, der sidder de samme steder.. eller omkring bordet der.. fordi så ved jeg, at der sidder... Inger.. Eva derinde (peger, red.).. Viggo, jo.. altså det er folk, jeg simpelthen svinger med.. snakker godt med.. så.. man får indfriet sine forventninger.

Interviewer: Ja.. og ved, hvor man lige kan få det?

Informant: Ja, netop, så er det nemt, ikk'.. og så kommunikerer vi med det samme.. med de mennesker man kender.

Tuan skriver også at en planlagt by, et monument eller en simpel bolig kan være et symbol på kosmos (1977: 102); i uddraget ses hvordan dette gør sig gældende for værestedets lokale. Brugerne har fundet sig til rette, de har taget bolig i rummet. Som informanten siger, er det at placere sig i rummet i fysisk forstand netop en del af at kende stedet. Der er her en relation imellem det *at kende til* og det *at orientere sig* (ibid.: 67-84). Denne viden handler ikke bare om det fysiske rum, men i mindst lige så høj grad om de sociale mønstre, der er indskrevet i geografien. De erfarne brugere ved, hvor de skal *befinde sig for at finde hinanden*. De har opnået en form for hjemmevanthed og er blevet en del af rummets sociale geografi, hvilket gør den enkelte i stand til at orientere sig og finde vej i dette mikro-kosmos.

⁴⁰ Se også fx Edensor 2008, Ingold 2000.

Vi ser brugerne fungere i værestedets arkitektoniske ramme, og i praksis betyder det, at de tager geografis arkitektur til sig. De er underlagt den *arkitektoniske pædagogik*, som Tuan peger på, men de tilskriver også selv aktivt rummet en række sociale betydninger. Sociologen Alfred Schutz beskrev denne dialektik, at vi ikke blot virker i verden, altså er passive modtagere, men i lige så høj grad påvirker den (2005: 80-82). Værestedets lokale anvendes altså også af brugerne til at skabe en tryghedsskabende orden. Grupperne har fordelt eller forhandlet et territorium imellem sig. Vejen ind i værestedets verden er gjort farbar og forudsigelig gennem opdelingen af rummet i sociale ”parceller”. Det sikrer brugerne en tryghed at vide, hvor i rummet bestemte mennesker og grupperinger vil opholde sig, og at vide hvor tingene, med stor sandsynlighed, vil foregå. Det ses hermed, hvordan de vilkår, som rummet påfører brugerne, bøjes og anvendes aktivt.

Ved at betragte den måde, lokalet befolkes på, ses konturerne af et socialt hierarki. Den interviewede bruger ovenfor er del af et stærkt netværk med en fast fysisk base i et hjørne af værestedet. Men der er også brugere, som ikke har et sådant socialt netværk forankret i værestedets geografi. Langt de fleste har dog en særlig relation til et bestemt sted, en bestemt parcel i rummet, de anser som deres ’hjemmebane’. Det kan være en decideret fast plads, men er oftest fx et bord, som det ses i uddraget eller et bestemt område, en *zone* i værestedet. Flere af de erfarne brugere har adgang til flere zoner, fordi de fx drikker morgenkaffe med ét *hold*⁴¹ brugere i én zone og opholder sig med et andet hold i en anden zone om eftermiddagen. De er med andre ord i stand til at nyde flere hold brugeres selskab og til at variere det daglige liv ved at veksle imellem værestedets forskellige sociale zoner. For andre er denne opdeling lig med eksklusion. Der er brugere, som næsten ingen kontakt har med andre i værestedet. Disse mennesker har som beskrevet været svære at etablere interviewkontakt til, men i nedenstående uddrag er det alligevel lykkedes at få en, socialt set, mere perifer bruger i tale.

[Der spørges til fællesskabet i værestedet]

Informant: Der er et meget stort fællesskab, og det er klikedannelser.. klikedannelser altså.. Du kan sidde og snakke med dem (nogle bestemte, red.), og du kan sidde og snakke med dem (nogle andre bestemte, red.) ikk’.

Interviewer: Ja.

Informant: Og det er meget svært at komme ind i sådan en klike.

Interviewer: Er det det?

Informant: Ja, det er det.

Interviewer: Hvad har du af erfaringer med det.. har du prøvet eller?

Informant: Jeg har prøvet nogle gange, men det er ligesom om, at det er sådan.. ’han han han.. hører ikke rigtigt til her’ vel! Men ellers er det.. altså..

Interviewer: Nå.. hvad gør du så?

Informant: Jamen, så sætter jeg mig over ved et bord og spiser for mig selv.. og så går jeg igen.

(kort pause hvor informanten tænder en cigaret)

Interviewer: Så.. så.. du har prøvet ligesom at..

Informant: Jeg har prøvet at komme ind..

Interviewer: Men har du nogle faste, du er her sammen med eller?

Informant: Neej, nej.. overhovedet ikke nej.. nej, overhovedet ikke... nej.

Rummets sociale zoner kan opleves som en række uoverskridelige grænser. Brugeren beskriver stedets fællesskaber som kliker og giver udtryk for at have svært ved at bryde igennem og skabe kontakt til andre i værestedet. Zoner, parceller og opdelinger i lokalet, rummets sociale geografi, markerer altså for nogle brugere *hjemme-steder*, mens de fungerer *utilnærmelige* og *ekskluderende* for andre. For denne bruger er forudsigeligheden synonym med isolation og en fornemmelse af at befinde sig i en fastlåst position *uden* for fællesskabet.

Tegn på liv

Brugernes tilstedeværelse kan aflæses på værestedets materielle overflader. De efterlader spor, som giver adgang til viden om Oasen. Den tyske filosof og litteraturkritiker Walter Benjamin er ofte citeret for udsagnet: ”At bo vil sige at efterlade sig spor” (2007: 17). Fænomenet *at bo* kan relateres til hverdagen i værestedet gennem brugernes etablering af såkaldte ’hjemmevante’ zoner, hvor de føler en form for tryghed og intimitet. De spor brugerne efterlader, er mange og varierende. Der er de flygtige spor, repræsenteret ved fx den opvask, som i løbet af dagen hober sig op på opvaskevognen i køkkenet, skraldespande og askebægere, der gradvist fyldes i løbet af dagen. Cigaretrøgen fra de mange rygende brugere som in- og ekshaleres, og som samles under loftet og her bliver til et produkt, der er skabt i et samspil mellem bekendte og ubekendte. Et fælles frembragt slør, som er med til at give værestedet sin særegne stemning og fornemmelse, og som vedholdende og på ny må oparbejdes efter enhver udluftning, og fra enhver ny morgenstund. Blandt mere permanente spor findes mærkede stole og borde. Møblementet er velholdt, men bærer alligevel tydelige tegn på, at det bliver brugt aktivt i hverdagen. Stolene bærer spor af at have betjent beskidte benklæder og taget imod diverse former for flydende substanser gennem tiden. Og de forskelligartede borde i rummet hvisker nye og gamle anekdoter gennem mærker i den stedvist ridsede lak. Gæstebogen, der ligger på lokalets klaver under de høje vinduer mod gaden, er sporenes institutionaliserede fortællested. Her udtrykker daglige brugere og besøgende taknemmelige hilsner til aktuelt og forgangent personale og frivillige. Der takkes for gode tider, minder og oplevelser, og meget af det skrevne vidner om, hvordan selve skrivningen har været en væsentlig bedrift i sig selv. Det er en autentisk oplevelse at følge sidernes ofte kringlede og besværede håndskrift og udsmykning.

De spor, som efterlades præget ind i lokalets overflader, som opstår og forgår, er alle fragmenter, bidder, af menneskers hverdagsliv. De er efterladenskaber fra, og påmindelser om levede liv og historier, der passerer igennem rummet. Lokalet er mere end blot et sted. Det er et sted, hvor en mængde mennesker bruger og udfylder deres hverdag, et sted hvor de *er til*. Værestedet er mere end bare en lokalitet, det er et sted hvor mennesker eksisterer sammen. Som vi har set, manifesteres denne eksistens gennem konkrete forhold til andre mennesker og til den geografi, der *lægger sted til*, at disse mennesker *kan være*. Ved at tale om værestedets *sociale geografi* får vi mulighed for at få øje på, at lokalet er andet og mere end bare et sted i verden. Det er et knudepunkt, en *topos*,⁴² hvor mennesker bringer deres erfaringer, kroppe og liv sammen, og hvor sociale forbindelser opstår som produkt af netop dette knudepunkt.

Gennem ovenstående fremskrives et perspektiv, der får os til at se, hvordan verden, med eksempel i dette særlige sted, og menneskelig social praksis er forbundet i et gensidighedsforhold. Vi ser, hvordan værestedet som materiel ramme påvirker livet i lokalet, og hvordan personerne i denne materielle ramme aktivt påvirker, hvad der kan kaldes *den sociale arkitektur*. Analysen viser, hvordan menneske og (være)sted skaber hinanden i et gensidigt samspil.

⁴¹ Der trækkes her på Goffmans begreb om et *team* (Goffman 1959: 83-108).

⁴² Topos er græsk for sted, men kan også have betydningen af ’fællessted’ (commonplace), og det er denne forståelse der trækkes på her.

STEMNING OG STEMTHED I VÆRESTEDET

Dette afsnit afrunder kapitlet om Oasen. Vi skal se nærmere på værestedets stemning. Tilbuddet giver, som det er vist ovenfor, brugerne noget, de ikke finder andre steder. I det følgende forsøges dette *noget* tydeliggjort. En informant beskriver en del af dette komplekse særkende og stemningsfænomen på følgende måde:

Informant: [...] der ligger et cafeteria lige oppe på Tagensvej [...], og der er også en helt anden tone her end oppe på cafeteriet, fordi det er håndværkere og sygehjælpere og den slags, der kommer der, ikk', som bare lige har en halv time de skal have til at gå. Her kan vi jo sidde i timevis.

Interviewer: Så hvad er forskellen.. der er mere ro på her eller?

Informant: Ja. Og det at det er de samme mennesker.. og at man kender dem, ikk'.. deroppe kender man ikke ret mange, vel.. selvom de kommer hver dag, og man ser dem.. det er jo ikke nogen, man... jeg kommer jo ikke i snak med nogle håndværkere, jeg ikke kender, eller nogle sygehjælpere, jeg ikke kender, vel.

Interviewer: Nej, det er mere anonymt på en eller anden måde ude i byen.

Informant: Ja, man er.. her, der er man en del af et fællesskab, ikk'. Deroppe der en man nærmest.. kun sig selv.

Gennem kontrastering til et lokalt cafeteria forstår vi, at Oasen byder på *"en helt anden tone"*. Som den resterende del af uddraget viser, skal denne tone forstås som hele det stemningskompleks, der kendetegner værestedet. Som det første nævnes ro, og dernæst det forhold, at brugerne kender hinanden og dermed opnår en tryghed i forhold til, hvad der kan forventes af dagen. Som den norske filosof Lars Fr. H. Svendsen skriver, er *det at være stemt* "ikke bare en værensmæssig bestemmelse ved os, men udgør også en erkendelsesmæssig betingelse for, at tingene skal kunne være meningsbærende på forskellige måder (ibid.: 117)". Visse stemninger åbner således for socialitet, mens andre fx "[...] fører mod ensomhed (ibid.: 118)". Med base i dette arbejde træder den tone, der relateres til værestedet, og som beskrives ovenfor, frem som noget helt igennem altafgørende for stedets sociale liv. Med Svendsen ses, hvordan verden opleves fra den *stemthed*, vi som mennesker befinder os i aktuelt. Det næste uddrag er fra samme interview og viser, hvordan denne oplevelse konkret kommer til udtryk.

Informant: Ja. Og (vi) tager hensyn til hinanden.

Interviewer: Ja... Hvordan fungerer det med at tage hensyn, tænker du?

(pause ca. 5 sek.)

Informant: Øh.. hvis dagen er lidt trist... Og man kan se det.. jamen så sørger man for at komme i snak og sige: 'hvad fanden fejler du i dag' eller.. 'har du det dårligt' eller.. og så.. hvis man har det dårligt, jamen det går jo væk, når man kommer til at snakke. Ja... Jeg har sgu da også dage hvor jeg.. tænker, 'fuck det hele'.. men så når man kommer herop og kommer til at sidde og snakke, ikk' så.. så forsvinder den der fuck-følelse.

Interviewer: Ja.. fordi man får delt det med andre eller?

Informant: Mm, ja.

Værestedet og samværet fungerer som en art værn imod det, der er beskrevet som en "fuck-følelse" – altså oplevelsen af at verden bliver utålelig og for meget. Svendsen skriver:

"Vi har ikke blot stemninger hver for sig, men deler dem ofte, og der er grund til at tro, at enhver socialsfære er afhængig af delte stemninger for at kunne eksistere (ibid.: 118)."

Når man er i en stemning, fremstår verden altså som et bestemt felt af muligheder. Informanten fortæller ovenfor, hvordan værestedet kan være med til at ændre den stemning, han er i. Hvordan samværet og de sociale forbindelser yder indflydelse på hans humør, og dermed på hans muligheder for at være i sine omgivelser. Stemningen tager ham fra en oplevelse af verden som et begrænset felt og i retning af en mere positiv og mulighedsrig oplevelse af sig selv og omgivelserne. Den stemthed der opstår og deles i værestedet, er medvirkende til at ændre mandens dag i retning af noget bedre. En generaliseret syntese herfra vil være: fordi vores oplevelse af verden bestemmes af den aktuelle stemthed, der omgiver os, og fordi værestedet er i stand til at ændre denne stemning til noget bedre, svarer det til at sige, at Oasen er med til at ændre brugernes liv. Det skal dog ikke forstås som radikale og gennemgribende ændringer i alle disse menneskers liv, men som ændringer, der både kan være små og kortvarige, og som processer der foregår over længere tid.

Stemningen indfinder sig ikke automatisk med brugernes indtagelse af lokalet. Værestedet er arbejdsplads for en række medarbejdere, der er i stand til at påvirke hverdagen og stemningen gennem velovervejede og kompetente interaktioner med brugerne. Møderne ved køkkenets skranke, ankomsthilsner og small-talk tilpasset den enkelte brugers behov for social kontakt udgør kimen, eller et væsentligt bidrag, til den stemning der er synliggjort gennem analysen i dette kapitel.

Værestedets evne til at bringe folk i en anden stemning er altså et produkt af både brugere og ansattes bestræbelser på, og succeser med at gøre Oasen til et rart sted at være.

KAPITEL 3: At være imellem hjem – om HVERDAGEN på aflastningsafdeling

Aflastningsafdelingerne har det overordnede mål at tage imod og tilbyde en midlertidig bolig til mennesker, som ikke har et hjem eller som af forskellige grunde ikke kan være i deres eget hjem. For langt de fleste følger opholdet en længere hospitalsindlæggelse, hvor fysiske skader og sygdom udgør nye og andre vilkår, og hvor beboerens tidligere bolig derfor ikke kan anvendes i en periode med fx genoptræning og afklaring af fremtidige muligheder. Andre visiteres til afdelingen, fordi de inden en indlæggelse levede som hjemløse på gaden eller boede på herberger. Endnu andre bor på afdelingen i en periode for at få en tiltrængt pause fra deres hjem som følge af psykiske, sociale og fysiske problemstillinger. Fælles for de fleste beboere er, at de lever med en mere eller mindre uafklaret situation, som der arbejdes på under opholdet. De to afdelinger huser henholdsvis 12 og 14 beboere med en omtrent ligelig fordeling blandt mænd og kvinder, varierende med strømmen af mennesker, der flytter ind og ud. Nogle beboere bor på en afdeling i et par måneder, men for en ret stor gruppe kommer opholdet til at vare op imod et år eller endnu længere.

INTRODUKTION TIL TO AFLASTNINGSAFDELINGER

Bevægelsen til hovedindgangen i Arbejde Adlers hus går fra Thorsgade op ad en flisebelagt rampe, der er bygget parallelt med husets facade og fortovet. Her nås en overdækket platform, der ofte anvendes af husets mange beboere og besøgende⁴³ til mere kortvarige stop. Ofte lader disse ophold til at fungere som en art pauser fra livet i huset, hvor beboere fx tager sig en cigaret, en øl⁴⁴ eller, i kortere og længere perioder, iagttager det liv, der udfolder sig i gaden. Fra platformen ledes man igennem to automatiserede glasdøre og står så i bygningens hall. Umiddelbart til venstre ses indgangen til husets ene aflastningsafdeling i stueetagen. Nogle meter længere fremme findes ansatsen til en trappe, der leder op gennem husets etager, og modsat entréen mødes to elevatorer og indgangen til det køkken som producerer mad til de respektive afdelinger. Fra denne hall er der ligeledes passage til værestedet Oasen, husets atriumgård, forstanderens kontor og nogle rum og faciliteter, der benyttes af husets personale. Husets anden aflastningsafdeling er placeret på fjerde sal, bygningens øverste etage. Bortset fra indgang og fordeling af fx personalerum er de to aflastningsafdelinger, stuen og fjerde, stort set identiske i fysisk forstand. I begge tilfælde udgør en lang gang afdelingens kerne. Beboernes værelser, som indeholder eget toilet og en lille entré, er placeret på begge sider af denne gang, kun afbrudt af personalerum, skyllerum og afdelingens kombinerede køkken og opholdsstue. Der laves ikke mad i dette køkken, men det er her måltiderne anrettes og arrangeres af det daglige personale, og her laves te og kaffe til brug på afdelingen. Opholdsstuerne indretning varierer en smule i de to afdelinger, men består af de samme elementer: Et hjørne, der søger at ligne en dagligstue med sofagrupper, et fjernsyn med tilhørende dvd-afspiller og en bogreol. Desuden findes et større spisebord og et mindre bord, der anvendes ved måltider, kaffedrikning etc.

⁴³ Primært af mennesker der har deres gang i husets aflastningsafdelinger og E-huset.

⁴⁴ Denne praksis gør sig hovedsageligt gældende for E-husets beboere.

Måderne som disse lokaler tages i anvendelse på, er, som hele stemningen på disse omskiftelige afdelinger, afhængig af den aktuelle sammensætning af beboere. Under feltarbejdet fremstår opholdsstue og gangareal på fjerde sal langt mere livlig end i stueetagen. På fjerde sal anvender beboere stuen til aktiviteter som fx lejlighedsvis spil, samtaler, fjernsyn og film. Imens stueetagens opholdsstue, med få undtagelser, står ubenyttet hen imellem de faste samlingspunkter, som udgøres af måltider med mere. Den lange gang fungerer på begge etager som et forbindelsessted i både fysisk og social forstand. Når beboerne bevæger sig ud på gangen fra deres egne domæner, værelserne, går de fra en rumlig isolation til at signalere åbenhed i retning af behovet for noget fælles.⁴⁵ Gangen er, sammen med opholdsstuen, scene for det fælles liv, der kan til- og fravælges af beboerne, og kan beskrives som *afdelingernes offentlige strøg*.⁴⁶ Her findes også den, for mange beboere, centrale rygekabine, som udgør eneste mulighed for at ryge indendørs. I kabinen udfolder sig et socialt liv, og der foregår også en række magtkampe imellem beboerne. Kabinen er mere brugt på fjerde sal end i stueetagen, hvor en del af afdelingens beboere også anvender udearealerne: husets atriumgård, rampen uden for hovedindgangen og fortovet.

Afdelingerne er døgnbemandet med personale i skiftende dag-, aftenhold og nattevagt. Den fælles dag starter med morgenmaden, der serveres i opholdsstuen fra klokken halv otte. Beboerne indfinder sig i takt med, at de er stået op og er klar til at spise. Enkelte beboere spiser ét, flere eller alle dagens måltider på værelserne, men de fleste tager del i de fælles måltider i stuen. Spisningen er karakteriseret af en fast struktur på flere måder. Stort set alle beboere har deres faste plads ved et af bordene i stuen. Det både fortælles af beboerne og iagttages under feltarbejdet, hvordan nye beboere finder sig tilrette i dette uformelle rumlige system ved at indtage en af de pladser, som er blevet 'frigivet' med en tidligere beboers exit. Den faste plads og den orden, som dette system bringer ind i det fælles liv omkring de institutionaliserede samlingspunkter, fremstår som vigtigt for mange beboere. Afdelingens personale serverer maden i opholdsstuen og gør meget ud af at servicere beboerne op til og under spisningen. Dette bidrager til en konform og struktureret stemning omkring måltiderne. Efter morgenmaden fortrækker beboerne til deres værelser, forlader stuen til fordel for rygekabinen eller afdelingen til fordel for lokalområdet. Hverdagen er struktureret om de fælles begivenheder i den kombinerede opholds- og spisestue. Det betyder samtidig, at perioderne mellem disse struktur-mæssige samlingspunkter – måltider og kaffetider – er præget af rastløshed, tavshed og venten, men også af lejlighedsvis hyggestunder, samtaler og beboere der gør noget sammen.

HVERDAG PÅ AFDELINGERNE

Vi skal nærme os en forståelse af hverdagen på afdelingerne ved at se, hvordan beboerne oplever og tænker deres hverdag.

Interviewer: Så hvordan ser et typisk døgn ud for dig?

Informant: Jamen, det er jo det med, at man kommer op af sengen, så sidder man i kørestolen det meste af dagen og lægger sig så igen.. så der er ikke rigtig noget.. det er lidt svært at få tiden til at gå. Derfor har jeg så også puslespil liggende for.. at kunne gå i gang med det en gang imellem ligesom.. for at fordrive tiden, ikk'..

Interviewer: Så dagene ligner meget hinanden?

Informant: Ja, det gør de. Men der er det jo rart at have genoptræningen.. så har man da noget, og kan finde ud af dagene.. altså nu skal man noget.. og det er da en styrke. Det er helt klart.

⁴⁵ Dette fortælles af flere beboere på afdelingerne.

⁴⁶ For at hente terminologi og funktionalitet fra det offentlige rum ind i afdelingens verden. Hvis værelserne er lejligheder, er gangen en gade og opholdsstuen en plads.

Og fra et andet interview:

Informant: Øh.. en almindelig hverdag altså, jeg læser, og jeg ser fjernsyn og... ja, så går jeg nogle ture nede i parken og.. hvis jeg har penge og overskud til det, så tager jeg hjem og besøger min mor og far. Altså, og.. ellers så er jeg faktisk heroppe hele tiden. Nu, ja lige nu går tiden med at få lavet tænder. Men.. nej øhh. Der er jo ikke rigtig noget at foretage sig.. det er der ikke.. øhm.. nej.. det er der ikke altså. Det at man snakker med hinanden og sådan noget.. der er jo ikke rigtig noget at lave her. Så der er ikke nogle rigtige aktiviteter eller.. så.. dagene, de er de samme.

Som det beskrives i de to ovenstående uddrag med to beboere fra henholdsvis stuen og fjerde sal, er hverdagen præget af en ufrivillig stilhed eller, om man vil, kedsomhed. I første uddrag beskrives, hvordan det kan være svært at få tiden til at gå. Et puslespil betyder, at beboeren har en aktivitet tilgængelig foran sig; at han har en proces 'kørende', som han ved behov kan kaste sin opmærksomhed over. Puslespillet bliver et symbol på, hvordan tiden fordrives i en situation, hvor dagene har tendens til at flyde sammen, noget vi vil se mere til senere. Genoptræning, der foregår uden for huset, nævnes som et element der medvirker til at adskille og definere dagene på afdelingen. Fornemmelsen af dagene der går, er for manden altså udefinerbar og sløret internt på afdelingen,⁴⁷ men kan erkendes, når afdelingen forlades for at genoptræne kroppen, i et fast ugentligt mønster. Som det vises med brug af sociologen Zerubavel i et foregående kapitel,⁴⁸ hænger struktureringen af tid nøje sammen med den sociale verden og muligheden for at opleve meningsfuldhed, kontinuitet og forudsigelighed. Allerede her bliver det antydnet, hvordan der eksisterer en form for *tidløshed*, en ambivalent og problematisk oplevelse af *urets tid*⁴⁹ i beboernes hverdagsliv. Der opleves og fortælles om en flugt fra lyden af urets taktslag,⁵⁰ og dagene er svære at adskille. I det andet uddrag beskriver beboeren, hvordan hun bruger dagene på at læse, se fjernsyn, gå ture til den nærliggende park, besøge sine forældre lejlighedsvis og tale med afdelingens øvrige beboere. Hun beskriver, hvordan tiden på godt og ondt er folks egen og derfor skal fyldes ud. Andetsteds fortæller kvinden, hvordan hun om søndagen, hvor der ikke er så meget offentligt liv i gaden og dermed ikke så meget at betragte, deltager i nabokirkens gudstjeneste:

Informant: [...] altså sådan søndag, der er meget stille. Men så går jeg i kirke.

Interviewer: Nå ok. Lige inde ved siden af?

Informant: Ja... ind imellem.

Interviewer: Til gudstjeneste og sådan?

Informant: Ja, det gør jeg. Ja, det har jeg faktisk været mange gange.. [...] sådan lidt adspredelse fra.. komme lidt ud. Og så er der lige parken dernede, man kan gå ned i. Sådan ellers så.. foretager man sig jo ikke rigtigt noget.

Når hun anvender ordet *adspredelse* om sin deltagelse i kirken, kan det ses at have forbindelse til den flugt fra kedsomheden, som også puslespillet repræsenterer. Kirkegangen om søndagen fremstår mere som et vilkårligt forhåndenværende alternativ til tidløshed og kedsomhed på afdelingen, end som religiøst rettet praksis. Det ses i uddraget, hvordan beboeren forbinder gudstjenesten med daglige ture til parken, og dermed placerer begge aktiviteter i kategorien *adspredelse*. De aktiviteter hun finder på værelset, på afdelingen og i lokalmiljøet, er de muligheder, der er realiserbare set i forhold til den marginale økonomiske situation, som hun, og hovedparten af afdelingernes beboere, befinder sig i. Gøremålene refererer alle til hende selv som initiativtager. I ét tilfælde, samtalerne med de øvrige beboere, er hun afhængig af andre medspillere, men de resterende er en art *solobeskæftigelser*, fx: "der er ikke nogle rigtige aktiviteter eller.. så.. dagene de er de samme" og "ellers så.. foretager man sig jo ikke rigtigt noget".

I det følgende nuanceres dette forhold af en anden beboer:

Interviewer: Hvordan går en almindelig hverdag for dig? Hvordan ser den ud?

Informant: Røvtrist, nå.. Jamen altså, der sker egentlig ikke ret meget vel, men jeg har min egen computer, som jeg tænder en eller to gange om dagen.. og så går jeg ind den ene gang og kigger på mails og.. om der er noget på min konto og sådan. Og den anden gang sidder jeg og leger lidt, ikk'.. der sker ingenting... altså så ser vi lidt fjernsyn og.. der sidder jo de der.. der er kun nogle få at snakke med nu, ikk'..folk er jo meget skadet her eller mange af dem er meget skadet, ikk'. [...] Og det er fint.. men der sker ikke noget.. fjernsynet det er.. jeg får set meget fjernsyn, jeg ikke plejer at se.

Her fortælles, hvordan beboeren oplever hverdagen som trist og begivenhedsfattig. Fjernsynet spiller en større rolle i hans *afdelingsliv*,⁵¹ end det tidligere har gjort. Oplevelsen af stilstand er til stede i hverdagen gennem formuleringer som: "der sker ingenting..". Filosofen Lars Fr. H. Svendsen skriver, at kedsomheden minder om evigheden, hvor der ikke findes nogen transcendens. I kedsomheden falder tiden sammen, imploderer, til et stort indholdsløst nu (2001: 133). Og i kedsomheden bliver tiden opsætsig, fordi den ikke vil gå, og lader sig derfor erfare som netop tid (ibid.). I kedsomheden trækker mulighederne sig tilbage og resulterer i forhold, der kan lede mod ensomhed (ibid.: 118). Dette perspektiv spejler beboernes beskrivelser: De er på flugt fra kedsomheden og potentielt set også fra en lurende ensomhed.

I ovenstående uddrag adresseres også et vigtigt element i livet på afdelingerne – nemlig de skader og handicap, beboerne hver især er belastet af. Det er kun få andre beboere, informanten føler, at han kan snakke med. Hvor sociale forhold generelt er betinget af en myriade af personlige dispositioner, som fx interesser, livsløb, smagspræferencer i bred forstand og livsanskuelse, det man populært benævner 'om kemien passer', er sociale møder på afdelingen desuden sat under pres af, at alle beboere har psykiske og/eller fysiske komplikationer, som fx mobilitetsbesvær, depression og alkoholdemens. Dette forhold resulterer i en mindre sandsynlighed for, at der vil være andre beboere, som den enkelte kan, og vil, indlede sociale forhold til. Som det måske fornemmes af uddraget, er det ikke udtryk for en uvilje til at være sammen med de andre, men snarere et spørgsmål om, at de skal have forudsætninger for at kunne møde hinanden. Andetsteds i interviewet taler informanten om dette forhold:

⁵¹ Begrebet understreger at der med indflytningen på afdelingen laves om på en række af hverdagens grundlæggende elementer.

⁴⁷ Den har en art tidløshed indskrevet – folk kommer og går, døgnene ruller uden de store udsving, beboere flytter ind og ud etc.

⁴⁸ Se afsnittet om månedsprogrammet som socialt dokument side 31-32.

⁴⁹ Jf. Eriksen 2002.

⁵⁰ Dette både i metaforisk forstand, men også konkret, da mange beboere har tikkende ure hængende på værelserne.

”Ja altså, nu var der jo.. på det tidspunkt var der fem stykker, der var... sådan meget, meget ramt og ikke kunne snakke og ikke kunne.. altså, så man havde ikke noget at snakke om.. og dem som kunne snakke, de sad bare og passede sig selv, fordi de havde siddet med det andet i flere måneder og havde givet op, ikk’.. [...] halvfems procent af dem, der er her nu, de husker som en si. Altså næsten hver aften starter med, at der kommer en og siger ’nå, den kaffe den er nok stærk. Er det fordi det er noget ny kaffe eller er den stærkere end i går’, og så smager de sådan, ikk’ (gestikulerer med sin hånd). Sådan starter det hver gang. Og så kommer der en og siger.. jamen det er nøjagtig det samme, og så lidt efter ’nå, bor du også på Amager’, ikk’. Altså, det er det samme, der sker hver aften.. Hver aften..”

Beboeren fortæller ved flere lejligheder, hvordan han har brug for flere intellektuelle udfordringer i hverdagen og nævner her spillet skak som en mulighed. Men i den aktuelle beboersammensætning er der ikke andre med samme ønske. Som beboeren antyder, handler det både om de andres sociale og fysiske formåen, men også om den stemning eller tradition, der er på afdelingen, og som nye beboere socialiseres ind i. Mere om dette følger i et senere afsnit, og her vendes tilbage til beskrivelserne af hverdagen.

Interviewer: Hvordan går en almindelig hverdag for dig?

Informant: Ja, hvordan går den, altså.. jeg følger de der regler der, ikk’. Altså jeg overtræder dem ikke i hvert fald. Og hvis der er noget, jeg er utilfreds med, så nævner jeg det. Og det tager de også pænt. Og så går jeg ture og har samtaler med nogle af beboerne, man kan tale med, ikk’. Jeg gør det så alsidigt som muligt.. og så nogle gange, så har jeg bare lyst til at være mig selv, og så går jeg herind.. så ligger jeg og læser. Ja, det er så mange gange.. jeg kan godt lide at læse faglitteratur.. og en god kriminalroman en gang imellem. Ja, det er sådan set, hvad dagen går med.

Interviewer: Så du prøver at veksle lidt så..

Informant: Ja, så det ikke bliver for ensformigt, fordi at det kan det meget hurtigt blive, ikk’. Hvis man ikke gør noget selv. Netop fordi der ikke er nogen aktiviteter. Der var en dag.. hvor jeg tænkte ’nej, nu skal der altså ske noget’.. helt åndsvagt, noget der ikke plejer at ske.. og, ja nu er det godt nok et stykke tid siden, men det er lige meget.. så sagde jeg.. ’os som drikker cola, skal vi ikke gemme colaflaskerne, så laver jeg en stor kugle, jeg har lært’, den ligger derinde, af avispapir... ’og så kan vi gå ud på gangen’.. så satte vi de her colaflasker for enden, og så stod vi i den anden ende, og så bowlede vi. (begge griner). Ja, et eller andet skulle der jo ske, ikk’. Jeg kedede mig og.. og så tænkte jeg ’nej, fandeme, nu laver jeg dét’, og så var pigerne med på den. Der var noget af personalet der sådan, kiggede lidt skævt, ikk’, men de sagde ikke noget.

Her ses, hvordan en beboer finder måder at udfylde tiden på. Hun går ”ture og har samtaler med nogle af beboerne, man kan tale med [...]” – altså de mennesker som hun kan identificere sig med, har interessefællesskaber med, og som endelig evner at gøre noget. Beboeren fortæller også, hvordan værelset fungerer som et *refugium*, der kan anvendes til at komme på afstand af andre beboere og ansatte. Det nævnes flere gange af beboerne, at de fortrækker til deres værelser i kortere eller længere perioder af dagen.

Hos personalet findes tanken om at beboerne skal beskæftige sig selv:

Interviewer: Og hvordan i forhold til at beboerne skal aktivere sig selv, som du sagde før... der foregår ikke noget ellers?

Ansæt: Nej, vi har én der er frivillig i øjeblikket.. og hun kommer så nogle gange, jeg tror det er to gange om ugen, og så går hun ture med nogle af dem eller også sidder hun og snakker med beboerne inde i dagligstuen. Her i weekenden var personen på besøg, hvor vi sad og spillede kort sammen, det var faktisk rigtig hyggeligt, og mange af beboerne nød det faktisk så.. men ellers så.. de er jo velkomne til at have noget computer med her.. have fjernsyn med, læse bøger.. hvad de nu kan finde på, ikk’.

Beboerne skal altså aktivere sig selv. Gennem beskrivelsen af en *selvskabt aktivitet*, og i dette tilfælde med et socialt sigte, idet andre beboere inviteres til at samle colaflasker og deltage, ses, at simple ideer kan bringe glæde ind i hverdagen. Det fornemmes, hvordan små brud værdsættes i den meget rutineprægede hverdag. Det understreges fx af beboerne, at en ’hyggeaften’; samling omkring tv-programmet ’Bingo-banko’, og det dertil knyttede sociale samvær, er en enkeltstående begivenhed, der betyder meget. Det samme træder frem i feltarbejdets start, da der en eftermiddag bliver igangsat en leg. En ansæt tager en ’faldskærm’ frem fra et depot og initierer legen, hvor de tilstedeværende beboere, fordelt rundt langs skærmens kanter, bevæger en bold på skærmens bølgende stof. Aktiviteten bringer mærkbar glæde og ansporer til højlydt grin og en mere livlig samtale, end det ellers er iagttaget i opholdsstuen. Faldskærmslegen denne eftermiddag er den eneste igangsatte aktivitet, der er observeret under feltarbejdet. Den beskrevne, selvskabte aktivitet ’flaske-bowling’ kan, i forlængelse af den måde som personalet væves ind i fortællingen på, næsten fremstå som en kommentar til de udeblivende tilbud, som mange af de interviewede beboere ytrer ønske om. Men også selvskabte aktiviteter på afdelingerne ses sjældent eller i perioder, på de to etager. I undersøgelsens første uger spiller to beboere på fjerde sal, lejlighedsvist suppleret af en tredje, Ludo en eller flere gange om dagen. En gruppe beboere fra denne afdeling har ligeledes fundet sammen om daglige gåture i lokalområdet. De to aktiviteter befinder sig på grænsen til at være selvskabte, da de er hjulpet på vej af en frivillig, der for en periode har et par ugentlige besøg på den ene afdeling. Der kan derfor nærmere tales om, at beboerne har taget imod et tilbud fra en udefrakommende og derefter selv ’vedligeholder’ aktiviteten.

Som antydtes i afsnittets første uddrag er fænomenet *tidsfordriv*,⁵² eller ideen om at holde kedsomhed og stilstand på afstand, en væsentlig del af det daglige liv på afdelingerne. I afsnittet er beboernes taktikker til at omgå kedsomhed, oplevelse af stilstand og lurende ensomhed beskrevet. Både isolerede og sociale praktikker tjener dette formål. Det kan måske virke voldsomt at få en sådan erkendelse præsenteret så tidligt i denne del af rapporten, men det er ikke desto mindre, og som vi vil studere nærmere i det følgende, en central del af at forstå beboernes hverdag på afdelingerne.

⁵² Dette i begrebets mest neutrale og deskriptive forstand – fordrivelse af tiden.

Nedenfor inddrages en sidste beskrivelse af hverdagen, som vil bringe os i retning af næste afsnit.

Interviewer: Hvordan går en almindelig hverdag her i huset, hvordan ser den ud for dig?

Informant: Den går trægt, den går langsomt, den er besværlig..

Interviewer: Nå, hvordan besværlig?

Informant: Ja... altså, man har svært ved at få tiden til at gå... og man tager hele tiden kontakt til de myndigheder, som skal sørge for ens sag og bopæl... og det går der meget tid med at tænke på. Man bliver passiv og... ja, man bliver passiv.

Uddraget bidrager til synliggørelsen af tiden på afdelingen som træg. Beboeren finder sin hverdag langsom og besværlig og har ”svært ved at få tiden til at gå”. Men der bringes også et forhold på banen, der endnu ikke er behandlet, nemlig oplevelsen af at befinde sig i en sårbar position imellem systemer og boliger. Det handler næste afsnit om.

AT BEFINDE SIG I EN TRANSIT-TILSTAND

Aflastningsafdelingerne er karakteriseret ved at have *midlertidigheden* som et uomgængeligt vilkår. Midlertidigheden gør sig gældende i flere henseender, fx når det kommer til stemningen på afdelingerne, hvor der er en konstant skiftende beboersammensætning. Målet med beboernes indflytning er, allerede fra den første dag, deres udflytning. De bor på afdelingen som del af en proces, der handler om at finde enten aflastning for en periode eller en mere permanent, og i forhold til beboerens kapaciteter, passende løsning på deres bo-situation. De skal alle videre, hvad enten vejen går tilbage til egen lejlighed eller videre ud i et bofællesskab, en beskyttet bolig, plejebolig eller et lignende institutionstilbud. I dette afsnit skal vi se, hvordan beboerne er i en slags *transit* under opholdet på afdelingen.

[samtales handler om beboerens egen lejlighed og de besværligheder der er oplevet her]

Informant: Ja, men det var noget lort. Jamen, det var, fordi at jeg ikke kunne komme ned ad trappen jo. Så når jeg først var blevet lukket inde deroppe, så måtte jeg være der.

Interviewer: Ja, i lejligheden. Den gamle lejlighed?

Informant: Ja.. jeg har den endnu. (pause ca. 4. sek.) Jeg håber sgu ikke, jeg skal tilbage dertil.

Interviewer: Nej, det er der vel ikke klarhed over endnu?

Informant: Nej, de ved ikke, hvor de skal anbringe mig.. det tror jeg ikke i hvert fald.. nej.

Vi ser, hvordan livet på afdelingen består af en række *usikkerheder*. Gennem fortællingen om den lejlighed, hvor beboeren har boet en årrække og åbenlyst ikke finder sig tilpas i, kommer samtalen til at handle om hans livs uforudsigelighed. Han er, som mange af beboerne, flyttet ind på aflastningen efter et længere hospitalsophold. Beboeren fortæller gentagne gange, hvordan lejligheden i et af Københavns kvarterer ikke kan udfylde hans behov for en passende bolig, da han er socialt afhængig af at kunne bevæge sig ud for at møde andre mennesker, men ikke selv kan komme på gaden.⁵³ Blandingen af social isolation, et misbrug af alkohol og andre substanser og diabetes var, ifølge beboeren selv, direkte medvirkende til en række hospitalsindlæggelser. Da der spørges til grunden for hans ophold på afdelingen, svarer han:

Informant: Ja.. ja, men det er også en sjov historie. Det var, fordi Bispebjerg (hospital, red.).. de var trætte af at se mig på alle de der indlæggelser.. så de satte det forløb i gang her, som gør, at jeg er her.

Interviewer: Fordi du havde været meget indlagt i en periode eller hvordan?

Informant: Ja.. jamen, jeg har været indlagt tonsvis af gange.. gerne i forbindelse med min insulin og alt det der.. ja, og så druk.. jeg er jo en tørstig sjæl. Det har du opdaget.

Det handler for beboeren altså om et kompleks, der består af afsky for en lejlighed, der repræsenterer en række begrænsninger i forhold til sociale forbindelser, fysisk og social mobilitet. Han fortæller ved andre møder, hvordan indlæggelserne har fungeret som *åndehuller* fra livet i den lille lejlighed. Hvordan han på hospitalet er vågnet op fra bevidstløse tilstande med en lettet følelse af at have undsluppet døden, men også sluppet fri af den isolation, som han oplevede i lejligheden, og som efter hans egne udsagn, udgjorde en del af årsagen til det massive brug af alkohol og substanser. Vi har altså at gøre med en mand, som har levet en pendlertilværelse imellem et hjem, der ikke fungerede for ham, og utallige indlæggelser. Ifølge beboerens beskrivelser får systemet øje på dette misforhold og igangsætter derfor forløbet på aflastningsafdelingen. Vi ser altså en fortumlet tilværelse imellem hjem og hospital blive overtaget af en langt mere stabil tilværelse på aflastningsafdelingen. Men det er til stadighed en tilværelse, der er karakteriseret ved en gennemgribende uvished om fremtiden. Dette for aflastningen karakteristiske forhold beskrives af en anden beboer på følgende måde.

Informant: Jeg var glad, sådan lige da jeg flyttede ind.. fordi det er jo pænt, ikk'. Og her er rent.. og personalet er også søde og rare, bestemt. Men som sagt, de kan jo ikke gøre noget, de kan jo kun passe deres administrative arbejde og.. se til, at man ikke ligefrem falder om og alt sådan noget, ikk'. [...] Da jeg flyttede ind, der var jeg faktisk glad for det. Fordi der havde jeg lige været indlagt.. og der var jeg træt af at være til sidst, der havde jeg gået og ventet på en plads her.. så jeg var glad, lige da jeg flyttede ind. Men som tiden er gået, er det altså blevet mere og mere surt.

Interviewer: Fordi det er det samme og det samme? (ref. til informantens beskrivelser tidligere i interviewet)

Informant: Ja ja. Det er en trummerum, man kommer ingen vegne i livet jo.

Interviewer: Så den ene ventetid på hospitalet blev afløst af en ny ventetid?

Informant: Ja. Ja, lige nøjagtigt. Det gjorde den nemlig.

Beboeren beskriver, hvordan han den første tid på afdelingen var glad for opholdet. Men i længden kan renhed, orden og flinke ansatte dog ikke holde ham tilfreds. For ham handler det om at komme videre, om at finde et sted, hvor han kan falde til ro og få stabilitet i sin hverdag. Når han i uddragets første del siger om personalet, at ”*de kan jo ikke gøre noget*”, er det på ingen måde en kritik af deres arbejde, men et udtryk for frustrationen over en udeblivende afklaring af hans sag. Denne uvished taler han meget om i de mange samtaler, jeg har med ham under feltarbejdet, og det må derfor betragtes som noget, der har stor betydning. Personalet er her de af systemets repræsentanter som er nærværende i hverdagen, men de er ikke beslutningstagere i forhold til hans fremtid. Tiden på afdelingen bliver til *ventetid*, fordi opholdet skal munde ud i en flytning til noget andet og derfor bliver en *mellestation*. Opholdet er synonymt med behovet for et fast sted at bo, som netop *ikke* er afdelingen. Beboeren befinder sig i en marginal position, hvor han ikke er i stand til at gøre noget for at påvirke sin egen livssituation. Han er på afdelingen placeret i et *limbo*,⁵⁴ hvor han er nødt til at læne sig tilbage og afvente, at systemet arbejder og træffer beslutninger.

⁵³ Jf. Andersen, Bilfeldt & Jørgensen 2012: 96-97.

⁵⁴ Jf. Victor Turner som er inddraget i det foregående kapitel. Se side 42.

Den franske antropolog Marc Augé (1995) arbejder med begrebet om *ikke-steder* i bestræbelsen på at beskrive, hvordan nutidens⁵⁵ mange transit-steder som fx lufthavne, parkeringspladser, venterum, storcentre m.fl. besværlig- eller umuliggør kontakt, interesse og medansvar imellem mennesker. Som den danske sociolog Michael Hviid Jacobsen skriver i sin udlægning af Augé, så besidder dette ikke-sted kun sin endimensionale funktionalitet, fx forbrug eller transport, og det medfører distance, isolation, ensretning og afføder *følelser af fremmedgørelse og meningsløshed* (Jacobsen 2012: 122-123). Pointen er her ikke at drage direkte paralleller imellem ideen om supermodernitetens ikke-steder og aflastningsafdelingerne, men vi kan alligevel bruge ansatsen til at reflektere over beboernes hverdag på afdelingen. Beboerne beskriver oplevelsen af at befinde sig i en tilstand af *transit*, noget som kan sættes i forhold til Augés lufthavne og venterum – beboerne er *imellem hjem* og derfor hverken hjemme eller ude. Vi ser flere steder, hvordan ideen om afdelingerne som mellemstation kommer til udtryk. I det forrige afsnit kan en transit-fornemmelse betragtes gennem de mange beskrivelser af tidsfordriv og beboernes forskellige taktikker til at få hverdagens kedsomhed og den mangel på meningsfuldhed, der opstår som konsekvens af opholdet, på afstand. Ventetiden resulterer i rådvildhed og frustration. Augés perspektiv kan bruges til at begribe den transit-fornemmelse, som det daglige liv er karakteriseret ved, og hvor *funktionaliteten* er i højsæde. Dette forhold træder frem i et interview med en ansat der, efter at have beskrevet en struktureret morgenrutine, går i gang med at fortælle om den resterende dag:

”Resten af dagen det bliver mere sådan.. øh.. altså mange gange så er dagen tilrettelagt efter.. tider. For de forskellige beboere, de har jo forskellige behov på forskellige tidspunkter. Så hvis, for eksempel det her med sondeernæring, at nogen skal have mad på en speciel måde, så kan det være, at vi har tidspunkter for, hvornår det skal gives, og der er man nødt til at lægge.. plejen inden for de områder og de tidspunkter.”

Her fortælles, hvordan dagen struktureres med base i plejen og praktiske opgaver. Vi ser et udtalt fokus på det, Jacobsen kalder funktionalitet. Hverdagen er tilrettelagt efter tider, som refererer til den pleje, de ansatte udfører, deres professionelle virke og den deraf følgende rationelle,⁵⁶ tidsmæssige strukturering af dagen. En art *funktionelt paradigme* udgør altså det fundament, hverdagen bygges på. Det er på ingen måde odiøst eller spektakulært, eftersom afdelingens ansatte har en professionel sundhedsfaglig tilgang. Men vi kan samtidig betragte, hvordan denne tilgang resulterer i en rutinepræget hverdag, hvor beboerne tilsvarende føler, at deres anvendelse af personalet alene er praktisk og relateret til sundhedsfaglige funktioner. Det kan være en sådan tanke, der ligger i formuleringen om at: ”[...] *de kan jo ikke gøre noget, de kan jo kun passe deres administrative arbejde og.. se til at man ikke ligefrem falder om og alt sådan noget, ikk’*”. Afdelingernes fokus på funktionalitet trækker i en bestemt retning, og medfører dermed, som Jacobsen skriver om ikke-stedet, distance, isolation og ensretning, og afføder følelser af fremmedgørelse og meningsløshed. De professionelle dispositioner skal på ingen måde ses som det eneste element i en årsag-virknings-kæde. Men det opleves gennem både verbale og non-verbale møder med afdelingens beboere, hvordan den meningsløshed, der også gives udtryk for i uddragene ovenfor, er en del af livet på afdelingerne. Meningsløshed og midlertidighed er forbundet til *afdelingslivet som transittilstand*:

Informant: Ja.. men det er jo det, der holder én.. oppe, ikke altså. Man ved, det er en midlertidig.. man ved, at der er andre instanser i kommunen, der arbejder på sagen for én, ikk’. Arbejder på, at jeg kan komme på.. beskyttet bolig eller et hjem eller sådan noget, hvor der også er andre, ikk’.. hvor jeg kan falde til ro.

Interviewer: Ja.

Informant: Og nu har jeg de sidste.. ja tre års tid, fire år, har jeg flyttet temmelig mange gange, synes jeg. [...] Og man bliver lidt rodløs.. det gør man.

Oplevelsen af midlertidighed og meningsløshed er ikke alene produkt af afdelingernes struktur. Mange beboeres liv er præget af kortere og længere ophold, skift mellem egne hjem, hospitaler og andre institutioner i en årrække inden aflastningsopholdet. Midlertidighed og transit har med andre ord været en del af livet i mange år. Disse følelser er derfor ikke alene noget, der opstår eller ’installeres’ i beboeren gennem livet på afdelingen, men produkt af en længere periodes *forankringsløshed*. Denne træthed over at være i konstant transit kan ydermere tænkes at kulminere her, fordi afdelingen, for mange beboere, udgør det sidste punkt på en linje af hvileløse strejftog fra sted til sted eller imellem steder. Det kan ydermere tænkes at blive forstærket af den sociale dynamik på afdelingerne, fordi alle beboere er i en parallel, udsat situation.

Uddraget giver desuden indblik i en interessant *dobbelthed*, som afdelingens iboende flygtighed besidder. Tanken om at opholdet er begrænset i tid, medvirker for denne beboer til, at han bevarer modet. Den, om end abstrakte viden om, at kommunens sagsbehandler, visitatorer og afdelingens personale er i gang med at finde en vej ud af den aktuelle situation med konstante skift, og ind i en mere rolig og stabil, er betryggende for ham og med til at gøre opholdet *udholdeligt*. Beboeren ser frem til en stabil tilværelse for sig selv *sammen med andre*. Når han beskriver, hvordan han finder tryghed i, at der arbejdes på, at han ”[...] *kan komme på.. beskyttet bolig eller et hjem eller sådan noget, hvor der også er andre, ikk’.. hvor jeg kan falde til ro*”, handler det i høj grad også om disse andre. På afdelingen kommer og går mennesker. Det er del af hverdagen, når et navneskilt er fjernet fra en værelsesdør og en beboer ”er rejst”. Dette forhold er med til at understrege oplevelsen af stedets transitagtige gennemstrømning. Det opstiller en ramme for de sociale relationer, der i følelsesmæssig og praktisk forstand muliggøres og umuliggøres på afdelingerne. Midlertidigheden gør på samme tid opholdet udholdeligt, men resulterer også i en situation, hvor beboerne ikke kan og vil engagere sig i hinanden. Relationerne vil med stor sandsynlighed blive revet itu af de flytninger, som er en fast bestanddel af hverdagen. Det beskrives af en beboer om ankomsten til afdelingen:

Interviewer: Hvordan tog de andre beboere imod dig?

Informant: Jamen altså, der var jo bare kommet en ny der sad ude ved bordet, ikk’.

Interviewer: Ja.

Informant: Sådan var det faktisk.

Det fornemmes, hvordan beboernes ind- og udflytninger er en selvfølgelig del af hverdagen, hvor den interviewede ved sin ankomst havde følelsen af blot at være ’en ny beboer i rækken’. I uddraget nedenfor berøres dette fra en anden vinkel, da samtalen går fra at være centreret om ønskerne for en fremtidig bolig til at handle om gennemstrømningen af beboere (det tilsyneladende meget ledende spørgsmål fra interviewer relaterer sig til den foregående samtale).

⁵⁵ Han anvender her begrebet *supermoderniteten*.

⁵⁶ En rationalitet der kan beskrives som en *faglig plejerationalitet* – altså ræsonnementer der knytter sig til de faglige måder at tænke afdeling og hverdag på.

Informant: Ja, så.. altså hen et sted.. fast, hvor man ved..

Interviewer: Hvor man ved, hvem der er der, så man ikke knytter sig til folk, og så flytter de?

Informant: Ja, ja, så.. altså nu.. det ved du også godt.. der er jo nogle få, sådan en som Ole.. er jo en af dem jeg snakker.. meget med ('meget' udtales tydeligt, red.). Han har også boet her i lang tid.. altså, for ellers så flytter folk jo ud og ind.

På afdelingen er nogle få mennesker, informanten snakker mere end bare overfladisk med. Ole er en af dem, hun har en nær relation til, og hun forbinder det tætte forhold med ideen om, at de begge har boet i huset gennem længere tid. De har haft tid til at føle sig ind på hinanden og har desuden fundet hinanden gennem en fælles interesse omkring indtagelsen af alkohol. En interesse som praktiseres uden for huset, og som også har ledt til en form for romantisk forbindelse imellem de to. Den sociale konsekvens af udskiftningen af beboere adresseres igen nedenfor.

Informant: ”Men der er, som jeg også sagde, at der er jo stor udskiftning altså. Man når lige at lære en at kende og så... flytter de.”

Udskiftningen italesættes som en barriere for et dybere kendskab og nære relationer imellem beboerne. Nedenfor fortælles en lignede oplevelse gennem erindringen om det at ankomme til afdelingen.

Interviewer: Hvordan er det at komme som ny i huset?

Informant: Ja, det.. det er jo ikke så rart.. det er dejligt at møde nye mennesker, men altså.. når man ved, at man skal kunne sammen med dem eller sådan.. fordi der foregår alligevel så meget, som jeg ikke kan lide at være med til, ikk'. Som jeg siger fra (overfor, red.). Det er også derfor, jeg er begyndt at tage mere ud for mig selv. (pause 4 sek.).. så det var lidt underligt lige i starten.. vi snakkede ikke rigtig sammen. Nogle var sådan mere 'goddav med dig og velkommen' lige i starten, men ellers ikke noget. Men de.. de er jo rejst nu, ikk'.

Interviewer: Ja, der er meget udskiftning jo, selvfølgelig?

Informant: Ja, der har været udskiftet undervejs, ikk', der er kommet nye til. Men så gør man det samme.. man byder dem bare velkommen og så.. så er det gjort, ikk'.

Interviewer: Ja. (begge griner)

Informant: Det.. det kan godt være, at det er lidt koldt, men sådan er det altså.

Hvor det i udgangspunktet kan være rart at møde nye mennesker, antydes det her også, hvordan det føles som et pres, at man som ny beboer skal finde sig tilrette socialt med den aktuelle beboergruppe. De bor tæt sammen på lidt plads, og ikke alle har samme interesser. Det resulterer i, at beboeren forlader afdelingen, når det er muligt. Han beskriver, hvordan han i begyndelsen fandt det underligt, at beboerne ikke snakkede sammen. Han giver udtryk for efterfølgende at have taget den generelle stemning og *velkomstpraksis*, som beskrives i uddraget, til sig og giver nu nye beboere samme afmålte opmærksomhed, som han selv modtog ved ankomsten. Informanten peger her på, hvordan manglen på forudsigelighed resulterer i denne distancerede og afmålte velkomst af nye beboere. Han involverer sig ikke, da han ikke ved, hvor længe en nyankommen vil bo på afdelingen, og derfor heller ikke, hvor længe hans eget navn vil være at finde på døren til værelset. Vi kan her igen drage sammenligning til karakteristikkene af Augés ikke-sted, hvor kontakt, interesse og medansvar imellem mennesker besværliggøres.⁵⁷ Afdelingernes midlertidighed og den gennemgribende transit-fornemmelse bærer dette vilkår med sig.

HJEM-LIGHED

Dette afsnit handler om, hvordan beboerne finder sig tilrette i de fysiske omgivelser på afdelingerne. Vi skal se, hvordan de lokaler, som udgør en midlertidig bolig, indtages, og hvordan beboerne tænker om sig selv i den, materielle ramme.

Den tyske filosof Martin Heidegger reflekterer i teksten ”Tænke bygge bo” fra 1951 over, hvordan vi som mennesker finder os hjemme i verden og skaber et hjem (2000 [1951]: 33). Heidegger undersøger slægtskabet mellem at bygge og at bo og viser gennem arbejdet med det tyske ord for at bo, *wohnen*, forbindelseslinjerne til begrebet om *at være* (ibid.: 35-36). For Heidegger er det at skabe hjem og bolig et eksistentielt forehavende, og han diskuterer, hvordan vores eksistentielle beboelse af verden sker gennem en frembringelse og en ændring af det bestående – gennem et både konkret og metaforisk bygge- og tilegnelsesarbejde. Som antropologen Tim Ingold peger på, stiller Heidegger sig herved spørgende overfor, om huse i sig selv stiller en garanti for at de bebos (2000: 185). Ingold skriver videre, at Heideggers spørgsmål kan omformuleres, således at der i stedet spørges: ”Hvad skal der til for at et hus bliver et hjem?” (ibid.). Dette spørgsmål er relevant at stille på aflastningsafdelingerne, der på mange måder skal fungere som beboernes hjem, i hvert fald faste base, i en kortere eller længere periode. Skal – kan – afdelingen gøre sig ud for et hjem? Spørger man den tavse indretning af de fælles arealer, er svaret flertydigt. De to daglig- og spisestuer på henholdsvis 4. sal og i stuen indeholder hver et identisk reolsystem, der med deres brune flader sender tanker i retning af en dagligstue holdt i en dansk indretningsstil fra omkring 1960'erne. Begge stuer indeholder et stort og et mindre spisebord, et større fjernsyn med tilhørende DVD-afspiller, og et 'blødt' hjørne med henholdsvis to sofaer, en lænestol og kaffebord i den ene, og en gruppe lænestole og et kaffebord i den anden. Borde og stole bærer stilmæssigt præg af at være institutionsmøbler og vil med deres æstetiske udtryk sjældent være at finde i den private sfære. I forbindelse med dagligstuen findes det lille køkken, som er personalets domæne. Beboerne er ikke tilladt adgang til dette område og skal anvende en anden indgang til dagligstuen. Den lange gang som udgør afdelingernes fysiske kerne er simpelt indrettet. Tæt ved afdelingernes indgange findes rygekabinerne, som indeholder to stole og må befolkes af maksimalt tre beboere eller personaler på samme tid. Langs gangens vægge findes gelændere som kan bruges af gangbesværede. Dekorationen på gangarealet er simpel og består af enkelte plakater, en opslagstavle og de ofte farverige 'hjemmelavede' navneskilte, der pryder dørene til beboernes værelser. Ved ankomsten til en af husets afdelinger flytter nye beboere ind i et af værelserne på den lange gang. Disse rum er møbleret på forhånd og består alle af det samme inventar: en automatiseret seng, et bord med to stole ved vinduet og et møbel med et fjernsyn.⁵⁸ Dekorationen på værelserne er sparsom og begrænser sig til en plakat eller et par billeder på nogle værelser og de bare hvide vægge på andre. I det nedenstående interviewuddrag beskriver en beboer sin indflytning.

Interviewer: Hvordan blev du modtaget?

Informant: Fint. Ja ja, de kom ned og hentede mig nede på rampen.. og sagde 'du skal være her', så fik jeg denne her pind her⁵⁹ .. ja, nummer 22.. så, 'jamen, du skal bo her', siger de så... det.. jamen hvad skulle jeg sige, du ved, jeg vidste jo ikke sådan noget på det tidspunkt... så sådan var dét.

Interviewer: Og så flyttede de dine ting ind eller...?

Informant: Ja, jeg havde ikke så mange ting. Jeg har ikke så meget vel... men altså...

⁵⁷ Jf. side 66.

⁵⁸ Enkelte værelser har intet fjernsyn, hvilket ofte løses ved, at en beboer får indleveret sit eget apparat, og at de så flyttes rundt internt på afdelingen.

⁵⁹ "Pind" bruges af beboeren til at omtale værelset.

Interviewer: Du har da noget alligevel.

Informant: Ja, efterhånden har jeg fået noget op på væggene, ikk'.. og så de billeder der (peger på en plakat der hænger på værelset), det er nogle der hang her. Det var ham skagensfiskeren der også.. ja.

Beboeren flytter ind efter en indlæggelse på hospitalet og har derfor ingen personlige ejendele med sig. Dette ses hos mange nye beboere, enten fordi de ikke har ejendele at tage med sig, eller fordi flytningen af det personlige gods fra en efterladt lejlighed til afdelingen er praktisk umulig. Til dette hører også, at mange beboere faktisk ikke har nævneværdige ejendomme at bringe med sig. Nogle ejer ikke andet end det tøj, de har på. Som det fortælles i uddraget ovenfor, tilfører beboeren løbende sit værelse et særpræg og noget personlighed ved at bringe dekoration og andre genstande ind, hænge dem op og stille dem i vindueskarmen. Han benytter sig desuden af en rollator, som gennemgår en gradvis forvandling og på samme måde 'indrettes'. En øloplukker har fx sin faste plads og tjener en række sociale formål i beboerens hverdag uden for afdelingen, og "vognen", som rollatoren kaldes, personliggøres og pyntes med fx billeder og plasticfigurer – noget som både lader den fremstå mere festlig, og også resulterer i samtaler og møder med nye mennesker.

Den danske professor i arkitektur Carsten Thau (2000) bruger billedet af den velkendte litterære figur Robinson Crusoe til at illustrere Heideggers pointe om forbindelsen imellem at bygge og (be)bo. Crusoe går hurtigt i gang med at hjemliggøre den øde ø, han er landet på, gennem en ændring af landskabet. Han hegner ind, skaber ly, bygger hus og sætter spor (ibid.: 14). Parallellen til det moderne menneske er, at vi indretter os, ændrer det eksisterende, når vi nærer ønske om at bebo det. "At bygge er nemlig ikke blot midlet og vejen til at bo: at bygge er allerede i sig selv at bo", skriver Heidegger (2000 [1951]: 34) og betragter dermed menneskets *i-verden-væren*⁶⁰ som synonym med det at bygge og ændre steder som en del af denne hjemliggørelse. Med dette perspektiv ses, hvordan beboeren fra afdelingen bestræber sig på at finde fodfæste i den materielle sammenhæng, han er havnet i, og hvor han skal have sin hverdag over en periode. På samme måde som Crusoe går han i gang med at skabe et metaforisk ly gennem brugen af materielle genstande. Han hjemliggør værelset ved at placere nye og selvvalgte billeder på væggene, og ved at sætte spor og bringe genstande ind, som refererer til hans liv. Dette ses på forskellig måde hos de fleste beboere. En anden beskriver trangen til at have noget velkendt omkring sig på følgende måde.

Informant: [...] man har ikke sine egne ting her.. så hvis der skulle laves en model fremover, så kunne jeg da foreslå at man havde lov til at tage sine ting med, ikk'.. billeder eller.. sit eget fjernsyn og.. sådan noget der. Alt det inventar der er her, det er alt sammen noget der tilhører huset, ikk'.

Interviewer: Ja, det er specielt at bo i det på den måde eller..?

Informant: Ja, så der er ikke noget på væggen vel.. jeg har stort set bare det tøj, jeg går og står i, og skiftetøj, ikk'. Så tager jeg så hjem en gang imellem og kigger til min lejlighed. Nu er jeg jo så heldig, at jeg har en lejlighed, jeg kan tage hjem i en gang imellem, ikk', men det er jo ikke alle, der har det, vel.

Vi hører hvordan en række velkendte genstande savnes i hverdagen på afdelingen. Som beboeren siger, er alt inventaret på værelset fremmed eller det er ting, som tilhører huset, og derfor ikke noget, der relaterer til hans eget liv. End ikke når det kommer til beklædning, føler manden sig tilpas. Han har sit eget tøj, men kun meget lidt af det. Han forlader afdelingen for at komme hjem til lokalområdet og sin egen

⁶⁰ Repræsentanter for den filosofiske retning *fænomenologi*, hvor netop Heidegger spiller en hovedrolle, anvender denne term til at begribe den menneskelige eksistens.

lejlighed – man kan sige, at *han tager ud for at komme hjem*. Som han tydeligvis sætter pris på, er han både i stand til at foretage denne *hjemrejse*, og har, i modsætning til andre beboere, et hjem at tage til. Det fornemmes af både uddraget og den relation til manden, som opbygges under feltarbejdet, at han finder en vigtig tryghed i denne mulighed for at tage hjem. Det kan, om end en smule spekulativt, beskrives, som om han tager hjem for at *indsnuse*, eller *mætte sig med*, en følelse af hjemlighed, hvorefter hverdagen på afdelingen igen kan mestres for en tid. Den danske kultursociolog Ida Winther har beskæftiget sig indgående med hjemmet og følelsen af hjemlighed i sine kulturfænomenologiske undersøgelser. Hun skriver følgende:

"At bebo' svarer til om man evner 'at hjemme den', så man kan føle sig hjemme. Om man er i besiddelse af diverse taktikker, så hjemlighed kan praktiseres i hjemmet (Winther 2006: 151)."

Winther opstiller her en signifikant skelnen imellem det at være hjemme (på en lokalitet) og det at *føle sig hjemme*, det hun kalder 'at hjemme den'. Winther, der også trækker på Heidegger, påpeger hermed, at man sagtens kan være i sit hus, i sit hjem eller på sit sted, uden nødvendigvis at bebo det. Det fremtræder med dette perspektiv, hvordan vi ovenfor ser en beboer, der praktiserer det, der med Winther kan kaldes *taktikker til beboelse* på afdelingen gennem forandring og udsmykning af værelset og "vognen", og hvordan en anden beboer må finde sin følelse af hjemlighed på et helt andet geografisk sted end aflastningsafdelingen og det midlertidige værelse. De to forskellige måder at håndtere tilpasningen på relaterer sig tæt til beboernes muligheder og vilkår. Den første beboer er ikke i stand til at transportere sig selv til den efterladte lejlighed og nærer desuden en udtalt afsky for dette sted, som følge af lange perioder med isolation, misbrug og kritisk sygdom. Den anden har været indlagt af andre grunde, og har ikke ønsket at forlade den tidligere lejlighed, som han tager gradvis afsked med, imens han venter på plads i et bofællesskab. Nedenfor er spørgsmål om hjemlighed og følelsen af hjem vendt:

Interviewer: Hvad gør du for at føle dig hjemme i den periode, du er her? Er der specielle ting du gør?

Informant: Ja, blandt andet mine planter. Og så.. ja, så har jeg sådan lidt småting altså.. og at føle mig hjemme.. altså. Det med at man har sit eget tøj, og man har sine egne billeder og.. ja, nu har jeg kun Louise (et billede af datteren, red.).. og så mine planter og sådan noget der. Nu er det godt nok kun to.. men ellers så har jeg haft nogle stykker stående. Og jeg kan godt lide at tænde lidt lys om aftenen, selvom man ikke må.

Småting, nipsgenstande, billedet af datteren og planter er for denne kvinde elementer, der fremmer følelsen af hjemlighed. Også beklædningen er væsentlig for denne følelse, og det har i dette tilfælde, som i mange andre, at gøre med beboernes vej fra en længerevarende hospitalsindlæggelse, hvor man som patient ikke bærer sit private tøj, til tiden på aflastningsafdelingen. Som det beskrives flere steder, er beboernes indretning og anvendelse af værelserne sat i forhold til et husreglement, der regulerer brugen. Kvinden fortæller, at hun bryder reglementet og tænder lys om aftenen, fordi det bringer hygge og en hjemlig stemning til værelset. Beboerne anvender det Winther kalder 'taktikker' for at fremme egen tryghed og fortrolighed med bygningens rum.

For endnu en gang at vende tilbage til Heidegger, skriver han, at vi ikke behøver at befinde os i det konventionelt hjemlige for at bebo og have følelsen af hjem. Det er en følelse, som kan skabes, og som vi kan tage med os:⁶¹

⁶¹ Jf. også Bachelard 1994 [1958], Winther 2006.

”Bro og lufthavn, stadion og kraftværk er bygninger, men ikke boliger; banegård, motorvej, dæmning og torvehal er bygninger, men ikke boliger. Alligevel hører disse bygninger til det område som vi bebor. Dette strækker sig ud over disse bygninger, og omfatter således alligevel mere end boligen. Lastvognschaufføren har hjemme på motorvejen; men det er dog ikke dér han har tag over hovedet. Arbejdersken har hjemme på spinderiet; men det er dog ikke dér hun har bolig. Chefingeniøren har hjemme på kraftværket; men det er dog ikke dér han bor (Heidegger 2000 [1951]: 33-34).”

Menneskets *beboelse af verden* kan foregå uden for det bygningsmæssige eller arkitektoniske hjem. Men Heidegger ser beboelsen som værende afhængig af netop den metaforiske og fysiske indretning. Lastvognschaufføren har hjemme på motorvejen, fordi han befinder sig ved rattet i et køretøj, som han har tilegnet sig gennem en lang række kropsliggjorte vaner og hverdagsrituelle handlinger. Og fordi han gennem den fysiske indretning af kabinen og et langvarigt kendskab til bevægelsen hen over atter tusinde af kilometers asfalt, gør brug af en række taktikker og herigennem opnår følelsen af hjemlighed på farten. På aflastningsafdelingerne findes der barrierer for denne tilgang til at føle sig hjemme. Husets reglement og manglen på beboernes personlige genstande udgør en sådan barriere. Andetsteds ser vi, hvordan den enkeltes vaner som fx håndarbejde og rygning besværliggøres eller af forskellige årsager ikke kan tages med og opretholdes i det nye afdelingsliv. Der er med Heidegger her tale om et skelsættende (for følelsen af hjemlighed) brud med de aktiviteter og den forbindelse til vaner og *rituelle indretninger*, der forankrer det enkelte menneske i verden og herfra leder til følelsen af at bebo. Mange beboere har haft et betydeligt forbrug af alkohol og andre euforiserende stoffer som en fasttømret del af deres hverdag, og dette søges ændret i mødet med afdelingen. En ansat fortæller i denne sammenhæng:

”[...] Men de får også besked på, at det ikke er noget, som må foregå på afdelingen (indtagelse af euforiserende stoffer, red.), der må de altså gå udenfor, hvis de har et behov for noget. Vi kan jo ikke ændre folks måde at leve deres liv på, og vi er heller ikke her for at lave om på dem. Vi skal ikke altså.. men vi prøver jo at snakke med dem, og prøver at give dem lidt selvindsigt.. i deres livssituation.. men ellers så har de lov til egentligt at gøre som de har lyst til.. stort set.. så længe det ikke er rygning og indtagelse af alkohol og sådan nogle ting her på afdelingen.”

Der er fornuftige grunde og et velmenende rationale bag formulering og håndhævelse af et sådant reglement for opførsel. Men med ovenstående diskussion in mente kan vi samtidig forstå, at disse restriktioner bliver en barriere for det der, en smule kryptisk, kan kaldes *beboernes beboelse af afdelingen*. Der findes en art implicit praktiseret pædagogik⁶² på afdelingen, hvor beboernes måder at leve på ønskes ændret. Der arbejdes med at ”give dem lidt selvindsigt” gennem en regelbunden besværliggørelse af tidligere, og i denne kontekst uhensigtsmæssige, vaner og måder at leve et liv på. En anden medarbejder udtaler herom:

”[...] Jamen, altså det er jo deres aktivitet (et liv med fx alkohol, red.), men hvis nu de skulle finde en aktivitet, der ikke hedder alkohol.. hvad skulle det så være? Og det kan jeg godt forstå, at det må da også være hamrende svært at finde ud af.. når man har været vant til den trummerum, at så lige pludselig skulle lægge sit liv fuldstændig om til noget helt andet.”

Vi ser altså igen, hvordan livet skal lægges om i, i nogle beboeres tilfælde, centrale henseender (jf. Kofod 2008). I Heideggersk forstand vil en del af disse menneskers måder at finde sig tilrette – at bo – på, gå igennem brug af stimulerende substanser som fx alkohol. Livet på afdelingen betyder altså at *beruselse* som en velkendt taktik til beboelse, besværliggøres i det midlertidige afdelingsliv. Her ses, at beboere, der er mindre mobile eller af andre grunde er afholdt fra at anvende byen og lokalområdet omkring Thorsgade, fratages en mulighed for at opretholde vaner og interesser, der tidligere har udgjort en central del af deres i-verden-væren. Et grundlæggende mønster og en velkendt vej til at mestre hverdagen tages fra nogle beboere – og netop derfor *bebor* de ikke afdelingen. De skal i hvert fald finde veje gennem nye barrierer, før de atter kan finde sig tilrette.

Med nedenstående citat vendes analysen mod forbindelsen mellem beboelse af afdelingen og *midlertidighed* som et allestedsnærværende vilkår for livet på aflastning.

[Der tales om indretningen af informantens værelse]

Informant: Der er jo ikke noget indretning her, andet end det der var (ved ankomsten, red.). Og det kunne da godt være, at jeg skulle have taget nogle af mine egne ting herop.. og det har man da også overvejet men.. jeg håber jo på at komme tilbage til det, ikk’.. [...].

Interviewer: Så du har slet ikke nogle af dine egne ting med overhovedet?

Informant: Nej.. ikke andet end det tøj, jeg går i, og det er jo ikke engang.. det er noget jeg har fået skaffet her efterhånden, ikk’.. så jeg har da tøj derhjemme, som jeg sagtens kunne bruge, ikk’. Som jeg måske skulle have hertil, og det kommer jo også hen ad vejen, måske, ikk’. Men den har jeg jo lukket ned nu, den lejlighed med lys og gas og.. eller ikke lukket for det, men i hvert fald.. øh.. stoppet det hele, ikk’.

Beboerne medbringer ikke deres personlige ejendele ved indflytningen. Det forbindes af den interviewede beboer med et tilstedeværende, men alligevel mærkbart desillusioneret håb om at vende tilbage til egen lejlighed. Hans eneste personlige ejendele er det tøj, han har på – og som tilmed er fremskaffet under opholdet, og derfor ikke var en del af indflytningen. Det kan virke besynderligt, at der kan forekomme en så stor diskrepans imellem det samfund, som finder sted for enden af rampen, der skaber passage til det røde murstenshus, og de midlertidige boliger på husets to aflastningsafdelinger. På fortovet uden for bygningen er mennesker på vej til og fra funktioner, arbejder, koner, mænd, kærestes, familier, børn og interesser. På afdelingen sidder mennesker, hvis situation er at betragte synonymt med beskrivelsen af denne beboers lejlighed et sted i byen: den er ”lukket ned nu med lys og gas og.. eller ikke lukket [...] men i hvert fald.. stoppet”. Det er på mange måder fornemmelsen af at møde liv, som er sat midlertidigt på pause i flere henseender. Som beskrevet andetsteds, er der ingen berøring med det tidligere liv uden for afdelingen. Lejligheden er lukket af og sat på pause af perifere familiemedlemmer. Med beskrivelsen af den eksisterende og fuldt funktionelle garderobe, som ikke bliver bragt til anvendelse i det vakuum som opholdet medfører, ses hvordan en pausetilstand også kan siges at kendetegne mandens hele liv. I et samfund hvor antallet af fx personlige computere er højt, og der er udpræget opmærksomhed på personlig fremtoning, beklædning og det fysiske miljø (sundhedshensyn, æstetik etc.), fremstår disse afdelinger som en næsten total kontrast. Når beboeren ovenfor udtaler at: ”Der er jo ikke noget indretning her, andet end det der var”, adresserer han det faktum, at andre mennesker har boet i den selvsamme indretning tidligere, og der vil komme til at bo endnu andre, når han forlader den. Værelset og indretningen på afdelingerne gør konstant opmærksom på dette forhold.

⁶² Jf. Schmidt 2006: 81-83.

[Der tales om beboerens vigtigste ejendele]

Informant: [...] jeg tror da, at det vigtigste at have med mig, det ville nok være fjernsynet og radioen.. det tror jeg. Altså den der lille radio der, det er min egen, ikk', men så har jeg en lidt større.. det der i gamle dage hed en ghettoaster eller sådan derhjemme, og så har jeg en fladskærm. Men da det dér var her (fjernsynet på værelset, red.), så ville jeg ikke tage mit med. Så.. men det tror jeg, vil være det vigtigste for mig at have med. Men så har man jo det, man har hængt op på væggene, man har nogle bøger.. jeg har nogle forskellige ejendele, man godt vil have omkring sig, ikk'. Det er man altså udelukket fra at have her.

Interviewer: Ja. Man må ikke have det med simpelthen eller?

Informant: Nej altså.. jeg ved det ikke, for jeg har aldrig forespurgt på det. Men altså, jeg forestiller mig, at jeg skal flytte alt det der fra.. Frederiksberg og hertil, og flytte det endnu en gang herfra til en ny bopæl. Det orker jeg altså ikke.

Interviewer: Nej.. så.. alt flytteriet afholder dig fra at tage dine ting med?

Informant: Ja.

Interviewer: Men du tænker alligevel, at det vil betyde noget at have det her?

Informant: Det vil betyde meget, hvis man kunne.. fra starten af, at det var sådan at man havde sin egen seng for eksempel. Ja, nu kommer jeg lige i tanke om at.. ens egen seng, det er meget vigtigt.. ikke, fordi man ligger godt i dem (afd. senge, red.), men altså.. ens egen seng, det er en vigtig ting for mig.

Langt de fleste interviewede beboere nævner fjernsynet som den vigtigste materielle genstand på deres værelse. Fjernsyn og radioindeholder en vigtig funktion for beboernes fornemmelse af sikkerhed og tryghed. Programmerne skaber forbindelse til det enkelte menneskes *livskontinuitet*, fordi disse meget grundlæggende markeringer og inddelinger af dagen og ugen (nyheder, radioavis, lyden af rådhusklokkerne klokken tolv, velkendte underholdningsprogrammer etc.) relaterer til de liv, beboerne levede inden aflastningsopholdet. Medierne kan altså siges at muliggøre nogle *trans-rumlige taktikker* til at opnå en følelse af hjemlighed. De påvirkninger, der ligger i fx tv'et og radioens lyd- og billedmæssige elementer, er kropsliggjorte, følelsesmæssige referencer til beboernes tidligere liv, som ved hjælp af apparaterne kan tages med, bringes ind i de fremmede rum og skabe følelser af kontinuitet og sikkerhed.

Med ovenstående uddrag ses endnu en barriere for beboernes følelse af hjemlighed. Manden er ikke klar over, hvor længe han skal være på afdelingen, og denne usikkerhed afholder ham, til trods for et klart udtalt ønske om netop dette, fra at flytte personlige genstande ind og indrette værelset. Igen fremstår midlertidigheden som en barriere, der hæmmer beboerens oplevelse af sikkerhed, tryghed og skaber svære muligheder for følelsen af at 'hjemme den' på afdelingen.

Et sidste interviewuddrag afrunder afsnittet.

Interviewer: Hvad gør du for at føle dig hjemme her?

Informant: Ja.. der gør jeg det med at gå ind i dagligstuen. Ja, ligesom for at få mig til at føle mig mere hjemme. Man kan ikke.. jeg tror ikke, man rigtig kan føle sig hjemme. Man vil altid være fremmed her på stedet, ikk'.

Interviewer: Ja. Hvordan tænker du det?

Informant: Jo, fordi der kommer jo heller ikke nogen gæster vel, altså, det.. det er ligesom et lille isoleret samfund i samfundet, ikk'. Ja, når de så endelig er selskabelige (afdelingens andre beboere, red.), så er det fordi de har fået for meget af det ene eller for meget af det andet. Og det vil jeg ikke være med til. Det gider jeg ikke. Ikke fordi.. jeg kan godt tage en bajer, ikk', det kan jeg sagtens, men altså det andet der, det gider jeg ikke være med til.

Interviewer: Så folk drikker eller..?

Informant: Ja.. altså man må ikke, vi må ikke gøre det her på Arbejde Adlers hjem, der må man ikke.. altså det står skrevet.. jeg har læst det.. at hvis de opdager det, så bliver det simpelthen konfiskeret.. det er der altså heller ikke.. det er der ingen af de andre der gør, men alle smutter ind til.. til hver sin afkrog, ikk'.. det er meget svært at føle sig hjemme.

Dette uddrag giver indblik i, hvordan afdelingen kan opleves som et mikrosamfund, der fungerer efter helt andre logikker end det omgivende samfund. Med beskrivelsen af denne lilleverden ses, hvordan *det sociale* har begrænsede vilkår - de mennesker, der bor side om side på afdelingen, føler sig ofte ikke forbundet. Informanten ser de få besøgende som billede på denne anormalitet, og på hvordan afdelingen besidder en art fremmedhed og distance til livet udenfor.

Endelig skal det påpeges, at afdelingerne netop *ikke* er hjem, men aflastningsafdelinger. Gennem analysen er der identificeret en række barrierer, som hæmmer beboernes følelse af at opnå hjemlighed under opholdet. Analysen viser at store dele af hverdagen opleves som tidsfordriv og som flugt fra kedsomhed og en lurende ensomhed. Der tydeliggøres et potentiale for at arbejde imod bedre muligheder for hver enkelte beboers følelse af at 'hjemme den' og finde sig tilrette under opholdet. Dette kunne ske gennem både indretning, bl.a. bedre mulighed for at indrette den enkelte beboers værelse, og ved at igangsætte initiativer der kan give beboerne noget at mødes om på tværs af værelserne.⁶³ Analysen viser, hvordan selv simple tiltag ser ud til at bringe glæde ind i beboernes liv.

MÅLTIDET SOM KONFRONTATION

Det er under måltidet, at muligheden for at beboerne kan lære hinanden at kende, er bedst til stede på afdelingerne. To gange om dagen⁶⁴ kan de samles i spisestuen. De fælles spisninger har forskellig karakter på de to afdelinger, og fra dag til dag. Stemningen varierer fra det hyggelige, hvor småsnakken flyder jævnt henover bordets tallerkener og glas, til det tilspidsede, hvor meget få bemærkninger veksles, og deltagerne i stilhed undviger hinandens blikke. Flere gange kan det varme måltid midt på dagen beskrives som en konfrontation, hvor beboerne enten sidder tavse under spisningen eller udveksler få og spydige bemærkninger. Det kan være en prekær situation at skulle spise sin mad i nærværet af andre mennesker, og specielt når det ikke beror på et aktivt tilvalg. Som det fremgår tidligere, har beboerne meget forskellige udgangspunkter, når det kommer til fysiske, psykiske og sociale kompetencer. Det betyder i relation til den fælles spisning, at disse mennesker flere gange dagligt sidder sammen ved et bord, hvor der spises på mange måder, tales og ties på mange måder, og tænkes på mange måder. Ved spisebordet er de placeret tæt på hinanden, og situationen fordrer derfor også, at de forholder sig til hinanden. Det kan påstås at være en art fysisk og social *konfrontation*. Det iagttages, hvordan nogle beboere lader til at føle et ubehag som følge af denne fysiske og sociale nærhed til andre. En beboer spiser sin mad i et hurtigt tempo for derefter at forlade bordet, og andre undgår konsekvent samtale og øjenkontakt med

⁶³ Med 'noget at mødes om' menes noget andet, end de møder, der foregår under afdelingernes strukturerede måltider. Initiativer der involverer en fælles aktivitet, som fx den faldskærmsleg der er beskrevet ovenfor.

⁶⁴ Morgenmåltidet har en løsere struktur, hvor beboerne spiser når de er stået op eller klar.

bordets andre deltagere eller frabeder sig direkte denne opmærksomhed under spisningen. Men der er også dage, hvor der opstår gode samtaler, hvor flere af de spisende er involveret og efterfølgende bliver siddende ved bordet efter måltidet.

Det er tydeligt, at de ansatte kan understøtte en social fornemmelse eller stemning ved bordene. Personalets praksis varierer ved måltiderne, hvor nogle sætter sig ned og spiser en lille portion mad sammen med beboerne, imens andre stående servicerer og bruger deres tid i det lille køkken. Ansatte, der sidder med ved bordet, kan være med til at påvirke samtalerne og stemningen i retning af det mere åbne og snaksaglige. Med små bemærkninger og spørgsmål kan de være med til at initiere samtaler, som beboerne bliver revet med af og følger op på.

Ved en udtalt tavshed er alle spisende ved bordet konfronteret med både sig selv og hinanden. Når stemningen blødes op af socialt stærke beboere eller en medarbejder, der formår at sætte gang i en snak, er der fornemmelse af mere plads til og rum omkring alle. Den igangværende samtale bliver et fælles referencepunkt for situationens deltagere, og derved skabes et større socialt råderum for både tavse og talende. Det iagttages ved flere lejligheder, hvordan en igangsat samtale resulterer i blikke der løftes og anspændte kropsholdninger der finder en mere afslappet positur.

Ved at relatere dette til analysen af spisning i værestedet Oasen i sidste kapitel, gøres vi opmærksom på, at der på aflastningsafdelingerne skal mere end blot maden til at igangsætte det sociale møde. Georg Simmels påstand om at: ”Personer, der ikke har særlige fælles interesser, kan finde hinanden ved et fælles måltid (1998: 136)”, og at dette sker som en automatisk følge af måltidets store sociologiske betydning holder ikke stik i denne sammenhæng. Måltiderne på afdelingerne synes at være anlagt på et ideologisk grundlag, der ligner Simmels, nemlig ideen om, at indtagelse af mad per definition er forbundet med dialog og sociale møder. Denne antagelse må i denne sociale kontekst modificeres. Den måske altafgørende forskel handler om den måde, det enkelte menneske indgår i disse meget forskellige situationer på. I Oasen er der en frivillighed forbundet med både tilstedeværelse, spisning og hvad der spises, og valget af de mennesker, som man spiser iblandt. På aflastningsafdelingerne er der langt mindre frihed i disse henseender. Men analysen viser, hvordan ansatte er i stand til at hjælpe en god stemning på vej. Simmels sociologiske måltider skal på aflastningsafdelingerne med andre ord suppleres af et *menneske*, som er i stand til at skabe en bestemt stemning.

NÅR HVERDAGEN ER VENTETID

Beboernes liv og hverdag på afdelingen kan på alle måder karakteriseres som ventetid; der kan tales om henholdsvis *den store ventetid* og *den lille ventetid*. Hvor den store relaterer sig til den *iboende midlertidighed*, som livet på afdelingen er bestemt ved, fordi beboerne er her som del af en proces, der skal bringe dem videre, handler den lille ventetid om de mange daglige *tomrum* og *melletrum*. Døgnet er kendetegnet ved faste rutiner som spisetider, kaffetider og personalets rullende vagtskifter. Denne struktur resulterer i en distinkt rytme og en fast genkendelig form.⁶⁵ Med rytmen opstår regelmæssigt fra dag til dag perioder med stor aktivitet, som når middagsmåltidet anrettes og serveres i spisestuen, og der opstår en række mellemliggende perioder med tomrum, hvor der ikke ’er noget på programmet’, og beboerne er overladt til sig selv, hinanden og egne sysler.

⁶⁵ Denne struktur er så fast, at mange beboere beskriver, hvordan forskellen imellem hverdage og weekender flyder ud og bliver næsten umærkelig.

Vi skal starte med at se nærmere på *den store ventetid*. Dette fænomen adresseres af en beboer på følgende måde.

Informant: Jeg er her for at vente.. på at jeg skal bo et andet sted.

Interviewer: Så det er afgjort, at du skal bo et andet sted, du ved bare ikke hvor?

Informant: Ja, sådan er det.. så.. (pause 4 sek.).. nej.. så det venter jeg på.

Interviewer: Ja.. hvordan føles det, tænker jeg?

Informant: Det er godt nok svært. Jeg har.. (griner lavmælt) gentagne gange pakket det hele indefra skabet og sat i poser og i tasker og gjort ved, sådan at jeg var helt klar til at rejse med en taxa hjem til.. mit hjem. Og.. så.. ja, så er jeg blevet ringet op af mine venner, og ’det skal du ikke’, og ’nu skal du tage det roligt og tage dig sammen’ og.. ja, men altså.. det er.. mig meget imod. Men altså meget fordi at.. altså jeg føler, at jeg er blevet.. det er en.. sådan en situation hvor jeg.. jeg er sat ud af.. ud af spillet, eller ud af.. ja.. jeg ved ikke, hvad jeg skal kalde det. Jeg er meget alene, fordi jeg føler mig meget fjern fra de mennesker, der bor her.. ja, altså.. det er en verden som ikke.. altså det siger mig ikke rigtig noget.

Interviewer: Nej. Men når du siger, at du føler dig sat ud af spillet, er det så, fordi at du tænker, at der er andre, der tager beslutningerne for dig eller..?

Informant: Det er mig imod.. og ja.. det betyder, at der er nogle andre, der har besluttet at jeg skal være her.

Parallelt til andre af rapportens analyser giver uddraget indblik i, hvordan beboeren i nogle sammenhænge føler sig placeret i et tomrum, hvor det at vente på en afklaring synes at overskygge alt andet. Ventetiden er ikke anvendelig, men bliver her beskrevet som en art *tom tid* – et vakuum, hvor man som menneske er sat på pause. Det er på mange områder beskrivelsen af en gennemgribende meningsløshed, der fremtræder her. Kvinden føler sig afmægtig i forhold til sin egen situation – hun føler sig med egne ord ”*sat ud af spillet*”. Meningsløsheden bliver present på flere måder i det ovenstående uddrag. Først ses *uvisheden* beskrevet, når beboeren forklarer sit ophold som en ventetid, men ikke ved præcist, *hvad* der er i vente. Hun ved bare, at hun venter på, at der bliver en plads ledig på et nyt bosted, der af visitator vurderes som passende i forhold til hendes behov. Det beskrives som ”*svært*”, at leve med denne uvished over en længere periode, hvor lysten til at undslippe afdelingen med melletrum melder sig, og resulterer i en forberedelse af, eller flirt med, en hjemrejse. Samtidig fornemmes, at kvinden, og de beskrevne venner, godt er klar over konsekvenserne ved en sådan flugt fra afdelingen – det er alligevel ikke en reel mulighed, da der er en grund til hendes ophold, og i sidste ende behov for et nyt bosted som alternativ til det hjem, hun overvejer at ”flygte” tilbage til. Vi ser også, at hun beskriver ensomheden som et centralt aspekt ved sit ophold på afdelingen. Hun føler sig alene og distanceret fra de mennesker, som hun bor væg-til-væg med, og som hun indtager dagens måltider sammen med i den fælles opholdsstue. Vi ser, hvordan den ventetid der karakteriserer alle beboeres ophold i transit mellem bosteder,⁶⁶ ikke opleves som *anvendelig tid*. Opholdet opleves som en intervention, der sætter livet i en art *meningsmæssig parentes*. Til dette fænomen hører også forklaringen om, at beboerne er stillet i en problematisk ofte både fysisk og eksistentiel situation. Dette forhold influerer højst sandsynligt på deres evne og lyst til at gøre brug af

⁶⁶ Afdelingerne kan i et mere poetisk sprog forstås som en bro der tager mennesker fra én bred til en anden, som en metaforisk passage (jf. fx de Certeau 1984).

hinanden, og det kan tænkes at kunne forklare en iagttaget tendens til at isolere sig, når der ikke er en situation, som fordrer et socialt møde (fx måltider, kaffetider). I uddraget beskrives altså *den store ventetid* – og dette handler om en fundamental usikkerhed, oplevelsen af meningsløshed og et tomrum, der sætter livet i en emotionel og oplevelsesmæssig parentes. Den medicinske sociolog Aaron Antonovsky har udviklet begrebet *oplevelsen af sammenhæng*, (2000 [1987]) gennem sit arbejde med at forstå, hvordan forskellige mennesker håndterer stress og traumatiske oplevelser. Ifølge Antonovsky vil en manglende oplevelse af *begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed* i hverdagen svække mennesker i deres evne til at tackle livets små og store krise- og stresssituationer. Kvinden ovenfor fortæller om ikke at have indflydelse på sin egen livssituation. Denne oplevelse af opholdet og hverdagen på afdelingen fortæller mange beboere om i forskellige variationer. Nedenfor vendes blikket mod det fænomen, der kaldes *den lille ventetid*.

Scene:

Det er først på eftermiddagen på en af husets aflastningsafdelinger. Efter middagsmåltidet forlader de fleste beboere opholdsstuen og en lille gruppe beboere bliver siddende ved det store bord og snakker om løst og fast, mens personalet rydder op i det tilstødende køkken. Da cirka tyve minutter er gået, bryder gruppen op og fortrækker til deres værelser eller andre steder på afdelingen. Opholdsstuen efterlades i en afdæmpet stemning. En enkelt beboer kommer kortvarigt ind og sætter i det 'bløde hjørne' ved kaffebordet, men forlader rummet igen efter kort tid. En gruppe rygere er færdige i rygekabinen på gangen, og to af de tre beboere der sad her og røg cigaretter efter måltidet, fortrækker til deres værelser. Den tredje vandrer i en gentagen rute fra rygekabinen og ind igennem dagligstuen. Hun bevæger sig i et fast mønster fra opslagstavlen i hjørnet af dagligstuen og ud til afdelingens indgang på den lange gang. Her vender hun rundt og vandrer langsomt, med lyden af de bløde hjemmesko som slæber hen over gulvets linoleum - den højre mere end den venstre – tilbage til opslagstavlen på opholdsstuen. Det er en tur, der i det langsomme tempo tager nogle minutter. Kvindens langsommelige og besværede bevægelse gennem afdelingen gøres gentagne gange hen over en længere periode i tidsrummet imellem middagsmaden og den eftermiddagskaffe, der serveres ved to-tiden.

Scenen beskriver et typisk middagsmåltid på en af husets afdelinger. Efterspillet er ofte, at nogle få beboere bliver siddende og snakker,⁶⁷ imens resten forlader bordet, når deres måltid er færdigt. Middagsmåltidet, og til dels også morgen- og aftenmåltider,⁶⁸ kan siges at være dagens mest centrale samlingspunkter, da de fleste beboere her spiser sammen og bruger tid i nærheden af hinanden. Scenen beskriver en kvindelig beboer, som udfører en tilbagevendende daglig rutine. Hun bevæger sig langsomt og uden at være i kontakt med andre imellem gang og opholdsstue i et fast mønster. De langsomme og besværede skridt tilfører afdelingen en slæbende lyd og synes at bringe beboeren i en art meditativ tilstand. Handlingen synliggør, hvordan der imellem forankringspunkter som fælles mad- og kaffetider opstår en *lille ventetid*. Det anskueliggøres, gennem dette lidt radikale eksempel, hvordan der efter det daglige middagsmåltid indfinder sig en rastløshed hos afdelingens beboere. Der er efter maden ikke længere en plan, eller rettere er den aktivitet, som samlede beboerne i et delt fysisk rum, ophørt, og de går hver til sit. Dette iagttages på begge afdelinger i et væld af variationer. Det ses også, hvordan nogle beboere forlader afdelingen uden for de perioder, hvor der spises eller drikkes kaffe i den fælles stue, idet den frie tid bruges til at tage ud i byen. En beboer fortæller nedenfor, hvordan der også i denne forbindelse er forhold, der strukturerer anvendelsen af ventetiden.

⁶⁷ Dette er afhængigt af den konkrete beboersammensætning ved de enkelte måltider. Enkelte beboere synes at besidde vigtige roller i forhold til, om der bliver nogen siddende efter måltidet. Denne praksis udebliver i tilfælde, hvor en socialt central person ikke er til stede pga. sygdom, indlæggelse eller andet.

⁶⁸ Der dog har en mere løs form, da nogle beboere spiser på deres værelser, ikke spiser, sidder kortere tid eller forskudt ved bordene som følge af en løsere organisering.

Informant: [...] man affinder sig med meget. Man må afstå på meget, og det er også, fordi at økonomien ikke rækker til den frihed, man har.. vel. For tænk på, at når vi har spist klokken halv otte, og går fra bordet klokken otte.. så har man fire timer til klokken tolv.. så har man igen fra halv et til klokken seks om aftenen. Det er de tre måltider, de binder én.. lidt, ikk', fordi man har ikke råd til både at spise ude og spise her, vel. Det har jeg i hvert fald ikke.

Informanten her er en af afdelingens mere mobile beboere, og han fortæller i flere sammenhænge, hvordan han bruger offentlig transport til at komme rundt i byen og dens 'randområder'. Han tager alene til fx Dyrehaven, Søerne og Langelinje for at gå ture og se sig omkring. Som vi ser det i uddraget besværliggøres denne praksis af nødvendigheden af at spise på afdelingen. Udtalelsen om at "*økonomien ikke rækker til den frihed, man har*", skal derfor ses i relation til de tre daglige måltider der, som manden siger, "*binder én..*". Han er på den ene side både stillet frit til, og forventes at bruge perioder mellem måltiderne selvstændigt, men er af praktiske og økonomiske årsager begrænset i denne frihed, da han kun kan nå at bevæge sig i en begrænset radius. Det samme gør sig gældende efter middagsmåltidet. Vi ser her, hvordan inddelingen af dagen og strukturen på afdelingen kommer til at fungere som en social teknologi,⁶⁹ der begrænser beboerne i deres bevægelse og følelse af frihed. Paradokset er, at beboerne i den frihed de får, kun finder den i begrænsede perioder, og at de pga. strukturen er nødt til at 'checke ind' på afdelingen regelmæssigt for at indtage deres måltider. Beboerne er altså nødt til at holde sig i nærheden, og institutionslivet strukturerer således beboernes liv døgnet rundt – også når de befinder sig uden for afdelingens fysiske rammer.

Det kommenteres også af beboerne, hvordan afdelingens personale ofte dækker op til middagsmåltidet allerede omkring klokken elleve på nogle hverdage; i rigtig god tid. En beboer fortæller, at hun føler, at *opholdsstuen gøres til spisestue*, og hvordan nogle af de aktiviteter der relaterer sig til opholdsstuen, dermed umuliggøres.⁷⁰ Et eksempel på at professionelle og praktiske rutiner kan resultere i ikke-intenderede barrierer, der er ugunstige for beboernes oplevelse af livet og friheden på afdelingen. Nogle af hverdagens elementer kunne med fordel tænkes med socialt fortegn frem for praktiske fortegn, der præger organiseringen i tiden for feltarbejdet.

AT BLIVE REVET UD AF SIT MILJØ OG INSTALLERET I ET ANDET

Som beskrevet følger aflastningsopholdet ofte en længere indlæggelse på hospitalet. Formelle og uformelle netværk og forbindelser efterlades ved indflytningen på afdelingerne. En beboer beskriver det på følgende måde:

Informant: Jeg har boet derude på Glostrup (en genoptræningsafdeling i forbindelse med hospitalet, red.).. der har jeg boet et år.. et helt år. Og inden da var jeg indlagt på Bispebjerg Hospital og.. altså.. det er længe siden, at jeg har været hjemme, simpelthen.. efterhånden.

Interviewer: Så du var [...] (opsummerer det sagte).

Informant: Ja, det lyder frygtelig irriterende, dumt og langt ude altså, men.. det er virkeligheden.

⁶⁹ Jf. Zerubavel 1985.

⁷⁰ Det handler fx om småsnak og uformelle samtaler ved det store bord i denne stue.

Hun fortæller, hvordan flere år i en art *eksil* fra sine vante omgivelser også har resulteret i en række brudte vaner og interesser:

”[...].. altså det er meget.. meget småt, hvad jeg foretager mig overhovedet [...].. Ja og det er også mindre end jeg ellers ville.. altså jeg plejer at svømme og gå i svømmehallen meget men.. ja, altså det har jeg altså ikke gjort i.. i lang tid.. ikke siden jeg boede ude på.. på Glostrup [...]. Jeg er kommet ud af det simpelthen.”

Svømning har været en del af hendes liv i en lang årrække, men på et tidspunkt er vanen blevet brudt under de besværlige vilkår, som indlæggelser og geografiske skift har resulteret i. Interviewet byder ikke på en mulighed for at forstå, om denne aktivitet har været forbundet med et konkret socialt fællesskab, men vi kan formode at der, i en eller anden forstand, lå noget socialt indlejret i denne praksis.⁷¹ De ugentlige ture til svømmehallen fornemmes at have været vigtige for kvinden, og tabet af aktiviteten er forbundet med sorg. Kvinden er under opholdet tilknyttet et aktivitetscenter, der ikke imødekommer hendes behov, og som beskrives på følgende måde:

[Der tales om hverdagen og hvordan den ser ud for beboeren]

Informant: Ja.. mit privatliv, eller sådan.. jeg går ude på noget, et.. sådan et værested der hedder [...]. Og det er sådan.. ja, der er lidt kedeligt (ler kort).. kan man godt sige. Altså.. ja.. jeg kigger efter et andet sted, men.. det har jeg så fået nogen til at hjælpe mig med at finde et andet sted.. altså fordi at derude, der er ligesom så.. det er sådan meget.. gamle mennesker, som er handicappede og.. altså.. og sådan.. det er ikke et miljø som er.. inspirerende, eller hvad man skal kalde det. Det er ikke sådan.. jeg taler ikke rigtig med nogle derude og sådan, altså det er kun de ansatte, jeg har talt med.. stort set. Ja.. det er sådan lidt.. der er ikke meget energi derude altså.. der sker ikke.. ikke nok, sådan.. nej..

Interviewer: Så du synes ikke rigtigt, at du passer ind?

Informant: Nej. Nej, det gør jeg ikke. Altså jeg.. vi er sådan.. hensat, ikke hensat, men altså.. det er meget sådan at.. ja.. altså jeg synes at det er meget.. meget mennesker der er.. sådan meget nede i det altså (ler kort).. kede af det eller sådan.. har ikke.. livsenergi eller sådan. Det er sådan.. ja..

Interviewer: Det er lidt trist på en eller anden måde?

Informant: Ja, det synes jeg, det er faktisk..

Interviewer: Så derude på [...] der kommer du i dagtimerne?

Informant: Ja, der kommer jeg mandag og tirsdag og fredag. Ja, så har jeg også set på et andet sted på Østerbro, der skulle være et andet aktivitetsniveau, eller sådan.. ja, mere aktivitet (ler kort).

Informanten beskriver, hvordan hun, udover at være blevet placeret på en afdelingsafdeling, hvor alle beboere er belastede i forskellig grad, også er henvist til et aktivitetscenter, hvor hun ikke kan finde sig tilrette. Det ses, hvordan hele hendes verden er ændret som følge af indlæggelser og ophold på afdeling. Hjemmet og lokalområdet er skiftet ud med et værelse på afdelingen i Thorsgade, hvor sociale

forbindelser skal skabes fra bunden iblandt mennesker, der alle befinder sig i en udsat og personligt presset situation. Her lægges på alle måder op til at diskutere, hvorvidt begrebet om *aflastning* er passende at anvende i forhold til det hverdagsliv, som kvinden oplever og beskriver ovenfor? Det kan påstås, at hun derimod udsættes for en række daglige *belastninger*, som hun må prøve at mestre på bedste vis. Dette med en oplevelse af meningsløshed, opgivelse og formålsløshed. Det ses fx også hos en mandlig beboer, der som følge af en længere indlæggelse og udeblivende fysisk aktivitet og (genop-)træning, har mistet så meget muskelmasse, at han nu sidder i kørestol og kæmper for at komme op at gå igen. Han er på aflastning for at komme på benene igen; en konsekvens af en ukoordineret vej igennem hospitalsvæsnet og egentlig en sideeffekt af hospitalsforløbet, da mobilitetsproblemer indledende ikke var del af grunden til indlæggelse. For manden, som får ordet i nedenstående uddrag, resulterer det også i et potentielt tab af et i forvejen spinkelt socialt netværk. Her tegnes et billede af, at indlæggelser for ældre mennesker i denne situation bærer komplekse psykosociale problemstillinger med sig, som ikke er en del af den oprindelige grund til indlæggelser mv.

Informant: Ja ja.. og så er jeg kommet dertil, hvor jeg må se i øjnene.. det er ikke sikkert, at jeg kommer op at gå, hundrede procent igen, vel. Men det giver så håbet til at kunne fortsætte, ikk'. Og det skal man jo ikke miste.. (pause 5 sek.). Jo, det er da lidt svært, når man bor her.. nu er det ikke, fordi jeg har så mange venner, men jeg havde da en dejlig bodega, hvor jeg kendte folk, som jeg ikke ser mere. De mennesker som man er.. vant til, de er ligesom forsvundet.

Interviewer: Ja, det er jo klart, når man flytter sig.

Informant: Ja ja, men det er klart. Jeg har jo bodegaen, der hvor jeg bor. Det er et sted, hvor jeg altid er kommet, og de laver mad og sådan noget.. og jeg er kendt, ikk'.. og det har været min vennekreds igennem mange år, ikk'..

Interviewer: Det er klart. Det er jo geografisk, det kan du jo ikke lige nu.

Informant: Ja, det er det, ikk'. Det er jo det, man har at komme tilbage til.. og det er lidt vanskeligt, selvom.. det er jo ikke alle, der er venner sådan et sted.. men derfor er det dem, der har betydet noget for mig i de senere år.

Som beboeren siger, er hans chancer for at komme til at gå igen blevet mindre med den tid, der er gået. Han må fæstne sig ved håbet. Og håbet er i beboerens situation et håb om flere ting, der har en indbyrdes relation. Det er først og fremmest håbet om at komme til at gå selv. I den anden ende af dette håb findes de mennesker, som gennem en årrække har udgjort hans sociale netværk. De befinder sig på et sted, som er forbundet med beboerens egen lejlighed i et velkendt lokalområde. Til mellemregningen mellem at kunne gå selv og genfinde de mennesker, som beboeren deler en social historik med, hører oplysningen om, at manden kun kan komme tilbage og bo i lejligheden, når og hvis han bliver i stand til at forcere trapperne, der leder til lejligheden på 2. sal. Det er her håbet starter og slutter. Manden beskriver et tab, hvordan de mennesker han er vant til, er forsvundet ud af hans liv. Betragtet ovenfra er det rettere ham der, som følge af indlæggelse og aflastning, er forsvundet fra den gade, der muliggjorde et socialt netværk. Bodegaen har været en *base* i mandens sociale miljø, og den besidder flere funktioner i stamgæsternes liv: som spisested, uformelt værested og samlingspunkt. Som beboeren fortæller, er bodegaen et sted hvor han ”er kendt” – altså et menneske med et ansigt og en levet historie, som kendes og deles af betydningsfulde andre.⁷² Godt nok kategoriseres ikke alle som venner på denne bodega, men alle har haft en social betydning. Beboeren sætter senere i interviewet fællesskabet på bodegaen i forhold

⁷¹ Som et minimum i form af at hun har frekventeret en svømmehal i samme tidsrum evt. på bestemte ugedage, og været omgivet af mere eller mindre genkendelige ansigter i dette tidsrum (Jf. Mead 2005 [1934]).

⁷² Jf. Jenkins 2009.

til sine perifere familierelationer og besværet med at holde disse ved lige og giver herigennem blik for, hvordan fællesskabet på bodegaen har overtaget dele af de familiære sociale funktioner.⁷³ Han fortæller desuden, hvordan det giver ham en god fornemmelse, at en bekendt har videregivet besked om hans indlæggelse til fællesskabet på bodegaen.

[Interviewer refererer til tidligere samtale]

Interviewer: Men det er da meget rart, tænker jeg, at du alligevel ved, at der er nogen der har sendt besked til de mennesker, du kender på bodegaen?

Informant: Jo jo.. det er også rigtigt.. og det ville være dejligt at kunne køre ned og sige hej til dem.. ikk'.. og det kommer også.. det gør det.

Manden har mistet sin omgangskreds på et øjeblik som følge af en indlæggelse, og fællesskabet er stærkt bundet til det fysiske sted, bodegaen og gaden. Det er derfor umuligt for beboeren at handle på sit behov for selv at give besked om grunden til hans fravær – lige som han ikke får besøg af sine bekendte. Igen fornemmes et håb og en underliggende tvivl, når han ytrer at: ”*det ville være dejligt at kunne køre ned og sige hej til dem.. ikk'.. og det kommer også.. det gør det.*”

En variation over dette tema ses i en anden beboers beskrivelse af, hvad adskillelsen mellem ham selv og lokalområdet betyder for hans sociale liv.

[samtalen handler om, hvad informanten har ændret siden indflytningen på afdelingen]

Informant: [...] jeg plejer ikke at se fjernsyn om dagen, det gør jeg her. Så det har jeg også lavet om. Jeg plejer at være meget udadvendt og tage op på den lokale pub.. eller café, hvor jeg sidder med det samme hold klokken elleve og et andet hold klokken to, som jeg har kendt i tyve år eller sådan noget. Så hver gang jeg er hjemme, giver jeg mig lige en halv time eller tre kvarter til at tage derop.. og besøge dem, der er, ikk'. Så.. ja, jeg har fået lavet mit sociale mønster om.

En væsentlig forskel imellem de to beboere er, at sidstnævnte er i stand til at tage hjem og besøge fællesskabet i pubben. Beboeren fortæller også i dette tilfælde, at det er mennesker, han har kendt gennem en lang årrække, og som spiller vigtige roller i hans liv. Beboernes fysiske mobilitet og økonomi adskiller dem, da den udadvendte beboer i er i stand til at betale sin egen kørsel med taxa eller anden transport. Der kan altså også være økonomiske aspekter forbundet med sociale muligheder og begrænsninger.

I nedenstående uddrag ses, at vaner der ikke nødvendigvis er socialt rettede, også transformeres i mødet med hverdagen og livet på afdelingerne.

Informant: Jeg har også undret mig over, at der for eksempel ikke er ret mange af pigerne, der strikker.. det kan godt være, at det ikke er så moderne mere, men.. jeg har da en del veninder og de.. sidder da og strikker og sådan noget ikke. Og laver de pæneste ting, ikk'.

Interviewer: Ja, det er da rigtigt. Det ser man slet ikke.

⁷³ En funktion som Oasen også besidder, se side 21.

Informant: Nej, det ser man slet ikke her, det gør man ikke.. og heller ikke nogle andre former for håndarbejde. Jeg gør det altså heller ikke selv, det er så en anden side af det (griner). Jeg gør det derhjemme.. men det er også noget andet, tror jeg. Og det kan være, at de har det på samme måde. Vi har ikke været inde på emnet i detaljer.. hvorfor man ikke gør det.

Beboeren trækker her en skarp linje imellem, hvad der gøres derhjemme og på afdelingen. Hun giver udtryk for at det er to helt forskellige verdener. Ved at reflektere over de andre beboeres aktiviteter og ved nærmere eftertanke sin egen, bliver hun opmærksom på, at hun har efterladt beskæftigelsen med at strikke derhjemme – at denne vane ikke er blevet en del af hendes afdelingsliv. Heraf ses, hvordan livet på afdelingen er synonymt med brud på fundamentale vaner i hverdagslivet hos beboerne. At beboerne tager ændringer på sig som følge af livet i en institutionaliseret hverdag,⁷⁴ ses også, når en mand beretter, hvordan opholdet på hospital har fået ham til at stoppe med at ryge.

Informant: [...] jeg røg jo som en skorsten, før jeg blev indlagt.. jeg røg jo næsten tredive i snit om dagen, og det er jeg så holdt op med.. og jeg har også trangen, men.. ikke behovet, nej.

Interviewer: Nå, det er da flot.

Informant: Ja, ja.. jo, men det.. jeg har da også prøvet at holde op et par gange, for man er jo godt klar over at.. det er jo usundt.. [...] Jo, men det giber også lidt i mig en gang imellem, når jeg kører forbi derude (rygekabinen, red.).. 'ahh, jeg kunne godt lige tænke mig en smøg nu', ikk'.. men det, sådan er det jo at være afhængig af det fordi man [...], det er en vanesag hvad det angår, ikk'.

Her skabes blik for at se, hvordan den indlæggelse, der ofte går forud for opholdet, ikke bare river beboerne ud af deres fysiske og sociale miljø, men også udgør starten på en proces, hvor ændringer i det personlige liv kan indfinde sig. I normativ forstand er ændringen positiv, da manden udmærket er klar over rygningens helbredsmæssige konsekvenser, men det ses også, hvordan han tvinges til at tilpasse og *tage ændringer på sig* i relation til de gældende ordner, han er blevet placeret i. Indlæggelsen fungerer som en art pædagogik,⁷⁵ og de vanebrud, som sker på hospitalet, følger også de ældre mennesker videre på aflastningsafdelingen. Det bliver altså, gennem personlige vaner som strikning og rygning, tydeligt, hvordan beboerne må tage varige såvel som midlertidige ændringer på sig under et ophold på afdelingen.

⁷⁴ Med *institutionaliseret hverdag* henvises til de komplekse forløb med indlæggelser etc., som afdelingslivet er en del af.

⁷⁵ Schmidt 2006.

FÆLLESSKAB SOM DEL AF ET LIV PÅ AFLASTNING?

I dette afsnit analyseres beboernes egne beskrivelser af fællesskaber på afdelingerne eller fraværet af samme.

Interviewer: Kan man tale om, at der er et fællesskab imellem de folk, der bor her?

Informant: Nej.. ikke specielt.. det synes jeg ikke. Altså, vi er nogle stykker, nu Erik du snakkede med, altså vi snakker meget sammen.. øhm.. men ellers så er der ikke noget sådan.. der er ikke noget fællesskab, nej.. det er der ikke.. altså vi mødes til spisetiderne og.. og så ses vi lige, når vi går ud og ryger en smøg og så.. men altså gode venner og sådan noget der, det er vi da.. men.. nej, der er ikke sådan et fællesskab, hvis man kan sige det sådan.

Interviewer: Man holder sig mere for sig selv og mødes med de mennesker, man har fundet ud af, man godt kan lide?

Informant: Ja, så mødes man lige en gang imellem og får en cigaret derude, og så går man ind til sig selv. Ser fjernsyn eller går en tur.. så.. nej.

Beboeren besvarer spørgsmålet om eksistensen af fællesskaber på afdelingen ved at beskrive, hvordan hun har en god kontakt til, og snakker meget med, en af de andre beboere, men ideen om et fællesskab kan hun ikke genkende. Beboerne mødes ved måltider, kaffetid og når de ryger sammen i kabinen på gangen. Når beboeren her siger, at ”gode venner og sådan noget der, det er vi da”, fremstår formuleringen om venskab mere som et fravær af uvenskab. Til analysen hører, at ideen om *fællesskab ikke defineres af intervieweren*, og uddragene må derfor forstås i forlængelse af det, informanterne lægger i begrebet i interviewsituationen.

Interviewer: Kan man tale om, at der er et fællesskab imellem de mennesker der bor her eller hvordan tænker du det?

Informant: Nej, der vil jeg næsten sige med det samme, at det er der ikke. Man slår lige en sludder af henover middagsbordet eller over måltiderne, ikke.. ellers så er der ikke noget.. det er der ikke. Der er godt nok en dagligstue, men.. en kombineret spisestue og dagligstue, men altså.. den bliver ikke brugt til at mødes i eller.. sidde og hygge sig sammen eller sådan noget.

Interviewer: Nej, det har jeg heller ikke rigtig set, når jeg har været her.

Informant: Nej, det gør den ikke.

Interviewer: Er der folk derinde (i opholds- og spisestuen, red.) imellem måltiderne eller?

Informant: Alle.. lige så snart vi har fået vores mad.. så fordamper vi ind på vores værelser eller går ud og får en smøg eller sådan et eller andet, ikk'. Og går så faktisk hver især og passer sig selv.. ja...

Interviewer: Så du vil ikke kalde det et fællesskab, eller sådan?

Informant: Nej, det synes jeg ikke der er noget af.. det synes jeg ikke.

Denne praksis, at afdelingens beboere efter måltiderne igen går hver til sit og bakkes op af de iagttagelser der er gjort på afdelingen i stueetagen. Nedenfor får vi en tredje beboers syn på eksistensen af fællesskaber på afdelingen.

Interviewer: Synes du, man kan tale om, at der er et fællesskab imellem de mennesker der bor her?

Informant: Ikke.. ikke rigtig. Ikke rigtig, fordi hver de har deres egne problemer at slås med.. og.. det synes jeg ikke.

Interviewer: Hvad vil du så kalde det, hvis du skal putte et andet ord på? Hvordan kan man.. tale om det?

Informant: Ja, altså vi bor samme sted, ikk'. Men som jeg siger de.. ja, de har individuelle problemer.

Det er centralt for forståelsen af livet på afdelingerne, at denne beboer, når han bliver bedt om at beskrive sameksistensen⁷⁶ med andre ord end interviewerens, nævner det forhold, at disse mennesker bor samme sted. ”Ja, altså vi bor samme sted, ikk'” skal i det ovenstående ses som mere end en banal konstatering af, at disse mennesker for en periode deler deres fysiske forankring på afdelingen i Thorsgade. Det fungerer i uddraget som svar på spørgsmålet om fællesskaber, og fremstår derfor som forklaringen på beboernes forhold til hinanden. Hermed foretager beboeren en sondring imellem *at vælge hinanden* – en handling som for denne beboer har konnotationer til ideen om fællesskab, og det *at være placeret samme sted*. Det at være placeret og have en hverdag på samme sted er altså ikke synonymt med et fællesskab, men som vi ser det ovenfor, kan der tales om fællesskaber i forbindelse med aktive tilvalg af hinanden. Disse tilvalg gøres på baggrund af de aktiviteter, interesser og fællesheder som beboerne er i stand til at identificere på afdelingen. Det antydes på samme tid, at afdelingens beboere har ”deres egne problemer at slås med”. De fysiske problematikker, som jo i første omgang resulterer i opholdet, og ofte også er ledsaget af psykiske og sociale problematikker, udgør barrierer, når det kommer til at møde hinanden og etablere fællesskaber og socialt samvær.

Som det er nævnt i indledningen til kapitlet, er den iagttagelige aktivitet og anvendelsen af de fælles arealer forskellig i de to aflastningsafdelinger i perioden for undersøgelsen. Hvor de ovenstående uddrag omkring fællesskab alle er fra interviews med beboere i stueetagen, skal vi nu se på nogle lignende fra afdelingen på fjerde sal.

Interviewer: Kan man tale om, at der er et fællesskab.. eller hvordan er der et fællesskab imellem de mennesker der bor her?

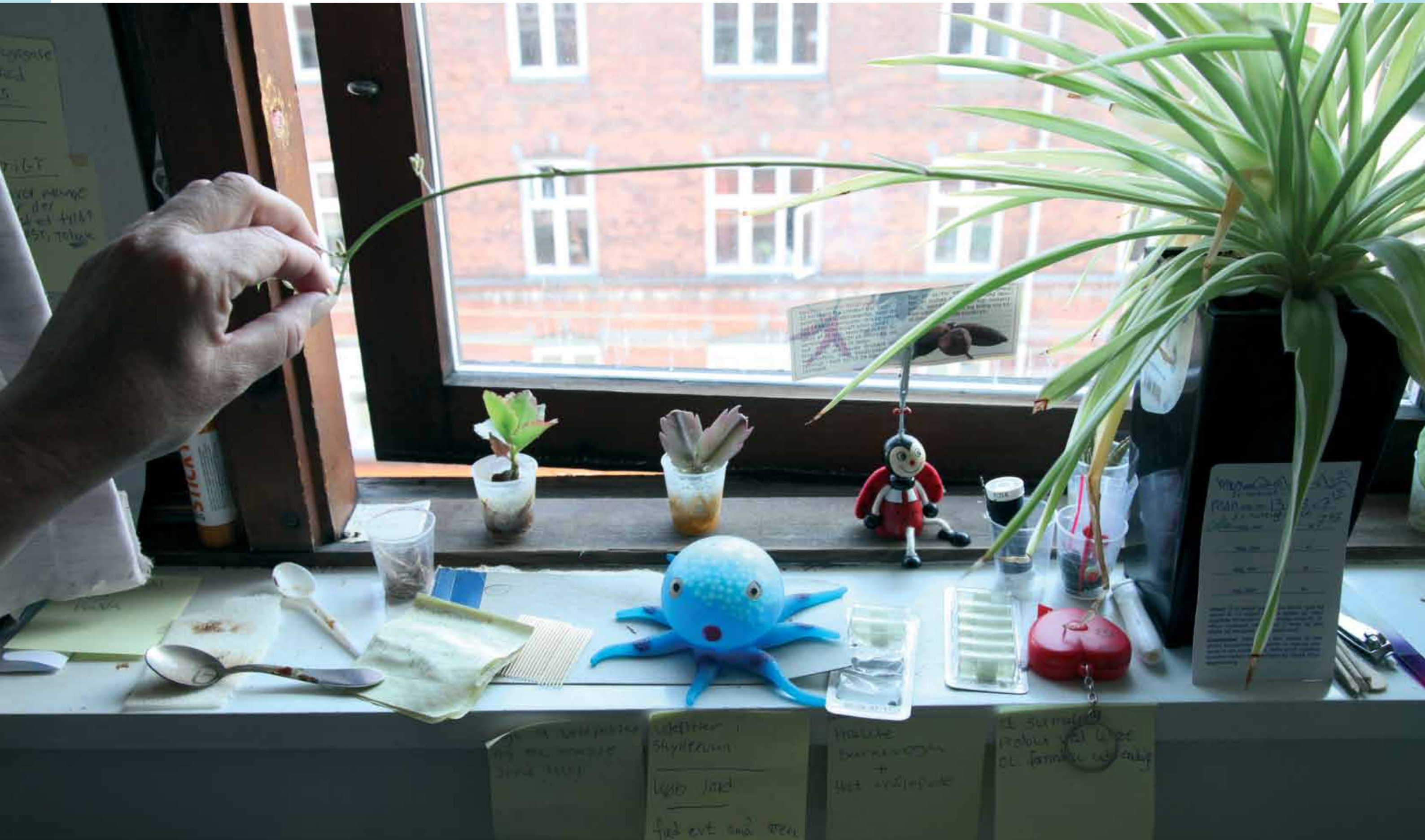
Informant: Ja, men det er sådan lidt på tværs at.. der er blevet lavet sådan en gruppe hvor.. det er dem der gerne vil ud og gå hver dag, ikk', og gå en tur eller to. Og så er der.. en anden gruppe hvor vi, hvor jeg så er, hvor vi sidder og snakker og hygger os.. og så er der en tredje gruppe af.. af skal vi sige sådan.. de der er meget negative overfor personalet, ikk'. De holder sig så lidt for sig selv trods alt. Så.. sådan hænger det sammen.

Interviewer: Så det man har sammen, tager udgangspunkt i det, man gør? Hvis man er en af dem, der gerne vil ud at gå, så er det meget dem man bruger tid sammen med?

Informant: Ja, så vil man bruge tid med dem, ikk'.

⁷⁶ Et begreb der er brugt tidligere om livet i værestedet Oasen.

Handwritten notes on the left side of the desk, including the word "RIGHT" and some illegible text.

Handwritten notes on a sign taped to the window, featuring a diagram of a plant structure.

Handwritten notes on a card or paper placed in front of the large potted plant.

Four green sticky notes with handwritten text are attached to the bottom edge of the desk. The text is partially legible and appears to be related to the experiment.

Afdelingen på fjerde sal er kendetegnet ved mere udtalte sociale forbindelser mellem beboerne. Her fortælles, hvordan beboerne har brug for *noget at mødes om* – altså aktiviteter eller interesser som ikke nødvendigvis er elementer af en i forvejen bestående institutionel rutine som måltider og kaffe. Beboeren fortæller, hvordan det han forstår som fællesskaber, er centreret om interesser af forskellig art. Der etableres med andre ord fællesskaber omkring noget, som kan *gøres*. Der er derfor behov for meningsfulde aktiviteter, som dagens huller og mellemrum kan fyldes ud med for at stille *muligheden for at mødes* til rådighed for beboerne.

Interviewer: Kan man tale om, at der er et fællesskab imellem dem, der bor her, eller hvad synes du om det?

Informant: Det synes jeg er meget individuelt. Nogle kan.. altså overfladesnak, det går meget fint. Sådan som når vi sidder og spiser, der er ikke noget. Jeg tror, det er meget få af dem (de andre beboere, red.), der har en.. det man kalder en fortrolig.. det har jeg ikke rigtig indtryk af, at der er. [...] Jeg synes der er mange af dem.. de er meget sig selv.. altså inde i sig selv, ikk'.. nej, jeg synes nu her, efter.. på det seneste der.. for eksempel den lille kraftige, jeg kan ikke huske, hvad han hedder.

Interviewer: Henrik?

Informant: Henrik, ja, han er jo så sød, ikk'.

Interviewer: Jo, han er meget åben.

Informant: Ja. Og ham kan man sige både noget alvorligt til, og man kan sige noget pjat til ham, ikk'. Og det synes jeg er rart. Det kan man ikke med dem alle sammen.. så kigger de på én, som om man er (smælder med tungen).. (griner) ja.. det må de jo om, det er deres problem, ikk'. Så jeg nøjes med bare at svare dem pænt og.. og så videre uden at vade for meget i det.

Fællesskabet beskrives her som noget *individuelt*. Dette klare paradoks refererer til det forhold, at der ikke er tiltag på afdelingen, som understøtter etablering af fællesskaber. Det er med andre ord individuelt, om beboerne formår at initiere og indgå i et fællesskab. Som det beskrives ovenfor, er mange beboere ikke i stand til at iværksætte eller praktisere fællesskaber. Og samtidig fortælles, hvordan en beboer gennem sit sociale væsen formår at løsne op for dialogen og forbindelserne mellem afdelingens andre. Igen ses, hvordan iværksættelsen af sociale bånd fordrer en ansats i form af et menneske, som er i stand til at tage rollen som *socialt bindeled* på sig. Nedenstående uddrag fra et andet interview understøtter denne analyse.

Informant: Og så er.. jeg også begyndt at få et meget godt forhold til ham, der sidder ved siden af Leif, når vi spiser.

Interviewer: Det er Poul. I rullestolen?

Informant: Øhh.. ja, det er det. Ham kan man også godt tale med.

Interviewer: Ja, han er meget sød.

Informant: Ja, det er han. Meget hensynsfuld.. men øh.. ja, de andre det er.. ja overfladesnak, vil jeg sige.. men det kan jo altså også gå i en periode, ikk'. Men på et eller andet tidspunkt, så bliver man jo lidt træt af det.

Interviewer: Ja, man kan ikke blive ved med at køre i de samme emner.

Informant: Nej, men, fordi hvis man ikke selv prøver på at lave lidt afveksling i samtalen eller omtaler et eller andet man måske har været fælles om at se i tv.. bare for at finde på et eller andet.. så bliver det for trivielt.

Interviewer: Så I taler om en tv-serie eller ting I har set i fjernsynet?

Informant: Ja ja, og spørger nu for eksempel, hvis det er Jørgen (en beboer, red.), så siger jeg 'hvad synes du', ikk'. Og så kommer han med sine kommentarer, og så er der nogle, der hører det og.. så kommer de med deres kommentarer ikk'.. og det sætter ligesom en samtale i gang, ikk', men.. det er hurtigt udebatteret. Man kan ikke.. det er ikke det vilde, der sker.. det er det ikke.

Måltidet står frem som en *anledning* til etablering af fællesskab, man er tæt på hinanden og derfor *dømt til samvær*. Men som det er beskrevet andetsteds, er dette måltid en problematisk social situation, da den kan forekomme fastlåst og meget struktureret. Igen ses behovet for noget udefrakommende *brændstof*, da interaktionerne er i fare for at blive trivielle eller løbe ud i sandet. I pædagogiske sammenhænge bruges begrebet om *det fælles tredje*⁷⁷ til at betegne, hvordan en udefra kommende aktivitet kan forene forskellige aktører og dermed skabe grobund for forståelse, meningsfuldt samvær og relationer. Som uddraget viser, er sådanne situationer begrænset. Tv-programmer kan have en effekt, men har, som social reference, et begrænset potentiale. Beboerne har behov for delte referencer, der muliggør en identifikation på tværs af livslinjer. Gåture blandt en lille gruppe beboere, fungerer på denne måde, hvor de deltagende beboere får fælles oplevelser, der direkte refererer til det fælles liv på afdelingen. Det kan ses, at denne aktivitet resulterer i en art samhørighed og et grundlag i det sociale, som understøtter og leder til yderligere meningsfuldt samvær.

AFDELINGERNES BETYDNING FOR DE MENNESKER DER BOR DER

Dette afsnit skildrer, på hvilke måder aflastningsafdelingerne hjælper beboerne forskellige i aspekter af deres liv. Som det fornemmes gennem interviewuddragene, er de positive sider og effekter af opholdet ikke altid dem, der er længst fremme i hukommelsen, når livet på afdelingerne bliver reflekteret og fortalt. Udbyttet af opholdet fremstår dog tydeligt i en række tilfælde, hvor beboere følges videre eller flytter fra den ene afdeling til den anden. Og det ses gennem det længerevarende samvær og de nære relationer, der opbygges mellem nogle af afdelingens beboere over tid.

Til at starte dette afsnit skrives en scene, der har base i et af flere 'aftenfeltarbejder' foretaget på afdelingerne.

Scene:

Ved ankomsten til afdelingen kort efter kl. atten sidder to beboere i opholdsstuen og ser tv. Det fornemmes, at aftenmåltidet er afsluttet kort forinden. De to beboere taler ikke sammen, men betragter apparatets billeder i stilhed. Omkring ti minutter senere kommer yderligere to beboere ind i opholdsstuen og sætter sig. Som det før er iagttaget, samler en større gruppe beboere sig nu gradvist frem imod kl. nitten, hvor der serveres aftenkaffe – dagens sidste anledning til samling i stuen. Der er en del samtale denne aften, og flere af de forsamlede deltager ved at fortælle om deres oplevelser med at have hunde og kæledyr. Da kaffen serveres, kommer yderligere en beboer til stuen og indtager sin faste plads ved bordet. En mandlig beboer ankommer senere, flere minutter efter de fremmødte beboere er begyndt at indtage kaffe og de ostemadder, der serveres sammen med kaffen. Allerede fra hans indtræden i rummet adresserer han en konflikt, der handler om enkelte beboeres såkaldte "grådighed" og hensynsløse forhold til indtagelse af drikke og mad ved disse lejligheder. En beboer, der tilsyneladende føler sig som en del af denne konflikt, svarer igen ved at sige, at han kun har taget to ostemadder "så ved alle det". Der er en mærkbar dår-

⁷⁷ Fx Madsen 2000.

lig stemning ved bordene i nogle minutter, tydeliggjort af en udpræget tavshed, hvorefter samtalen igen begynder at krydse hen over kaffe, the og ostemadder. Da beboerne har indtaget deres mad og drikke, vendes opmærksomheden mod det fjernsyn, der er tændt i den anden ende af rummet. En del af beboerne bliver siddende og ser programmet ”Hammerlag”. Det kommenteres jævnligt af flere beboere, og dette leder til korte samtaler. Alle tilbageværende beboere har deres opmærksomhed rettet mod fjernsynsskærmen, hvor programmet ”Bonderøven” overtager. To beboere vender tilbage til opholdsstuen efter et besøg i rygekabinen, og en gang imellem fortrækker en beboer til sit værelse. Oftest sker det i stilhed, men det ses også, hvordan der hilses ”godnat”, når rummet forlades. ”TV-avisen” følger som det næste program i rækken og derefter et ”Kontant”-program om svindel. Igen iagttages, hvordan en række spredte kommentarer akkompagnerer lyden og billederne fra den ophængte skærm. Da klokken er ca. et kvarter i ti, er der kun en beboer og en antropolog tilbage i rummet. I tiden frem til kvart over elleve er rummet ramme om en intens fortælling om en beboers liv og den personlige rute, der før denne beboer leder frem til afdelingen.

Den mandlige beboer fortæller, hvordan en blodprop, i en række af blodpropper i hjernen, har resulteret i hallucinationer og en deraffølgende angst for at være alene i hjemmet og tage vare på sig selv. Symptomerne starter under en ferie, hvor manden indlægges akut som følge af en række hallucinationer, der vækker stor uro i både ham selv og den gruppe mennesker han rejser med. På dansk grund opsøger han psykiatrisk skadestue, og sendes herfra hjem med nogle piller og beskeden om, at egen læge vil overtage. Tilbage i hjemmet venter manden otte måneder, hvor en række skrækindjagende hallucinationer sætter deres tydelige mærke på hverdagen. Han fortæller blandt andet - en fortælling der fremstår meget stærkt med den næsten filmiske underlægning af det susende ventilations-system i den affolkede opholdsstue på afdelingen – hvordan han en aften har oplevet et helt symfoniorkester spille musik på taget af bygningen over for lejlighedens vinduer. Han lever i en tilstand af angst og er, som han selv fortæller det, ude af stand til at vurdere sine omgivers rigtighed. Det kulminerer en aften, hvor manden som følge af angst overnatter hos et familiemedlem og opfyldt af skræk vækker dette midt på natten, da han finder en sort mand på to en halv meter stående i lejligheden. Familiemedlemmet kan ikke se denne ”ubudne gæst”, til trods for at den nuværende beboer på aflastningsafdelingen ”lyser ham lige i ansigtet med en Nefa lygte”. Denne hændelse overbeviser det ellers tvivlende familiemedlem om eksistensen af disse forskellige virkelighedsopfattelser, og de tager igen til psykiatrisk skadestue – denne gang med et mere hensigtsmæssigt udfald, da beboeren indlægges og udredes på halvandet døgn, og herfra sættes i gang med en passende medicinsk behandling.

En beboers historie og sygdomsforløb er her beskrevet. Rækken af blodpropper har ikke kun resulteret i en nedsat fysisk formåen og derfor mandens tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet og en stilling, som han satte stor pris på. Den fører også til en ny livssituation med hallucinationer og angst. Scenen beskriver, hvordan grundlaget for beboers liv er revet op, og livet har taget en radikal og uventet drejning. I mand-

ens fortælling fornemmes taknemmeligheden over aflastningsafdelingens eksistens. Han er, parallelt med de kritikpunkter der stilles op i forhold til livet på afdelingen i andre sammenhænge, taknemmelig for, at han her kan finde den tryghed og sikkerhed, som personalets døgnbemanding og daglige støtte giver i forhold til hans både fysiske og psykiske velbefindende. Beboeren fortæller, hvordan afdelingen er et godt sted at afprøve den form for bofællesskab, som han har indset og indstillet sig på, vil være en del af hans fremtidige liv.

En anden beboer som gennem feltarbejdet viser, hvordan afdelingen hjælper hende i det daglige, er en kvinde, der selv har valgt indflytningen. I dette tilfælde giver termen *aflastning* helt konkret mening, da hun anvender værelset og opholdet på afdelingen som en form for *pause* fra den lejlighed, der ellers udgør den fysiske ramme om hendes liv. Hun har selv valgt at flytte ind, og kan, som hun ofte nævner det, selv vælge, hvornår hun vil flytte hjem igen. Vi ser altså, hvordan selve det forhold, at hun bliver boende på afdelingen, indirekte repræsenterer den hjælp og assistance, som afdelingen yder hende i hverdagslivet. Kvinden får desuden hjælp til at få sin lejlighed gjort ren og sat i orden under opholdet, noget hun ikke selv er i stand til at varetage som følge af psykiske problemstillinger.

Sidste eksempel i denne sammenhæng handler om en beboer, der har levet et turbulent liv imellem egen lejlighed og en lang række hospitalsindlæggelser. Han har en lang *karriere*⁷⁸ med brug af narkotiske stoffer og alkohol og lider som gammel af en række komplikationer og sygdomme, der følger denne hårde livsførelse. Manden flyttede ind på afdelingen efter et længere ophold på hospitalet, der var forårsaget af en periode med massivt misbrug af forskellige substanser, manglende indtagelse af mad og en uregelmæssig håndtering af diabetes. Beboeren fortæller selv den nylige indlæggelse som en konsekvens af en ensom tilværelse, hvor en lejlighed, der indeholder mange ubehagelige minder, bliver at betragte som et *eksistentielt fængsel*. Dette fordi han som følge af en nyligere opstået immobilitet ikke er i stand til at forlade sin lejlighed og dermed er hensat til et ensomt liv, hvor eneste regelmæssige sociale kontakt kommer via de tre daglige besøg af hjemmeplejen, lejlighedsvise hjemmesygeplejersker og en ekskæreste, der kom i lejligheden nogle gange om måneden. Afdelingen afhjælper denne mands immobilitet i såvel fysisk som social forstand. Han er i Multihuset placeret i en sammenhæng, hvor han kan komme på gaden og skabe sig en række vigtige sociale kontakter i både huset⁷⁹ og i den omkringliggende offentlighedsliv. Med livet på afdelingen gives han mulighed for at vise et ansigt udadtil, som matcher de tanker, han nærer om sin egen person. Det handler konkret om, at afdelingens personale assisterer ham med den personlige hygiejne og vasker beboernes tøj. Den amerikanske sociolog Erving Goffman arbejder med ideen om, at social interaktion består af minutiøst samarbejde, der handler om at passe på hinanden og hjælpe en given situation deltager med at opretholde et passende ansigt (Goffman 1959). Gennem disse forhandlinger opretholdes en fælles foretrukken definition af situationen og en lang række ubehageligheder og pinligheder, ting som vil true den sociale situation, forebygges. Ved at anvende dette perspektiv på beboers afdelingsliv, ses hvordan personalet assisterer manden i at opretholde et ansigt (ibid.), der giver ham en række nye muligheder for at indgå sociale møder. Interaktionen, og den måde dens aktører præsenterer sig selv på,⁸⁰ er med dette perspektiv altafgørende for den sociale situation. Her ses hvordan evnen til at komme velsigneret, ren og nybarberet ’på gaden’ ikke bare resulterer i nye møder, men også hvordan denne ’præsentation af beboers selv’ er et forhold, der influerer tilbage på selvoplevelsen og genererer mulighed for at betragte sig selv i et andet lys.⁸¹

⁷⁸ Karrierebegrebet anvendes inden for sociologien også til at beskrive personers uformelle eller institutionaliserede livsforløb (se fx Goffman 1961, Becker 1963).

⁷⁹ Denne beboer er dygtig til at etablere sociale forbindelser til andre og har derfor et netværk bestående af mennesker fra husets aflastningsafdelinger, Oasen og E-huset, som har lokaler under samme tag.

⁸⁰ Titlen på Goffmans værk fra 1959 er *The presentation of self in everyday life*.

⁸¹ Denne oplevelse er helt konkret fastholdt i et billede der er taget af beboeren af en forbipasserende fotograf på hjørnet ved gadens lokale købmand. En kopi er efterfølgende givet til manden og hængt op på værelset. Beboeren henviser adskillige gange til billedet med kommentarer om, ’hvor frisk han ser ud’.

VI MØDES PÅ ”HJØRNET” – KRYDSENDE LINJER I ET SOCIALT LANDSKAB

Multihuset ligger i Thorsgade. Vi skal afsluttende se ud og på, hvordan lokalområdet tages i anvendelse af beboere fra huset, og hvordan der her skabes vigtige sociale forbindelser. Gennem feltarbejdet er beboere fra aflastningsafdelingerne fulgt i de daglige ture ud af huset.

Den lokale købmand indtager en vigtig plads i denne sammenhæng, da området uden for forretningen anvendes som *socialt sted* af beboere fra aflastningen og E-huset og andre med tilknytning huset. For disse mennesker, der alle har brug af alkohol som en delt reference, indtager hjørnet og et postdepot, der anvendes som siddeplads, form af en *selvskabt social institution*.⁸² Her kan mennesker mødes og gennem samvær med andre kompensere for de fællesskaber, der er tabt ved indflytning. På ”Hjørnet” som stedet kaldes af flere, bliver det muligt at indgå i en selvvalgt social sammenhæng om aktiviteter, der relaterer til disse personers tidligere liv. ”Hjørnet” fungerer som en *satellit*⁸³ i et større uformelt socialt netværk, hvor beboerne også handler og udveksler piller og hash med hinanden. Aktiviteter som ikke kan praktiseres på samme ligefremme måde i Oasen eller husets andre afdelinger. Anvendelsen af offentligheden resulterer desuden i møder med andre, der har en hverdag i gaden. Gadens liv bringer stof til de samtaler der føres på ”Hjørnet”, og interessefællesskabet omkring alkohol og andre euforiserende stoffer er samværets fundament. En gruppe mennesker indretter sig her og finder hinanden på tværs af de grænser husets afdelinger stiller op.⁸⁴ Aktiviteten på ”Hjørnet” kan altså betragtes som en bestående social institution der, som meget andet i huset, er kendetegnet ved at have et skiftende og midlertidigt klientel.

KAPITEL 4: *Tag over hovedet – et SÆRT privilegium*

INTRODUKTION TIL SÆRBOLIGERNE

Hvor Multihusets aflastningsafdelinger nås gennem indgangen for enden af den lange rampe i gadens nummer 61, og værestedet Oasens hovedindgang findes nogle meter længere nede ad gaden, har menneskerne i de særboliger, der er genstand for dette kapitel, en selvstændig indgang i Thorsgades nummer 63. På den anden side af den ellers almindeligt udseende opgangsdør udfolder sig et opgangsfællesskab, der er alt andet end konventionelt. I opgangen findes 10 boliger og tilhørende fællesarealer, som tilbydes mennesker, der har haft længerevarende berøring med hjemløshed og forskellige problemkomplekser, som involverer psykisk sygdom, komplekse stofmisbrug (alkohol, narkotiske stoffer, piller etc.), sociale problematikker og i de flestes tilfælde noget af det hele. Beboerne deler erfaringer med hjemløshed i mange former – enten fordi de i bogstaveligste forstand har boet på gaden i længere perioder af deres liv, som såkaldte *gadesovere*, eller fordi de har levet en rastløs og hjemløs tilværelse mellem skiftende herberger, bekendtes sofaer og lejede værelser. Opgangens beboere visiteres til en bolig gennem Københavns Kommunes Hjemløseenhed og tilbydes i huset den særlige service, at det offentlige system kommer til dem. Det vil sige, at møder med sagsbehandlere, psykiatere og andre offentlige instanser afholdes i huset eventuelt understøttet af pædagogisk personale, der til dagligt fungerer som støtte- og kontaktpersoner og arbejder tæt sammen med beboerne. I særboligerne rummes mennesker, der ikke kan få plads i andre eksisterende tilbud for målgruppen. Der stilles meget få krav til nye beboere, og det handler i hovedtræk om, at de ønsker sig en bolig og er visiteret gennem Hjemløseenheden. Under feltarbejdet bor der syv mennesker i opgangens boliger.

Beboerne har i dagtimerne pædagogisk støtte til både praktiske og eksistentielle problemstillinger. Det tilknyttede personale understøtter alt fra almindelige praktiske gøremål, fx hjælp til en opvask der hober sig op, over akut behov for lægebesøg eller almindelig konsultation, til eksistentielle samtaler og støtte i de ofte kaotiske perioder, som er en del af beboernes liv. Støtten ydes af en fuldtidsansat pædagog og en halvtidsansat socialrådgiver med socialpædagogiske funktioner, der bruger den anden halvdel af sin professionelle hverdag som kok i Oasen, og som også løser mindre opgaver i husets andre afdelinger. Da personalet er ansat i dagtimerne, finder den støtte, der knytter sig til deres funktioner, sted i dette tidsrum. Opgangsfællesskabet fungerer altså i udgangspunktet som en almindelig opgang, hvor beboerne er naboer med hver deres hoveddør, privatliv og intimsfære. I praksis ser billedet alligevel anderledes ud, da beboerne finder gensidig forståelse, interessefællesskaber, venskaber, men også fjendskaber og konflikter hos hinanden i opgangen. De støtter hinanden bl.a. gennem en forståelse for hinandens livssituation, som baserer sig på de delte livsvilkår, som alle til stadighed oplever på egen krop. De strides og tager afstand fra hinanden, når privatlivet ikke respekteres, når de fælles arealer ikke behandles ordentligt eller med modstridende ideer om deres funktionalitet og stand, og når de forskellige beboere befinder sig i hver deres ende af det brede spektrum af vekslende tilstande, der generelt kendetegner deres liv.

⁸² Jf. fx Berger & Luckmann 1966.

⁸³ Den lokale bodega kan på samme måde siges at udgøre en sådan satellit.

⁸⁴ Her fx grænsen mellem aflastningsafdelingerne og E-huset, der er tydelig som følge af forskellige administrationer og forskelligt rettede formål.

Der findes to indgange til opgangen. Den ene går gennem opgangsdøren fra gaden, den anden gennem en aflåst dør fra Oasen. Beboerne og det personale, der kommer i opgangen, er de eneste brugere af denne passage mellem værested og beboelsesområde, og døren udgør hermed en art *kattelem*, der for særboligernes beboere markerer muligheden for gennemgang og tilbagetrækning, men for værestedets brugere ikke er en farbar vej. For de andre brugere er denne passage omgivet af en vis mystik og markerer en tydelig grænse – til en sær og anden verden.⁸⁵ Det er gennem denne dør, at særboligernes beboere viser deres ofte påvirkede og omtågede *ansigter*,⁸⁶ og det er gennem denne dør, de trækker sig tilbage til deres egen verden. Som feltarbejder fremtræder grænsen tydeligt, da den efter flere ugers arbejde i huset omsider passerer. Døren fra værestedet kan betragtes som det skab, der i den litterære beretning om parallelverdenen Narnia⁸⁷ skaber gennemgang til et helt andet univers. På den brede opgangs betontrapper bevæger man sig som besøgende forbi hoveddøre og døre til fælles arealer. Lejligheder, værelser og korridorer fremtræder som en labyrint, der gennem små hints som resterne af nylige bloddråber på gulve og døre, ikke-identificerbare pletter, der er forsøgt tørret af det grove gulv på betontrappen, og indgange der er repareret eller mærket som følge af spark og forsøg på indtrængen, vidner om voldsomme episoder og en anderledes livsførelse. Nogle har små lejligheder med et lille køkken, bad, toilet og en stue, andre lever i eget værelse, men hvor de deler disse faciliteter med en anden beboer.

I kapitlet er det hovedsageligt særboligernes personale, der kommer til orde gennem uddrag af interviews. Dette skyldes, at opgangens beboere har været svære at planlægge møder og lave konkrete interviewaftaler med, som følge af periodisk fravær fra deres lejligheder⁸⁸ og påvirkning af rusmidler. Men det skyldes også, at de interviews og uformelle samtaler, som faktisk er foretaget med fem af opgangens beboere, har en ujævn struktur og derfor ikke nødvendigvis giver mening i analysen i form af ordrette uddrag. De har dog været yderst værdifulde i arbejdet med at forstå og begrebsliggøre beboernes hverdag.

I perioden for feltarbejdet var der blandt personalet en stor gejst og tro på, at man kunne hjælpe disse beboere til at få deres hjem og situation til at fungere (bedre). Det har senere vist sig ikke at være muligt, og beboerne er derfor ved at flytte ud.

INTRODUKTION TIL METODE OG OPGANGENS BEBOERE

Som vej ind i beskrivelsen af opgangens beboere og deres komplekse liv, skal vi først nærme os en karakteristik. Beboerne er forskellige, men deler alligevel en række vilkår og erfaringer fra deres tidligere og nuværende hverdagsliv. Kapitlet er, som skrevet, båret af interviewuddrag med opgangens to ansatte, fordi kontinuerlige relationer med beboerne var besværliggjort af flere forhold. For det første var ambitionen – som følge af etiske overvejelser og et ønske om at blive 'inviteret indenfor' af beboerne selv – at skabe en række bæredygtige relationer gennem uformelle møder i værestedet Oasen, hvor flere beboere kommer dagligt eller jævnligt. Dette viste sig sværere end forventet. De sociale strukturer i Oasen gjorde mødet med særboligernes beboere svært, fordi de befandt sig i periferien af værestedets fællesskaber.⁸⁹ Deres tilstedeværelse i Oasen resulterede derfor i lejlighedsvis samtaler, men ikke i egentlige relationer, der kunne bygges videre på og dermed fungere som uformelle invitationer til livet og lejlighederne. Aftaler havde svære vilkår, idet de blev glemt eller beboerne i flere tilfælde var for berusede til at gennemføre en aftale. Vejen til opgangen endte derfor med at gå gennem aftaler om, at 'der kunne bankes på døren i

⁸⁵ Noget som er iagttaget gennem talrige episoder i værestedets daglige liv.

⁸⁶ Der trækkes her på en mikrosociologisk forståelse af begrebet *ansigt* af bl.a. Erving Goffman, og den måde mennesker præsenterer sig på over for hinanden i det daglige liv (Goffman 1959). Se side 93.

⁸⁷ "The Chronicles of Narnia" af den engelske forfatter C. S. Lewis.

⁸⁸ Beboerne bruger ofte en del af deres tid på gaden.

⁸⁹ Dette kom bl.a. til udtryk igennem en tydelig opdeling og social grænsedragning imellem værestedets brugere og disse særlige beboere. Fx omtales opgangens beboere ved det store bord, der huser en gruppe af værestedets stamgæster, som "dem deroppefra". Herved ses, hvordan der eksisterer en os og dem tænkning hos nogle af værestedets brugere.

morgen', og den fysiske adgang til opgangen gik i disse tilfælde gennem personalet. I et tilfælde indgik Multihusets daglige leder en interviewaftale, og hun viste også vej til den pågældende beboers værelse og introducerede feltarbejder og informant for hinanden. Hermed ses, hvordan mødet med særboligernes beboere har krævet en særlig konfrontation af eller intervention i deres verden. Særboligerne indeholder ingen institutionaliserede rutiner og situationer, som fx et fælles måltid, og vejen til opgangens er gået via ansattes nøglebundter og konfrontation af beboernes liv ved deres respektive hoveddøre.

Af husets syv beboere har der været etableret relationer til fem. Der er foretaget formelle interviews med to af disse fem beboere og ustrukturerede samtaler med de tre.

Med dette uddybende appendiks til rapportens metodekapitel er det tid til en beskrivelse af opgangens beboere. Nedenfor giver de to ansatte deres bud på fællesnævnerne for beboerne, og dernæst analyseres uddrag fra interviews med to beboere.

Interviewer: Kan du fortælle lidt om, hvad der kendetegner de mennesker, som bor i særboligerne?

Ansæt: Altså, der er jo lidt forskellige mennesker, men generelt er det jo.. når man kommer indenfor, er det meget kaospræget, og de fleste af dem har massive alkoholproblemer. Det er blevet det helt gennemgående tema, der er her, det er alkohol. Det er det største problem for de fleste. Her er så en, som falder uden for den kategori. [...] det er helt klart problemet for dem alle sammen, at de drikker alt for meget. Og det har jo en masse.. følger.. hvis man er fuld hele tiden, så bliver det ret svært, at gøre de dagligdags ting der skal til, og i det hele taget bare få en hverdag til at fungere. Så er der jo også meget med psykiske problemer og sociale problematikker, men det meste af det tager altså afsæt i alt for meget alkohol igennem alt for mange år.

Interviewer: Det er en fællesnævner?

Ansæt: Ja, det synes jeg. Og så det at alle beboerne har været hjemløse.. men det har mange af dem så også været, fordi at de har drukket så meget, ikk'.

Beboerne er forskellige, men massive alkoholproblemer, psykiske og sociale problemstillinger udgør en fællesnævner og kimen til det, den ansatte beskriver som en *kaospræget* stemning i opgang og boliger. Tilsammen med længere tids hjemløshed kendetegner disse forhold beboerne.

Opgangens anden medarbejder karakteriserer beboerne på følgende måde.

Ansæt: Der bor jo nogle grønlandere i hvert fald, som kommer hertil med deres egen kultur. De er lidt specielle i forhold til nogle af de andre beboere. [...] de er meget gæstfrie og ja.. de kunne aldrig drømme om at smide nogen ud for eksempel. [...] og så har vi nogle fra Sundholm, som er meget præget af alkoholmisbrug.. og så, ja.. så en der falder lidt uden for nummer, der er lidt speciel, som nok også er på vej ud igen, vil jeg tro, fordi det faktisk går ok. [...] hun er lidt svær at kategorisere altså hun.. hun er faldet uden for systemet på baggrund af nogle tragiske hændelser [...]

Der er ikke tale om en homogen gruppe beboere, som ovenfor kategoriseres som fx 'grønlandere' og 'nogle fra Sundholm'. Der fortælles også om en kvindelig beboer, som tilsyneladende befinder sig på grænsen til den øvrige beboergruppe. Ved at betragte beskrivelsen af denne beboer, der fortælles om som *anderledes*, ses, at der hos personalet eksisterer en bestemt ide, om de måder beboerne kan være *særlige* på. Kvinden falder uden for ved *ikke* at være misbruger. Hun er socialt og psykisk skrøbelig og har levet en lang årrække som hjemløs, men har altså ikke et misbrug. Hun bliver her symbol på de udprægede individuelle forskelle blandt beboerne. Hun er også udenfor i forhold til det sociale systems kategorier og lever måske i et tomrum, fordi der ikke findes passende tilbud i det etablerede sociale system. Kvinden beskriver selv sin situation på følgende måde:

"Jeg hører ikke til den almindelige skare. Jeg bor her, fordi jeg har været ulovlig forfulgt siden 1980. [...] I 1980 blev jeg smidt ud af skolevæsnet, uden varsel, uden opsigelse. For man kan jo ikke udfærdige opsigelse, der lyder på, at den pågældende har gjort sin pligt og har nægtet at medvirke i forbrydelser, så jeg har ikke fået nogen opsigelse, og siden er jeg blevet tvangsholdt under socialsektoren [...]. Så jeg er altså her fordi jeg.. for at være fri for at rende rundt på gaden."

Kvinden fortæller, i løbet af de timer vores eneste interview varer, at hun i en lang årrække har befundet sig i det sociale systems grænseland. Hendes historie viser, hvorledes opgangen rummer både det, der i bred samfundsmæssig forstand er *urummeligt*, mennesker som er ramt af massive misbrugsproblemer og hjemløshed - og det der kan kaldes *det uerkendte urummelige*, mennesker som falder totalt uden for det sociale systems etablerede kategorier og tilbud. Kvinden bliver i dette tilfælde den undtagelse, der for personalet og det udefrakommende blik får resten af husets beboere til at fremstå som en homogen gruppe. Deres beretninger om vejen til deres nuværende livssituation, og dermed en bolig i huset, er, når man lytter og ser nærmere efter, varierede og efterlader indtrykket af en yderst heterogen gruppe mennesker, der ad forskellige ruter er havnet i en situation med misbrug og hjemløshed. En anden beboer fortæller følgende om sit liv.

Beboer: Jeg flytter ind her, fordi kommunen siger at jeg.. jeg får tilbudt en bolig oppe ved Brønshøj Husum, og de ringer så ned til herberget, og jeg står virkelig og er ved at blive slået ihjel dernede, fordi jeg er den eneste, der ikke er narkoman, blandt jeg ved ikke hvor mange narkomaner.

Interviewer: Og herberget er det sted, du fortalte om før?

Beboer: Ja, og jeg bliver aldrig rask af at være der.. selv politiet kommer ind og spørger, 'hvad laver sådan en som dig her', og jeg siger, 'det ved jeg ikke, det må I spørge Københavns Kommune om'.. [...] kommunen siger så til mig, eller det er Hjemløseenheden, der siger til mig at 'vi har kun de her ACT-lejligheder, vi synes kunne være godt for dig', fordi jeg havde et amfetamin misbrug. Og det havde jeg jo kun, fordi jeg blev smidt på gaden og skulle klare alle de her ting selv. Jeg mistede jo hele min familie og alt og begyndte at tage noget amfetamin, for at kunne klare det der fireogtyve timers larm og stress og tanker. Du bliver lidt stærkere (af stoffet, red.), og man kan bedre overskue tingene. Jeg blev også sendt til misbrugscentret, og der mente de ikke, at jeg var misbruger nok, altså jeg har bare siddet i klemme i kommunen.

Igen fortælles om det at sidde i klemme mellem systemer og tilbud. Andetsteds i interviewet fortæller kvinden om tiden før indflytning i opgangen, hvor en desperat og rastløs livssituation udspillede sig i lejede værelser og på skiftende herberger. Andre beboere fortæller om de mange år som hjemløse på gaden og fremviser fysiske ar som tegn på livet i gadens hjemløsemiljøer, på byens herberger og i mødet med omverdenen.⁹⁰ Nedenstående scene beskriver en hændelse, der giver indblik i hverdagslivet hos en af opgangens mandlige beboere:

Scene:

Det er morgen i Oasen, og tidligt, inden andre brugere er ankommet, indfinder en beboer fra opgangen med særboliger sig ved det lange bord, der er placeret langs vinduerne mod gaden. Han henter kaffe flere gange og sidder alene ved den bordende, der er tættest på køkkenet. Manden er iført jakke og bukser, der begge bærer logoet fra hjemløseavisen "Hus Forbi". På gulvet ligger en avistaske med samme logo, der indeholder et bundt aviser, som han skal på gaden og sælge senere på dagen. Enkelte faste brugere ankommer til værestedet, og to ældre herrer sætter sig ved et mindre bord i umiddelbar nærhed af beboeren fra opgangen. De to mænd diskuterer emner, der relaterer sig til dagens mediedebat, og har ikke anden kontakt til beboeren ved det lange bord, end den lavmælte hilsen, der veksles ved deres ankomst til lokalet. Da deres samtale runder gårsdagens resultat af folketingsvalget og derfra kommer til at handle om indvandrere og integration, byder beboeren fra særboligerne ind i samtalen ved at fortælle om et overfald, han har været udsat for. Han fortæller, hvordan en gruppe, der beskrives med termen "indvandrerdrøge", har slået ham ned og stjålet hans penge. Hændelsen fandt sted en nat, hvor han var for beruset til at kunne forsvare sig selv eller flygte. Beboeren fremviser ved samme lejlighed et stort ar, der er placeret henover hans ribben og stammer fra et andet overfald, hvor han blev skåret med en kniv. Fortællingerne kommenteres kort af de to ældre mænd, der derefter vender sig imod hinanden og taler videre. En tredje fast bruger af værestedet er ankommet og kommer med spydige kommentarer til disse fortællinger fra den anden ende af rummet. Det resulterer i en række sproglige konfrontationer der, i den ellers rolige morgenstund, fremstår intenst og i korte perioder skaber en fortættet og anspændt stemning i lokalet. Undertegnede sætter sig hen til bordet under vinduerne, og beboeren fortæller her, flere gange afbrudt af kommentarer fra den anden ende af rummet og gensvar på disse provokationer, om en barndom med den ene forældres død og en turbulent opvækst med "for meget ballade", flytninger og grundlæggende besværligheder med at passe ind. Beboeren kommer flere gange ugentligt i værestedet om morgenen for at tale med medarbejderne her. Husets sociale vicevært og altnuligmand, der også er at finde i værestedet, udfylder en vigtig social funktion for manden, og det samme kan siges om flere af de andre ansatte. Da en af de pædagoger, der er ansat i særboligerne, møder op, drøfter beboeren en situation, der opstod på opgangen dagen forinden. Han er blevet uvenner med en anden beboer, der er "flippet ud og har råbt og skreget" på grund af en række uoverensstemmelser. Manden fortæller den ansatte, at han ikke længere har tænkt sig at gøre denne beboer tjenester. Pædagogen forsøger at mildne hans attitude ved at sige, at den anden beboer har været påvirket og sandsynligvis ikke kan huske, hvad der er sket, men han giver udtryk for ikke at ville ændre holdning. Da morgen bliver til formiddag, fortæller beboeren, at han skal til "Frederiksberg for at hente sin medicin" og derefter ud og sælge sine Hus Forbi-aviser på byens gader. Han rejser sig, tager avistasken over skuldrene og forsvinder ud ad døren.

⁹⁰ Jf. Svendsen-Tune 2002.

Som det antydes, har denne person en perifer rolle i Oasen og bruger det meste af tiden alene. Det ses, hvordan værestedets udefrakommende brugere har et afmålt og distanceret forhold til manden – hvordan han er ”en af dem deroppefra” – men også at de forskellige aktører ’bruger’ hinanden, både gennem venligsindet samtale og verbale konfrontationer. Beboeren henter vigtige sociale oplevelser i dette rum, da relationen til flere medarbejdere synes at have stor betydning i hans liv. En afsærboligernes ansatte beskriver det på følgende måde:

”Der er også mange, der bruger Oasen og nyder at komme ind og få den der kop morgenkaffe og lige få lidt social kontakt med enten mig eller med nogle af de andre personaler nede i Oasen. Vi har en, der næsten hver morgen ved syv-tiden lige kigger forbi, ikk’. Altså i hans gode perioder, og så er det ikke mig han skal sige hej til, så er det Anders eller Jørgen (to ansatte i huset der også er i Oasen, red.).”

Værestedet muliggør en kontakt til personalet, hos hvem beboeren henter støtte til og sparring om, livet i opgangen. Han fortæller fx ofte, hvad tid han er kommet i seng, og der er plads til at reflektere og drøfte relationerne til opgangens øvrige beboere. Værestedet fungerer altså som et *mellemrum mellem boligen og gaden* for denne beboer. Han undslipper opgangen og den fysiske nærhed til opgangens andre sær-beboere, men har i værestedet alligevel mulighed for at spise mad og drikke kaffe i en atmosfære, der er rolig og genkendelig. For denne mand, og flere andre, er det desuden uoverskueligt at holde boligen ren. Det betyder, at flere værelser er beskidte og uhygiejniske. Værestedet byder ind med et rent og ordnet miljø, der er rart at opholde sig i, inden beboeren går på gaden.

Scenen fortæller desuden om mandens erfaringer med vold og overfald og et omtumlet liv på gaden. Den beskriver de barske vilkår, han møder i sin hverdag. Han bruger størstedelen af sin tid ude og omkring med at sælge aviser og drikke, men har med værelset muligheden for at trække sig tilbage, når dette liv bliver for utåleligt, og når han har brug for hjælp og støtte. Dette mønster går igen hos de mandlige beboere. De kvindelige beboere bruger, med undtagelse af én der overnatter hos en mand, mere tid i deres boliger.

Opsamlende kan det siges, at opgangens beboere deler nogle *overskrifter* for deres liv, men at de *historier*, som udfolder sig under disse overskrifter, byder på en bred variation af beretninger om livet i samfundets skyggefulde afkroge. De er karakteriseret ved massive misbrug, psykisk og fysisk sårbarhed og erfaringer med længere tids hjemløshed, men som afsnittet viser, byder livet bag hver eneste lejligheds- eller værelsesdør på forskelle, undtagelser og variationer over dette tema. Beboerne deler erfaringer i forhold til det at være objekt for offentlige tiltag, som ikke favner dem, men måske nærmere bidrager til følelsen af at være uforstået og udenfor. Fælles for dem er berøringen med disse aspekter af livet, og følelsen af at befinde sig i samfundets randområder – i det sociale systems blinde vinkler.

ET BLIK IND I EN SKJULT HVERDAG

Dette afsnit handler om den omskiftelighed og de vilkår, der er knyttet til beboere og personales hverdag. Indledende giver en af opgangens ansatte sin beskrivelse af stemningen i opgangen.

”[...] stemningen i boligerne afhænger både af årstiden og af tiden på måneden. Fordi julen er en frygtelig forfærdelig tid for rigtig mange af vores beboere,

og derfor så er vi også på vej ind i en tid, hvor frustrationerne trives (interviewet foretages i november måned, red.). Så året har sin gang, forstået på den måde, at om sommeren så er alt jo bare.. langt lettere fordi man.. alle vennerne er jo også ude på gaden og drikker bajere, og livet er en fest. Og vinteren, den er ikke særlig sjov. Øhm.. månedsvist går det også meget op og ned. Den første i måneden, der er de fleste mennesker jo nogle fandens karle som.. nærmest har vundet i Lotto, og der er ingen grænser for gæstfriheden, og så bliver det sådan midt på måneden, og der begynder frustrationerne så at stige, og sidst på måneden er den jo helt gal, der kan vi jo kun.. lege sumpskilpadder og vente på, at det bliver udbetalingsdag. Det er meget tydeligt at mærke. Men jeg vil sige det sådan, at generelt i opgangen er stemningen fin og god og.. relativt respektfuld, når man tænker på, hvad det er for en type mennesker. Der kan være meget kaotisk, men jeg synes generelt, at det går.. bedre end man kunne forvente. Ja.. det vil jeg sige.. lige nu i hvert fald.”

Hverdagen i opgangen er yderst foranderlig. Som det første nævnes, hvordan årets gang relaterer sig til sociale strukturer, der sætter følelser i gang hos mange beboere og derfor også influerer på hverdagen.⁹¹ Denne effekt forstærkes af den samtidighed, der er i disse udsving, fordi mange beboere deler følelser knyttet til bestemte års- og højtider, tid på måneden mv., og disse bestemte tider fremkalder en art *kollektiv følelsesliv*. Fx vækker julen ubehag og frustrationer. Sommerperioden indeholder færre frustrationer, fordi det velkendte gadeliv er lettere tåleligt og tilgængeligt i årets varme måneder. Og det økonomiske aspekt, der resulterer i løssluppenhed og en lettet stemning omkring den månedlige udbetalingsdag, mens en tiltagende kollektiv frustration tager over, når pengene er sluppet op. Parallelt med disse fælles udsving er de enkelte beboeres aktuelle tilstande. Personalet taler meget om beboernes henholdsvis ’gode’ og ’dårlige perioder’ og deres indvirkning på hverdagen i opgangen. Vi har altså at gøre med en række både ydre og indre faktorer hos de enkelte beboere, der spiller sammen i forhold til hverdagens karakter og stemningen i boliger og fællesarealer. Som det fremgår af uddragets sidste del, veksler hverdagen mellem kaotiske hændelser og mere rolige perioder. Medarbejderen understreger afsluttende opgangens omskiftelige karakter med sit provisoriske forbehold omkring den generelle stemning i opgangen, der er; ”*bedre end man kunne forvente [...] lige nu i hvert fald*”. Det fornemmes herved, at stemningen til enhver tid kan vende rundt. Dette uddybes nedenfor.

Ansæt: [...] det er så forskelligt, du kan aldrig vide.. der er ikke to dage, der er ens.. Der kan ske så mange ting, og der kan opstå de mærkværdigste problemstillinger og.. ja.. det er ikke kedeligt i hvert fald. Det kan være alt.. det kan man slet ikke forestille sig.[...] jeg kan godt sidde herinde i otte timer en dag, og der sker ikke en skid, og så andre dage pisker man rundt fordi.. ja.. jamen, det kan være så mange ting, jeg kan næsten ikke lige komme med et eksempel, fordi det kan vitterligt være alt. Det kan være ’hvem har smurt afføring på en dør’ til.. jamen.. vinduer der på mærkværdig vis går i stykker, og døre der på mærkværdig vis bliver sparket ind.. og folk der ligger og roder rundt alle mulige mærkelige steder, og personer man skal have fat i, fordi man skal bruge en bevilling til noget særlig creme eller.. man kan bare aldrig rigtig vide det altså. ’Hvorfor lugter der inde på mit værelse?’, så leder man efter, hvor lugten kommer fra, og så er det fordi, der ligger kyllingelår under sofaen. Ja, så jo, på den måde er det bare meget forskelligt.

⁹¹ Jf. Svendsen-Tune 2002: 56-57.

Det beskrives her igen, hvordan det i meget høj grad er uforudsigeligheden, der præger livet i opgangen for beboere og ansatte. Som uddraget viser, opstår ofte prekære situationer, der involverer både mennesker og materiel, og det kan være svært for ansatte og beboere at orientere sig i, hvad der præcis foregår.

Som nedenstående uddrag peger i retning af, så bruger de fleste af beboerne døgnet for sig selv.

Ansæt: [...] skal man (en beboer, red.) ud og hente sin medicin, så er det jo det, man er fokuseret på, det man får dagen til at gå med. Der er en del, der sælger Hus Forbi, og det får de dagen til at gå med. Først på måneden er der en del, der ynder at tage en tur på bodega og hygge sig og have noget socialt samvær der. Der er også mange, der egentlig bare har et døgn, og så kører det, og så er det egentlig lige meget, hvad klokken er, fordi det eneste det handler om, er at opretholde en brandert.

Der kan altså ikke tales om et stort aktivt fællesskab, men snarere om en gruppe mennesker med problemkomplekser, der ligner hinanden, og som lever side om side i en opgang. Hermed ikke forstået således, at beboerne ikke har noget med hinanden at gøre. De bruger hinanden på forskellige områder: der lånes penge, og de hjælper hinanden, fordi de, som en ansat formulerer det, ”kan sætte sig rigtig meget i hinandens sted, [...] så der er en virkelig fin vilje til hjælpsomhed”. Supplerende fortælles det om beboerne at:

”man hjælper hinanden, og man ved sgu godt, hvordan det er at stå og være uden penge og have delir eller.. ja, altså det der med, at have det svært og stå og mangle noget, det kan alle sætte sig ind i”.

Til trods for hjælpsomheden og den fælles identifikation lever beboerne alligevel hver sit liv bag opgangens døre.

Opsummerende beskriver ordet *uforudsigelighed* nok livet i opgangen bedst. Hver dag er ny, og hver dag kan det meste fra både tænkelige og utænkelige hylder forekomme. Analysen viser også, hvordan beboerne lever deres hverdagsliv side om side, men trods fælles vilkår, erfarings- og følelsesmæssig identifikation samt den beboelsesmæssige tæthed, alligevel bruger meget af døgnet på egen hånd.

ET SOCIALT HIERARKI

For at forstå dynamikken i opgangen kastes et blik på et af de sociale elementer, der er medvirkende. Som alle steder hvor mennesker er samlet, eksisterer der et socialt organiseret hierarki,⁹² dette gælder også i opgangen. Det beskrives af en ansat på følgende måde.

Interviewer: Du nævnte før, at der er et internt hierarki på opgangen?

Informant: Ja, det må man sige. Der er nogle, der både fysisk og psykisk er stærkere eller svagere end hinanden og det.. det bliver udnyttet. Der er en gadementalitet, som både er god og skidt, en gadementalitet som er, at den

⁹² Jf. fx Whyte 1993 [1943].

stærkeste overlever, men som samtidig betyder, at man har en stor empati over for hinanden.. man giver sgu lige den tier der eller også ’jamen, du kan komme ind og spise med?’ eller ’jeg har en halv flaske vodka, vi kan dele’ eller.. der er alligevel en eller anden form for.. venskabelighed. [...] der er nogle, der bare skal flette næbet, og så er der nogle der kan råbe lidt højere end de andre.

Interviewer: Og hvordan indvirker det.. er det et hierarki, I kan mærke?

Informant: Jeg kan mærke det i hvert fald. Det er ikke noget, som vi arbejder med eller.. det.. jeg tror heller ikke, vi kan gøre noget ved det, altså.. sådan er det bare, og sådan er det også ude på gaden, og sådan er det i særdeleshed på Sundholm, hvor mange af dem kommer fra. Og jeg ved ikke om det et eller andet sted måske endda er et nødvendigt onde eller.. Det kan jeg ikke rigtig gennemskue... men det er i hvert fald bare sådan det er.

Det forklares, hvordan hierarkiet i huset baserer sig på både fysisk og psykisk styrke og svaghed, og det fremstår tydeligt, at disse forskelle bringes i spil i det daglige. Ideen om at *den stærkeste overlever*, beskrives som en *gadementalitet*, der flytter ind i huset sammen med beboerne. Hierarkiet kommer til udtryk i hverdagens små og store interaktioner, når beboerne forhandler og fordeler de praktiske opgaver i de fælles arealer eller ignorerer dem. Parallelt med det tydelige hierarki findes en omsorg og en grundlæggende forståelse for hinanden, som den ansatte kalder *empati* og *venskabelighed* i uddraget. Nøglen til at forstå denne *dobbelthed* skal findes i den omskiftelighed, som på alle måder kendetegner livet i huset og er resultat af syv menneskers forskellige, fortumlede og stormfulde liv. Det kan umiddelbart forekomme paradoksalt at tale om *den stærkestes overlevelse* og *empati* i én sammenhæng, men fordi beboernes konfuse liv⁹³ er karakteriseret ved store udsving i form af kraftfulde op- og nedture, udgør dette ikke et paradoks i denne sammenhæng.

Personalet arbejder ikke med opgangens hierarki, men det ses derimod som en indgroet del af de hjemløse miljøer på gaden og den sociale organisering omkring steder som fx Sundholm.⁹⁴ Udefra kan det forekomme opsigtsvækkende, at der ikke arbejdes med disse magtrelationer, men bevæggrunden herfor kan forklares med base i den overordnede pædagogiske linje i huset. En ansat beskriver personalets beføjelser på følgende måde:

”[...] vi har ikke nogen sanktionsmuligheder her. De må sådan set, mere eller mindre, passe sig selv.. og gøre hvad de vil. Vi kan ikke sige, ’du har ikke overholdt din lejekontrakt, du skal på gaden’, der skal så meget til. De har virkelig lang line. Vi kan sagtens give advarsler, og vi kan sagtens løfte pegefingre, men vi kan.. reelt ikke gøre en skid.. faktisk.”

Der ligger en form for selvforvaltningstanke til grund for husets pædagogik. Beboerne tilbydes en lejlighed, en ramme stilles til rådighed, og herfra er de selv herrer i eget hus.⁹⁵ De har en lejekontrakt og bestemmer selv, hvordan de vil forvalte deres liv og deres bolig. Sideløbende har de adgang til den nødvendige støtte i praktiske, medicinske og eksistentielle henseender. De ansatte beskriver det daglige arbejde og de dertil hørende succeskriterier på følgende måde:

⁹³ Livet i opgangen beskrives af de ansatte bl.a. med metaforer som *rutsjebanetur* og *det muntre køkken* (en reference til de periodisk forekommende mange materielle ødelæggelser).

⁹⁴ Sundholm er en institution tilegnet voksne hjemløse og som indeholder herberg, sygeplejeklinik og et botilbud til psykisk og somatisk syge hjemløse, som har behov for et længerevarende sundhedsfagligt afklarende ophold. <http://www.herbergscentret.dk/>

⁹⁵ Denne tilgang hviler på Housing First princippet, der af Lars Benjaminsen fra SFI beskrives på følgende måde: ”Housing first princippet består i, at der tidligt i et indsatsforløb for hjemløse etableres en stabilisering af boligsituationen i form af en permanent boligløsning samtidig med at der gives den fornødne individuelle sociale støtte til den enkelte. Den individuelle støtte består fx af praktisk bostøtte i hverdagen og hjælp til at håndtere kontakt til offentlige myndigheder, behandlingstilbud o.l. samt til at sikre en sammenhængende indsats.

”Man skal jo møde det enkelte menneske, hvor det menneske er. Vi kan ikke have nogle mål for dem, som de ikke selv har og ønsker. Så det er ligesom det, vi tager afsæt i. Det nytter ikke noget, at man har en masse ambitioner på deres vegne, hvis det ikke er noget, de selv er indstillet på. Så kan man kun blive skuffet, ikk’. Så det handler om at sætte små delmål, og tage de små successer, og så se hvor det kan bære hen.”

Og hos opgangens anden medarbejder:

Interviewer: Hvad er succeskriterierne i det daglige arbejde?

Informant: Jamen det er at.. det er et meget vidt begreb. Det afhænger jo ikke af, hvad jeg synes er succes, det afhænger af, hvad borgeren selv har lyst til. Der er jo ikke noget krav om her, at borgeren skal hverken være stoffri eller ædru. Så det må være, hvad borgeren selv synes.. det der er en succes, må være de mål, som de sætter sig, og i hvor høj grad det lykkes os at støtte borgerne i at nå de mål. Og nogle gange så kan succeskriteriet for en dag være at.. en borger kommer af sted til et bestemt møde, som er vigtigt eller.. det kan være meget håndgribeligt, men det kan også bare være at en borger.. i det mindste ikke begik selvmord den dag. Og det er jo det.. det er så vidt et begreb, når det er med de her mennesker. Det kan du slet ikke begynde at måle og veje på.

Med dette ses, hvordan de ansatte betragter deres virke som en art sikkerhedsnet, hvis formål er at understøtte de mål og drømme, som beboerne selvstændigt nærer til livet. De søger at påvirke livet i så ringe grad, som det er muligt, men samtidig at være parate til at hjælpe beboerne i den retning, de måtte ønske. Denne holdning skinner derfor også igennem, når det kommer til intervention i beboernes interne sociale liv og de beskrevne hierarkier. Hierarkierne resulterer selvsagt i konfrontationer og konflikt, men konflikt betragtes på samme tid som et selvfølgeligt element ved livet i opgangen. Som en ansat formulerer det; ”Ja, selvfølgelig er der konflikter.. men meget af det bunder jo ikke dybere end.. lige her og nu, noget der skal lukkes ud.”

INDFLYTNING I SÆRBOLIG SOM IDENTITETSPROJEKT

Det at flytte ind i en bolig har også en identitetskabende eller -forandrende dimension. Indflytningen i opgangen kan med andre ord ses som et *identitetsprojekt*. I det at få fast tag over hovedet ligger en ambivalens, da en ’hjemløse-identitet’ er dybt forankret i mange beboere. De giver med indflytningen køb på identiteten som ’fuldblods hjemløs’ og de vaner, der relaterer sig til livet på gaden gennem mange år. De mennesker, der flytter ind, må således tage en *ændring* på sig, de må begynde at se på sig selv på en anden måde. Dette beskrives af en medarbejder:

Ansæt: Ja.. altså, det er en ny identitet, og det kan jo både være godt og skidt. Der er mange af dem, der hænger sig op på at være hjemløse, ikke, og det er det fællesskab man kommer fra, og det er sådan man er, ikk’, og så.. når man lige pludselig flytter ind, så har man en bolig, men hvad er man så?

Interviewer: Ja, så er man måske i virkeligheden mere uden for.. kategori.. end man nogensinde har været?

Derudover er det vigtigt, at der i løsningen er fokus på borgerens økonomiske situation. Der kan være behov for at se på mulighederne for gældssanering, støtte til etablering og evt. fremtidig administration af borgerens økonomi for derved bl.a. at undgå udsættelse.”
Kilde: <http://www.servicestyrelsen.dk/udsatte/hjemloshed/hjemlosestrategi/housing-first-princippet> se link til Benjaminsens dokument nederst på web-sitet.

Ansæt: Ja, det tror jeg, at nogle af dem føler.. altså det tror jeg.

Interviewer: Så kan man sige, at det er en form for identitetsprojekt at flytte ind?

Ansæt: Jamen det er det. Det er et skift i identitet til at blive mere normaliseret, og måske havde man i virkeligheden også lidt mere carte blanche til at opføre sig, hvordan fanden det passede én, fordi man var hjemløs.. nu har man pludselig en lejlighed, og så skal man forholde sig til det, ikk’. Hvis man så lige pludselig bliver set på mere som et normalt menneske, men så alligevel har fuldstændig kaos på, og drikker helt vildt og ikke kan holde sin lejlighed ved lige, og ikke varetage aktivering og sådan noget, så kan det i virkeligheden godt være lidt selvforstærkende for nogle af dem..

Og senere i samme interview:

”... det giver alligevel også en form for identitet.. det er så lidt dobbeltsidet, fordi at det fjerner også lidt den identitet med, at man er hjemløs som mange jo virkelig har.. hængt sig op på, ikk’, og mange af dem går rundt i deres Hus Forbi tøj stadig et år efter, at de er flyttet ind, ikk’, fordi de stadig føler sig som hjemløse, men det er også det med, at man har sit eget, og man kan sige til folk, at man har en lejlighed. Det er jo en stor ting for mange af dem.”

De ansatte er vidner til et statusskifte hos flere beboere. Deres identitet er forankret i fællesskaber i livet på gaden, og der sker et radikalt brud med den enkeltes selvopfattelse, når deres liv passerer dørtærsklen, og de flytter ind i opgangen. Beboerne befinder sig imellem fasttømrede sociale kategorier som ”hjemløse” og det, den ansatte kalder ”normaliserede”. De undergår, som følge af indflytningen, en transformation i retning af det *mere normaliserede*, men kan dog stadig ikke anerkendes af hverken dem selv eller deres omgivelser som ”normale”. Med lejligheden følger et nyt ansvar og *sociale koder*, der resulterer i en udtalt diskrepans i flere beboeres *selvforhold*⁹⁶ – i den måde, de betragter og tænker om sig selv. Og med den nye status følger oplevelsen af at balancere på kanterne imellem den velkendte hjemløshed og den fremmede normalisering. Den gadelivsstruktur, der har præget deres liv indtil dette punkt, skal konverteres til noget andet, og heri ligger identitetsprojektet.

HVAD BEBOERNE FÅR UD AF AT FLYTTE IND I EN SÆRBOLIG?

I dette afsnit belyses, hvad boligerne giver de mennesker, der flytter ind og bor i opgangen. Det beskrives med base i uddrag fra interviews med boligernes personale og den viden om beboernes deres liv, som er skabt under feltarbejdet.⁹⁷

Interviewer: Hvad mener du, at boligerne giver de mennesker, der flytter ind?

Ansæt: Jeg tænker, det giver dem noget tryghed, noget sikkerhed.. et sted hvor man altid ved, at man har en varm seng, man kan trække sig tilbage til.. især for dem der har boet på gaden i rigtig mange år, ikk’.. der skaber det virkelig en tryghed, at man har den faste base der. Det vil jeg sige, er det gennemgående. Ja, og så giver det også et eller andet.. at man føler, at man har sit eget, fremfor når man bor på et herberg.. at det er ens eget sted.

⁹⁶ Jf. Schmidt 1999.

⁹⁷ Igen skal det huskes, at det empiriske materiale fra særboligerne bygger på enkelte dage i en kortere periode.

Tryghed, sikkerhed og vished om at have et sted, man kan trække sig tilbage til, er fra et professionelt blik det vigtigste for opgangens beboere. En fast base er synonym med et sted, hvor man kan undslippe gaden og dens problemer, og hvor der på kolde dage venter en varm seng og et værelse – i kontrast til beboernes erfaringer med fx opskrivningskøer til overnatning på byens herberger og andre usikkerheder knyttet til livet på gaden. På den ene side skaber boligen altså sikkerhed, tryghed og stolthed over at besidde en lejekontrakt og nøglerne til opgang og lejlighed. En ambivalens er dog tydelig, da opgangens anden ansatte svarer på samme spørgsmål.

Interviewer: Hvad tænker du, at boligerne giver de mennesker, som flytter ind her?

Ansatt: Tryghed og en dør at lukke. Det er det vigtigste for alle, der kommer ind. Det er den der med at 'nej, nu har jeg endelig en dør at lukke'. Det er også den, der er meget skræmmende for de fleste, der flytter ind, fordi det er.. det er rigtig rart at have en dør at lukke, at kunne vælge selv, hvem man vil lukke ind, og hvem man ikke vil lukke ind. Men det er også den med, at når man så har lukket sin dør og sidder der helt alene, så kommer stilheden. Og det er meget anderledes end at bo på en bænk nede i Sydhavnen eller at være en del af noget meget større på Sundholm, hvor der aldrig er ro. Der er rigtig mange, der har virkelig svært ved at vænne sig til det.

Den autonomi, der er forbundet med egen bolig, har altså både gode og dårlige sider. Muligheden for at lukke en dør bag sig, for at leve med tag over hovedet og med vægge omkring sig resulterer for de fleste beboere i en oplevelse af *ensomhed*. Stilheden tager over, hvor mylderet, menneskene, gaderne, stederne og bænkeene før havde deres plads.

Det ses tydeligst hos de beboere, der har boet længst på gaden. En ansat fortæller, hvordan en tidligere beboer, en ældre mand, insisterede på at sove på gulvet i sin sovepose og lave mad på den gamle primus. Han tillod ikke sin gigtplagede krop et varmt bad, og efter kort tid i boligen 'sørgede for at lave noget ulovligt og blive taget for det', så han kunne vende tilbage til den fængselsverden, han kendte så godt. En af husets kvinder kæmper med en udtalt frygt for at være alene og inviterer gerne både venner, bekendte og andre ind i sin lejlighed for at undslippe den stilhed, der opstår, når hun er alene og døren er lukket. Som det beskrives ovenfor, bruger de mandlige beboere i den periode, undersøgelsen foregår, meget af deres tid ude af huset. De forlader opgangen, når de er vågnet eller bliver væk i flere dage, overnatter hos bekendte og kærestere.

Boligen giver alligevel ro i livet. Hos nogle betyder denne ro, at de kan fortsætte det liv, de har levet hidtil, men nu, ud over tag over hovedet, har en række forbedrede muligheder i form af adgang til psykiatere og andre social- og sundhedsfaglige professionelle, der kommer fast i huset. Det faste personale støtter desuden beboerne i regelmæssige afrusninger på en misbrugsinstitution i byen. For andre skaber indflytningen en mulighed for at kæmpe sig vej ud af et misbrug eller stabilisere det, så der opnås en vis kontrol med og forudsigelighed i forhold til hverdagen. For en af kvinderne fungerer boligen som et ly for den forfølgelse, hun føler sig udsat for. I huset kan hun fungere og opleve sig selv som uden for rækkevidde fra de offentlige instanser og grupper, hun føler sig forfulgt og chikaneret af.

Overordnet profiterer flere af beboerne helbredsmæssigt af indflytningen. Som følge af et massivt indtag af alkohol eller stoffer gennem mange år lider beboerne af hepatitis og andre sygdomme, der relaterer

sig til det hårde liv på gaden. I huset tages der hånd om beboernes fysiske og sociale problematikker, og de hurtigste og tydeligste ændringer ses i det fysiske helbred. Hvad angår det psykiske, er det beskrevet, hvordan personalet fra både opgang og værested fungerer som eksistentielle samtalepartnere. De står til rådighed for beboerne, hvad enten det drejer sig om hverdagens små oplevelser, og de vigtige refleksioner over dem, eller livets helt store usikkerheder og problematikker.

Hos personalet bruges begrebet *at skærme* i relation til beboernes liv. Beboerne skærmes fx fra Oasens faste brugere, hvis de i påvirket tilstand bevæger sig ind i værestedet og her vurderes at kunne handle på måder, der vil stille dem i et dårligt lys. En ansat fortæller, hvordan de skærmer i forbindelse med de to ugentlige aftensmåltider i værestedet ved undtagelsesvist at bringe en portion mad op til en beboer, der er for påvirket til at bevæge sig ind i værestedet, eller på andre måder muliggøre, at beboerne profiterer af tilbuddet om varm mad.

"Hvis man er så fuld, at man ikke ved, hvad man selv hedder og står og ter sig åndsvagt, så er det bare med at komme ud af vagten, ikk'. Så man ligesom kan få.. få skærmet, netop fordi, at så kan beboeren nok ikke huske det dagen efter, men det kan alle dem, der sad her. Og som kommer tilbage igen."

Herved ses, hvordan personalet understøtter beboerne i at balancere på kanterne af hverdagen, hvorved de gives mulighed for at finde fodfæste i en position, der er ukendt og sårbar. Denne *skærmning* foregår på mange niveauer og i variationer både internt i opgangen, hvor beboere kan have behov for at blive skærmet fra hinanden, i forhold til resten af huset, bl.a. i Oasen, men også eksternt, hvor personalet tager med til fx lægen eller andre instanser, for at sikre at kommunikationen præciseres, og anbefalingerne følges.

Personalets skærmning af beboerne kan her siges at udgøre en stor del af den professionelle hjælp til det identitetsprojekt, som beskrives ovenfor. Gennem vejledning og små interventioner i det daglige liv hjælper opgangens ansatte, så vidt det er muligt, deres beboere til, i metaforisk forstand, at *holde deres døre til omverdenen åbne*. Og herved fungerer de som ledsagere og vejledere⁹⁸ i den svære balancegang mellem "hjemløs" og "normaliseret".

TILBAGE TIL OASEN

Med dette afsluttende afsnit om livet i opgangen med særboliger vandrer vi, i billedlig forstand, ned ad opgangens betontrappe for at gøre brug af den passage, som beboerne anvender mellem opgangen og Oasen. Som beskrevet har hovedparten af beboerne fra opgangen en eller anden berøring med værestedet. En af de kvindelige beboere køber og spiser i perioder en frokost, som indtages i det store rum ved middagstid. Hun fører lejlighedsvis korte samtaler med værestedets øvrige brugere, men holder sig alligevel i periferien, når hun spiser. En mandlig beboer ses ofte alene ved et bord tæt ved passagen til opgangen. Somme tider resulterer hans tilstedeværelse i samtale med det pædagogiske personale eller personale fra værestedet, andre gange sidder han alene nogen tid og trækker sig næsten umærkeligt ud af rummet igen. En anden kvindelig beboer bruger værestedets køkken og kommer næsten dagligt igennem rummet, fra passagen til opgangen i værestedets ene ende til køkkenet i den anden, for at købe mad som bringes tilbage til lejligheden. En sjælden gang imellem slår hun sig ned ved et af bordene og fører kortere samtaler med de øvrige brugere. Og som beskrevet bruger en mandlig beboer værestedet

⁹⁸ Betegnelsen 'pædagog' kan føres tilbage til det græske *paidagogos*, som betyder børnefører. Her ses, hvordan ledsagelsen og vejledningen anvendes i de ansattes professionelle praksis, men i dette tilfælde er rettet imod voksne misbrugere.

i dagens tidlige timer. Her sidder han ved det samme bord og drikker kaffe og involverer sig i samtaler, når muligheden byder sig, og lysten er der. Med andre ord ses, hvordan mange af opgængens beboere profiterer af Oasens tilbud. Ved første øjekast kan det virke lettere tilfældigt og knap så betydningsfuldt, men gennem en længerevarende tilstedeværelse i værestedet og en række kortere, men vigtige, nedslag i særboligerne, fremstår Oasen som et signifikant supplement til den verden, der udfolder sig i opgængen. En ansat reflekterer nedenfor sit syn på dette.

”[...] generelt synes jeg, at her er rigtig hyggeligt, der er en behagelig stemning i huset. Især blandt de ansatte og brugerne her i Oasen (hvor interviewet foregår, red.).. jeg synes altid det er rart at komme. Ja, så er det jo noget mere kaotisk ovre i boligerne nogle gange, men andre gange går det også rigtig godt. Det er rart, at man har det her værested, hvor man er sikker på at.. der er den gode stemning, ikk’.. og de bliver også taget godt imod, de mennesker der kommer deroppefra (boligerne, red.), når de kommer hened. De er gode til at tage sig af dem, ikk’, og få talt lidt med dem og.. sådan få skærmet dem lidt.. hvis man godt kan se, at de ikke kan tage vare på sig selv.

Interviewer: Så Oasen er på en eller anden måde det stabile indslag?

Informant: Ja, det synes jeg.. det er sådan et samlingspunkt for rigtig meget af huset, og det er meget sjældent, at der er noget.. altså postyr herinde.. det er altid sådan meget roligt og behageligt, og folk er gode til, hvis der er en konflikt, at det bliver kørt ned, så.. ja ja.. husets samlingssted, det vil jeg sige.”

Den ansatte peger på værestedet som en art *åndehul*, hvor særboligernes beboere har mulighed for at komme og undslippe de kaotiske tilstande, som i perioder kendetegner boliger og opgang. Dette kan siges at være parallelt med den analyse, der ovenfor kalder værestedet for et *mellemrum mellem boligen og gaden*.⁹⁹ Og samtidig peges på den interaktion, der foregår mellem beboere og værestedets daglige brugere. Formuleringen om at de faste brugere får ’*talt lidt*’ med beboerne, passer godt med den observerede praksis. Der kan, ud fra de forskningsmæssige erfaringer, kun ses en lettere berøring mellem de to grupper – som det beskrives ovenfor, og derfor tales om relationer af mere overfladisk art. Men der er samtidig ikke tvivl om, at beboerne har et socialt udbytte af at komme i værestedet. Endelig betragtes Oasen som ’et samlingspunkt for rigtig meget af huset’, hvor konflikter og uoverensstemmelser dæmpes og afløses af mere rolige stemninger i værestedet. Den opfattelse af værestedet som gives udtryk for i det ovenstående, spejler på mange områder de erfaringer, der er gjort under feltarbejdet i huset. Og når der tales om *samlingssted*, kan vi tælle mennesker fra aflastningsafdelingerne, personalegruppen, den almindelige brede brugergruppe og særboligerne med. Måderne de indgår på er forskellig, men de finder alle en plads, som giver et socialt udbytte, og som gør, at de vender tilbage, hvad enten det er gennem den officielle indgang fra gaden, gennem passagen der fører fra værestedets køkken og videre ud i huset eller det er gennem døren til *de særliges verden* imellem værested og opgangen med særboliger.

⁹⁹ Helt passende for denne tankegang foreslår Politikens Synonymordbog alternativerne: asyl, helle, refugium, tilflugtssted, fristed og oase (som rent faktisk er værestedets navn) til ordet *åndehul*. Opslag foretaget d. 2. august 2012.

KAPITEL 5: *At finde sig tilrette* i verden

Afslutningsvis relateres Multihusets sociale liv til et alment menneskeligt fænomen, der handler om, hvordan vi finder os tilrette i verden. Rapporten har givet indblik i, hvordan socialt udsatte og marginaliserede ældre mennesker, der er ramt af udsathed og ensomhed som følge af sociale, fysiske, psykiske og samfundsmæssige forhold, finder veje til et liv med sig selv og andre. Vi slutter med at se på, hvordan lokalmiljøet i Thorsgade spiller en væsentlig rolle for de forbindelser, der knyttes mellem menneskerne i husets afdelinger – og det vil qua Oasens brugere, som bor i lokalmiljøet, også sige mellem huset og den nære omverden.

Centralt i denne rapport står spørgsmålet om det at finde sig tilrette, at finde og skabe en plads i verden. Livet er for alle beboere og brugere kendetegnet ved at være opbrudt. Det er sket enten som følge af sygdom og handicaps; fysiske som psykiske, som følge af social isolation, nærtståendes død eller problemer med at passe ind i et etableret system i flere henseender. Multihuset har vist sig at være sted, hvor en *forankring* hjælpes på vej. Værestedet stiller lokaler og personale til rådighed for mennesker, der har brug for at finde, eller genfinde, et socialt fodfæste, gennem det at spise, tale og opleve, udvise og modtage omsorg, eller bare at *være* sammen med andre. Med aflastningsafdelingerne hjælpes mennesker på vej imod en bolig. De placeres i en *transitilstand* – en tidslomme der kan forekomme meningsløs, men som kan udgøre vejen til en mere permanent og holdbar situation i deres liv. Beboerne profiterer af den *tryghed og sikkerhed*, der findes i afdelingernes døgnbemanding, og nogle finder nye sociale forbindelser på eller omkring afdelingen. I særboligerne inviteres mennesker, der har levet mange år på gaden, eller i anden boligløshed, indenfor i en ny fysisk og social ramme om deres liv. Tag over hovedet udgør nye muligheder og begrænsninger for disse mennesker, men de finder gennem personalet den direkte adgang til sundhedshjælp og værestedet; vej til et bedre helbred og en eksistentiel støtte i hverdagens små og store spørgsmål.

Den britiske antropolog Tim Ingold skriver, inspireret af bl.a. Heidegger, at det kun er ved at bygge, at vi kan finde os tilrette i verden (2000). Dette 'byggeri' er en aldrig afsluttet proces. Med et sådant perspektiv er det muligt at forene alle former for menneskeligt liv ved at betragte det som en evig bestræbelse på at finde og skabe et hjem i verden. Det er vores fællesnævner som mennesker, uanset hvor stabile og urokkelige vore liv end må tage sig ud. I projektet er processen med at finde sig tilrette beskrevet hos en særlig gruppe mennesker, der kan betegnes som marginaliserede og udsatte i mange sammenhænge. Med Ingold gøres vi opmærksom på, at livet er skrøbeligt, og at vi alle må leve med en potentiel og lurende ensomhed og arbejde på at finde os tilrette i verden, at skabe vores hjem. Hermed fokuseres ikke længere på forskellene, på det normale og unormale. Med dette perspektiv 'frisættes' Multihusets beboere og brugere fra at være 'marginaliserede'. De forenes med alle andre mennesker ved at befinde sig i en altid igangværende proces, der handler om at skabe sig et hjem og finde sig tilrette i verden, gennem en aktiv dialog og dynamik med det omgivende sociale og materielle miljø.

LITTERATUR

- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2005). At arbejde med mysterier og sammenbrud: Empirisk materiale som kritisk samtalepartner i teoriudvikling. I: M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* (s. 121-144). København: Hans Reitzels Forlag.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities*. London: Verso.
- Antonovsky, A. (2000 [1987]). *Helbredets mysterium*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Asplund, J. (1987). *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. London: Verso.
- Bachelard, G. (1994 [1958]). *The poetics of space*. Boston: Beacon Press.
- Bech-Jørgensen, B. (1994). *Når hver dag bliver hverdag*. København: Akademisk Forlag.
- Ballinger, F. (1991). *The euro-american picaro and the native American trickster*. MELUS, vol. 17, no. 1, Native American Fiction: Myth and criticism (s. 21-38).
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press.
- Benjamin, W. (2007) *Passageværket* (bind 1). København: Forlaget Politisk Revy.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality*. London: Penguin Books.
- Cilfford, J. (1986). Introduction: Partial truths. I: J. Clifford & G. E. Marcus (red.), *Writing culture: The poetics and politics of ethnography* (s. 1-26). Berkely: University of California Press.
- de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Edensor, T. (2008). Walking through ruins. I: T. Ingold & J. L. Vergunst (red.), *Ways of walking: Ethnography and practice on foot* (s. 123-141). Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. (1995). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Eriksen, T. H. (2010). *Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology*. (3. udg.). New York: Pluto Press.
- Eriksen, T. H. (2002). *Øjeblikkets tyranni*. København: Tiderne Skifter.
- Fog, J. (2004). *Med samtalen som udgangspunkt*. (2. rev. udg.). København: Akademisk forlag.
- Foucault, M. (2002 [1975]). *Overvågning og straf: Fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.
- Geertz, C. (1988). *Works and lives: The anthropologist as an author*. Stanford: Stanford University Press.
- Goffman, E. (1967 [1961]). *Anstalt og menneske*. Hørsholm: Jørgen Paludans Forlag.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Penguin Books.
- Hastrup, K. (2003). Opmærksomhedens retning. I: K. Hastrup, *Ind i verden* (s. 399-419). København: Hans Reitzels Forlag.
- Hastrup, K. (1992). Etik: Videnskaben om andre. I: K. Hastrup, *Det antropologiske projekt: Om forbløffelse* (s. 66-78). København: Gyldendal.
- Heidegger, M. (2000 [1951]). Tænke bygge bo. I: M. Heidegger, *Sproget og ordet* (s. 33-54). København: Hans Reitzels Forlag.
- Ingold, T. (2000). Building, dwelling, living: How animals and people make themselves at home in the world. I: T. Ingold, *The perception of the environment* (s. 172-188). New York: Routledge.
- Ingold, T. (2007). *Lines: A brief history*. New York: Routledge.

- Jacobsen, M. H. (2012). Zygmunt Bauman og storbyens mismod. I: J. Andersen, M. Freudendal-Pedersen et al. (red.), *Byen i bevægelse: Mobilitet – politik – performativitet* (s. 119-130). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Jenkins, R. (2009). *Social identitet*. Århus: Academica.
- Jæger, M. M., Munk, M. & Ploug, N. (2003). *Ulighed og livsløb: Analyser af betydningen af social baggrund*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kofod, J. (2008). *Becoming a nursing home resident*. Ph.d. thesis. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Lave, J. & Wenger, E. (2003). *Situeret læring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, B. (2000). *Socialpædagogik og samfundsforvandling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mauss, M. (2000 [1950]). *The gift: The form and reason for exchange in archaic societies*. New York: W. W. Norton.
- Merleau-Ponty, M. (1994 [1945]). *Kroppens fænomenologi*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.
- More, T. (1969 [1516]). *Utopia*. Haslev: Gyldendals Uglebøger.
- Olsen, H. (2002). *Kvalitative kvaler*. København: Akademisk Forlag.
- Salamon, K. L. (2009). Designeren som trickster (artikel fra www). København: Danish Centre for Design Research.
- Schmidt, L. H. (1999). *Diagnosis II: Socialanalytiske fatninger*. København: Danmarks Pædagogiske Institut.
- Schmidt, L. H. (2006). *Diagnosis III: Pædagogiske forhold*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Schutz, A. (2005). *Hverdagslivets sociologi: En tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Simmel, G. (1998 [1904]). Måltidets sociologi. I: G. Simmel, *Hvordan er samfundet muligt* (s. 135-146). København: Gyldendalske Boghandel.
- Svendsen, L. F. H. (2001). *Kedsomhedens filosofi*. Århus: Forlaget Klim.
- Svendsen-Tune, S. (2002). *Skæve hverdagsliv*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Swane, C. E. (2002). Gamle menneskers hverdagsliv. I: C. E. Swane, A. L. Blaakilde & K. Amstrup (red.), *Gerontologi - livet som gammel* (s. 19-30). København: Munksgaard.
- Swane, C. E. (1996). *Hverdagen med demens – billeddannelser og hverdagserfaringer i kulturgerontologisk perspektiv*. København: Munksgaard.
- Thau, C. (2000). Beboelse. Katalogtekst til udstillingen "Beboelse" (s. 13-41). Brænderigården – Viborg.
- Tuan, Y. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Turner, V. (1967). *The forest of symbols: Aspects of ndembu ritual*. New York: Cornell University Press.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. New Brunswick: Aldine Transaction.
- Whyte, W. F. (1993 [1943]). *Street corner society: The social structure of an italian slum*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Winther, I. (2006). *Hjemlighed: Kulturfænomenologiske studier*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Zerubavel, E. (1985). *The seven day circle: The history and meaning of the week*. Chicago: The University of Chicago Press.

STEDER AT VÆRE FOR SOCIALT UDSATTE ÆLDRE

Hvor kan man som ældre være en del af et fællesskab, når man har brug for noget trygt at stå op til om morgenen? Hvor kan socialt udsatte ældre være, når sygdom og handicap og social isolation gør deres hverdag i hjemmet umulig? Hvor kan ældre hjemløse misbrugere og sindslidende komme, gå, bo og leve på egne, uforudsigelige betingelser?

Ensomme Gamles Værn har gennemført et antropologisk studie af Multihuset i Thorsgade på Nørrebro i København. Studiet giver en dybtgående indsigt i hverdagen i Multihuset – set fra brugere og beboeres perspektiv. Rapporten dokumenterer, at stedet spiller en betydningsfuld rolle i socialt udsatte ældre menneskers liv ved at give dem noget og nogen at stå op til og mulighed for at blive set, hørt og mærket. Studiet viser også, at socialt udsatte ældre på aflastning efterlades alt for længe i et tomrum, der truer deres identitet gennem fravær af meningsfuldt samvær med andre og indhold i livet.

Forskningsrapporten analyserer både de konkrete sociale forhold i Multihuset – og giver et indblik i socialt udsatte ældres liv og livsbetingelser.

